

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK

XLI. ÉVFOLYAM ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK BUDAPEST, 1928

1. SZÁM

FOLYÓIRATA

JANUÁR

*Szerkesztőség, hová a lap szel-
lemi részét illető minden köz-
lemény küldendő, Budapest,
I. Avar-utca 15. III. 7.
Kéziratokat nem adunk vissza.*

SZERKESZTI:

MOLNÁR OSZKÁR

Tagsági vagy előfizetési díj tanéven-
ként 8 pengő. Az egyesülettel és
lappal kapcsolatos minden befizetés,
reklamáció *Pócza József*, egyesületi
pénztáros címére (Bpest, V. Hold-utca
16. IV. 54.) küldendő. — Hirdetések
meg egyezés szerint.

A széniumos fizetési rendszer.

Nem az idealizmus hiánya készítet arra, hogy az új évfolyam megnyitó cikkében az anyagiakkal foglalkozzunk. A tanári állás hanyatlása okozta, hogy a javadalmazással kapcsolatos problémák a tanári gondolkodásnak évtizedek óta valósággal fokális anyagát alkotják. Ettől eltekintve a közel múltban az anyagi téren oly nagyjelentőségű esemény történt, amely mellett szó nélkül nem haladhatunk el. E nagy esemény a közalkalmazottak illetményeinek újabb megállapítása s ezen belül a középfokú iskolai tanárok illetményeinek megállapításánál a *széniumos fizetési rendszer* életbeléptetése. Hálátelt szívvel fordulunk azok felé, akiknek kivívásában részük van. Mélységes köszönetünk, soha nem múló hálánk száll kultuszminiszterünk s új államtitkárja felé! Jól tudjuk, hogy keményen kellett viaskodniok, hogy számunkra ezt az eredményt elérjék.

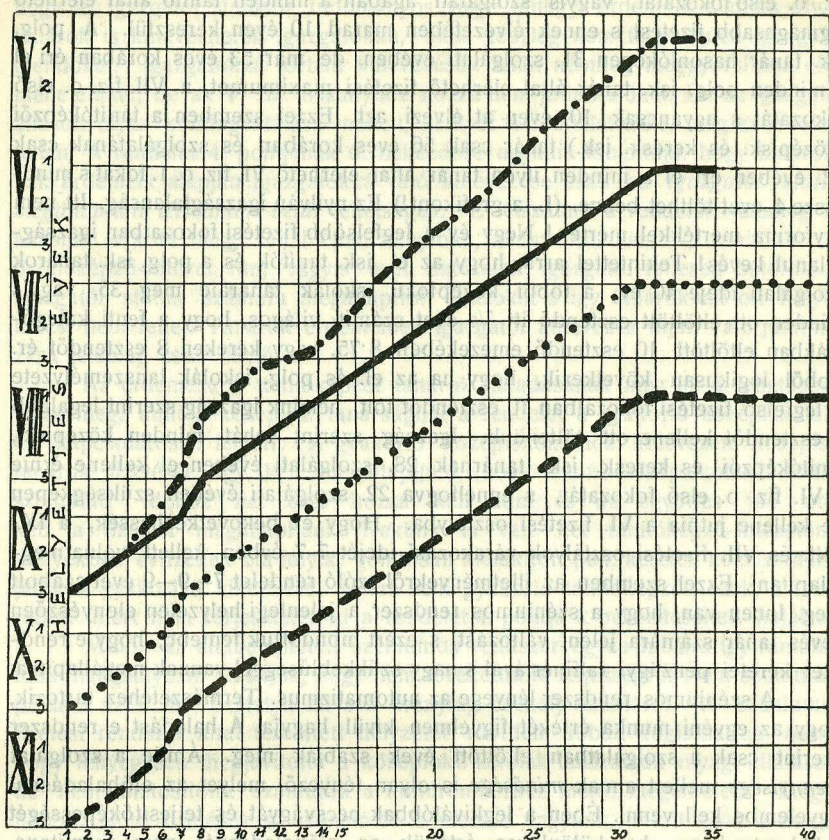
A széniumos fizetési rendszer nem novum. Már az előző fizetési rendelet meghonosította az oktatásügy legszűkebb és legmagasabb fokú munkásainak javadalmazásánál. Most az történt, hogy érvényét kiterjesztették a középfokú intézmények tanáira is. Ezzel egy csapással megszűnt ebben a kategóriában is a javadalmazásnál mutatkozó sérelmek nagy része. A széniumos rendszer egyszerre megszüntette a rangsoros rendszerrel bekövetkezett mozdulatlan-ságot. Munkaerejük teljességében levő, VII. fizetési osztályu tanárok egész sokasága hiába várta a VI. fizetési osztályba való előléptetését. Az ő mozdulatlan-ságuk meg az utánuk következők haladását akasztotta meg. Amilyen mértékben vált a haladás problematikussá, sőt a legfelsőbb fizetési osztály felé lehetetlenné, oly mértékben csökkent a tanárság élet- és munkakedve. Nem fokozódhatik a teljesítőképessége annak, aki aránylag fiatalon a haladás útját maga előtt lezártak látja. Valami pusztlító, a tanárságot megtizedelő járványnak kellett volna jönnie, hogy megnyíljanak az előrejutás zsilipjei. Ámde szörnyen fájdalmas, keserű érzés, hogy csak az előttünk levők holt-testein keresztül juthatunk előre.

A rangsoros rendszer megmerevedését főleg két ok idézte elő. Az egyik a Tamássy-féle ötlet, amely A és B csoportra osztotta a tisztviselőket, ami ugyan megtakarítást hozott az államkincstár számára, de az egyazon fizetési osztályba tartozó tisztviselőket is ketté osztotta s ezzel egyik részük számára a már elért színvonalat is kétféssé és hosszú várakozással újból elérendővé tette. A másik pedig az volt, hogy a legutóbbi illetményrendezőskor egy-egy

iskolafajon belől a tanári összlétszámot jóval az akkori természetes szükségleten alul és a fejlődéssel mit sem törődve állapították meg, aminek természetes következménye a magasabb fizetési osztályú állásoknak a tényleges összlétszámhoz viszonyítottan csekély száma lett. Tetézte a bajt, hogy igazgatók és tanárok közös rangsorba kerültek, amelyben a sorszámtól a fizetési osztályba való jutás idejétől tették függővé. Ily módon előállt az a helyzet, hogy kis számú idősebb tanárok mellett aránylag fiatal igazgatók foglalták el a legmagasabb fizetési osztályt, akik aztán a természet rendje szerint lassúbb tempójú halálozásukkal teljesen reménytelenné tették a rangsorban mögöttük álló idősebb tanárok előrejutását. Ebből a megrekedésből nem volt más kiút, mint a széniumos fizetési rendszer. Ezért foglalt a középfokú iskolák tanársága egyértelműen állást az automatikus haladás életbeléptetése mellett. Most, hogy megvan, nem kell várnunk az előttünk állók halálára. Nem állunk egymás útjában. Kiki a többiektől függetlenül, a többiek érdekét nem sértve és nem keresztezve, tisztán szolgálati éveinek arányában halad előre s ha sorsa engedi, biztosan eléri a legmagasabb fokot, mely abban a kategóriában elérhető. Az automatikus fizetési rendszernek ebben van a kétségtelen erkölcsi felsőbbbsége a rangsoros rendszer felett. A tiszta, emberies gondolkodást és érzést teszi ismét úrrá ott, ahol már egymás vesztét kívánták. A széniumos rendszer nagy, senki által nem tagadható értéke tehát, hogy a merev, mozdulatlan és holt rangsoros rendszert mozgó rendszerré változtatta, mindenki előtt egyformán megnyitotta a haladás útját s mindenkinek visszaadta munkakedvét, jövőbe vetett bizakodását, optimizmusát.

Dacára annak, hogy ilyen dicséretét zengjük a széniumos rendszernek, nem szándékozunk szemet húyni a fogyatkozásai előtt sem. Férfiasan és nyíltan kijelentjük, hogy a széniumos rendszer abban az alakjában, amint azt a javadalmakról szóló új rendelet életbeléptette, *a középfokú iskolák tanársága körében csalogást* keltett. A tanárság úgy látja, hogy a széniumos rendszer kereteit a pénzügyi kormány szűkkeblűen szabta meg. Aggodalmasan ügyelt, hogy ne sokkal kerüljön többbe az előző rangsoros rendszerénél. Majdnem úgy tett, hogy amit az egyik kezével adott, a másikkal elvette. A fizetési rendelettel statuíált széniumos rendszer értékét ugyanis lényegesen csökkenti az egyes fizetési fokozatokban töltendő várakozási idő hosszúsága és a helyettesi minőségben töltött szolgálati évek beszámításában nyilvánuló szűkkeblűség. Az illetményeket megállapító új rendelet 4. pontjának 2. bekezdése szerint a helyettes tanári minőségben eltöltött szolgálatnak csupán három évet meghaladó részét lehet a szolgálati idő megállapításánál figyelembe venni. Ezzel a pénzügyi kormány valóban 38 évre emelte fel a középiskolai, keresk. isk. és tanítóképzői tanárság szolgálati idejét. Rövid időn belül e téren ez a második csapás. Először a KANSz jóvoltából emelték szolgálati éveinket 30-ról 35-re, most meg az első szolgálati évek figyelmen kívül hagyásával teszi mind távolabbi évekre az új rendelet azt az időt, amely a jól kiérdemelt nyugdíjbevontulást jelenti.

Sokkal nagyobb sérelem azonban a várakozási idő méltánytalan hosszúsága. A rendelet szerint a középisk., keresk. isk. és tanítóképzői tanár beszámítható szolgálatának csak 26. évében juthat a legmagasabb (VI. fiz. o. 1. fok) illetménycsoportba. Hogy ez milyen lassú haladást jelent, semmi sem mutatja kézzelfoghatóbban, mint az, hogy az új széniumos rendszer sok tanárt már

— — — — — népisk. tanítók; polg. isk. tanárok, gyak. isk. tanítók;
 — — — — — középfokú isk. tanárok; — — — — — középfokú isk. tanárok fizetésének emelkedése
 6 korpótlék beszámításával.

Illetmények alakulása a széniumos rendszer szerint. — Készítette dr. Novy F.

olyan fizetésben talált, amelyben az életbelépő széniumos rendszer szerint még nem lehetnének, pedig ezek a tanárok a háború befejezése óta nagyon rossz haladási lehetőséget nyújtó rangsoros rendszer szerint jutottak oda. Konkrétebben kifejezve: vannak tanárok, akiket a széniumos rendszer 22. szolgálati évükben a VII. fiz. osztály első fokozatában talált, holott e rendszer jelen szabványai szerint ott csak a 23. szolgálati évükben lehetnek. Bizonyára nem tekinthető helyzetjavításnak az olyan fizetési rendszer, amely az előzőnél kedvezőbb haladást nemcsak nem biztosít, sőt egyes esetekben még a haladás tempóját is lassítja.

De hogy a széniumos rendelet a középsik., kereskedelmi isk. és tanítóképzői tanárok várakozási idejét sérelmesen hosszúra szabta, az más iskola-fajokkal való egybevetésből is világosan kitűnik. Ha a rendelethez csatolt kimutatásokra futólagos pillantást vetünk, rögtön látjuk a következőket. Az el. iskolai tanító szolgálatának 31. esztendejében, 50 éves korában éri el a VIII.

fiz. o. első fokozatát, vagyis szolgálati ágában a minden tanító által elérhető legmagasabb fizetést s ennek élvezetében marad 10 éven keresztül. A polg. isk. tanár hasonlóképen 31. szolgálati évében, de már 53 éves korában éri el a minden polg. isk. tanár által elérhető fizetési maximumot, a VII. fiz. o. első fokozatát s ugyancsak 10 éven át élvezi azt. Ezzel szemben a tanítóképzői (középisk. és keresk. isk.) tanár csak 56 éves korában és szolgálatának csak 32. évében éri el a minden ilyen tanár által elérhető VI. fiz. o. 1. fokát s mindössze 4 évet tölthet benne. (L. a grafikont!) Ez nyilván igazságtalanság. Itt nem egyforma mértékkel mérték! Négy év a legfelsőbb fizetési fokozatban igazságtalanul kevés! Tekintettel arra, hogy az el. isk. tanítók és a polg. isk. tanárok szolgálati ideje 40 év, a többi középfokú iskolák tanáraié meg 35, vagyis minden ott eltöltött esztendő itt $\frac{7}{8}$ évet számít, világos, hogy a fenti kategóriákban eltöltött 10 esztendő emezekében 8·75, vagy kerekén 8 esztendőt ér. Ebből logikusan következik, hogy ha az el. és polg. iskolák tanszemélyzete a legfelső fizetési fokozatban 10 esztendőt tölt, nekünk igazság szerint legalább 8 esztendőt kellene ott töltenünk. Igazság szerint tehát minden középisk., tanítóképzői és keresk. isk. tanárnak 28. szolgálati évében el kellene érnie a VI. fiz. o. első fokozatát, s ennél fogva 22. szolgálati évében szükségképpen be kellene jutnia a VI. fizetési osztályba. Hogy ez bekövetkezhessék, a IX., VIII. és VII. fizetési osztályok várakozási idejét 7-7 évben kellett volna megállapítani. Ezzel szemben az illetményekről szóló rendelet 7—9 évet szabott meg. Innen van, hogy a széniumos rendszer a jelenlegi helyzeten elenyészően kevés tanár számára jelent változást, s ezért mondtuk fentebb, hogy e rendszer keretei pénzügyi raffinériával s nagy szűkkeblűséggel vannak megállapítva.

A széniumos rendszer lényege az automatizmus. Természetéhez tartozik, hogy az egyéni munka értékét figyelmen kívül hagyja. A haladást e rendszer szerint csak a szolgálatban eltöltött évek szabják meg. Ámde a szolgálat *menyisége* mellett annak *minősége* is olyan tényező, melyet az előhaladásnál figyelembe kell venni. Épen a legkiválóbbak becsúszását és teljesítőképességét csökkentené az, ha különleges értékük az előhaladásnál nem számítana. Az automatizmus ellensúlyozására szolgál a rendeletnek az az intézkedése, hogy az összlétszám bizonyos százaléka erejéig a kiválóak egyéni előléptetését, a megszabott legmagasabb fizetési fokozatnál még magasabb fokba való juttatását teszi lehetővé. Így már az előbbi fizetési rendelet a tanítóknál kimondja, hogy az összlétszám 10%-káig a VII. fizetési osztályba léptethetők elő. A jelen rendelet 5. pontjának 5. bekezdése pedig a polgári iskolai tanárok előléptetését teszi lehetővé a VI. fiz. osztályba az összlétszám 5%-káig. Ilyen intézkedésnek, tképzői tanárok az összlétszám bizonyos hányadáig az V. fiz. osztályba való előléptetésének nyomait hiába keressük. Sőt ahol ezt már elértek lehetne gondolni, siet a rendelet intézkedni, hogy a reménynek minden lehetőségét megsemmisítse. Az új javadalmazási rendelet ugyanis kiemeli a tképzők gyakorló isk. tanítóit a tanítók kategóriájából s haladásukat a polgári isk. és a gyógyfed. tanárokéval teszi egyenlővé, de a VI. fiz. osztályba az összlétszám 5%-ka erejéig való előléptetés lehetőségét rájuk már nem terjeszti ki.

Nem pótolja a tképzői tanárságnál az összlétszám arányában való előléptetés hiányát az igazgatók különválasztása, számukra három V. fiz. osztályú állás rendszeresítése és a rendeletnek azon intézkedése (4. pont 6. bekezdés),

hogy az igazgatói státusba tudományos vagy tanügyi érdemeik alapján olyan tanárok is kinevezhetők igazgatókká, akik tényleg nem teljesítenek igazgatói teendőket. Igazgatókká történt kinevezésük talán némileg meggyorsítaná előmenetelüket, de az V. fiz. osztályhoz hozzá nem juttatná őket. De az igazgatói állások olyan kontingentálása mellett, amelyet a rendelet előír, még ez is lehetetlen. A rendelet 4. pontjának 6. bekezdése ugyanis kimondja, hogy tanároknak érdemeik alapján igazgatókká való kinevezése csak az *igazgatói státus megállapított létszámán belül* lehetséges. E létszámot a rendelet jelenleg 15 állásban szabta meg, tehát éppen annyiban, ahány áll. tanító-, tanítónő- és óvónőképző-intézet van, vagyis ezen intézetek igazgatói teljesen betöltik az igazgatói státus számára megállapított állásokat s így tanároknak ott helyük nincs, nem lehet. Tanárok érdemeinek igazgatói kinevezés útján való jutalmazása jelenleg csak fikció.

Az érdemesebb tanítóképzői tanárok haladásának még az a lehetősége sincs meg, amit a középisk. tanárságnál a rendelet a gyakorló középiskolákkal kapcsolatosan létesít. A gyakorló középiskolákhoz kinevezett középisk. tanárok fizetését úgy kell megállapítani, hogy a más középiskolánál töltött szolgálati időhöz *hét évet* hozzá kell adni és az együttes idő után kell a fizetést megállapítani. Nekünk is van két tanítóképző-intézetünk, melyekben évtizedek óta folyik, gondosan kialakított ped. keretek közt, a tanárjelöltek gyakorlati kiképzése. Miért nem gyakorló tanítóképzők ezek, s tanáraikra miért nem terjesztett ki a rendelet 4. pontja 4. bekezdésének hatálya?

Midőn az életbeléptetett széniumos rendszer egyes hibáira így rámutatunk, hangsúlyozni kívánjuk, hogy nem törekedtünk teljességre. Nem szólottunk például az V. fiz. osztályú állások aránylag csekély számáról. A széniumos fizetési rendszer által teremtett helyzetet röviden abban foglalhatjuk össze, hogy lényegesen megjavította a középfokú iskolák tanárainak anyagi kilátásait, de nem biztosította számukra a kultúremberhez méltó megélhetést. Még a háború előtti fizetések színvonalától is messze vagyunk, holott azóta a drágaság fokozódott. Azután ott van a tanárságon ejtett érvágás, a *corpótlék* megvonása. A corpótlék elvétele fájó seb, mely nem heged. A corpótlék a tanári fizetést integráns része, melyről a tanárság nem tud lemondani. Ily körülmények közt a tisztességes megélhetésért való küzdelem, sajnos, még mindig nem vehető le a didaktikai pályán dolgozók programjáról!

A modern pedagógia lényege.

Ha a modern szó alatt a beszédmódban, a nézetekben, az ízlés megítélésében való újdonságot, a modern ember alatt pedig azt értjük, aki a maga korával halad, azzal együtt érez, együtt gondolkodik s annak kérdéseire az illető kor eszközeivel igyekszik feleletet adni: akkor a modern pedagógiát olyan tudománynak tekintjük, amely lépést tartva az illető kor természettudományi fejlődésével, eszmeáramlataival, megkeresi azokat az eszközöket, melyeket legalkalmasabbnak tart a nevelés és oktatás terén. Bár a modern pedagógia több ágazatra oszlik, több irányú fejlődést mutat, mégis, ha áttekintést nyerünk az egészről, lehetetlen vilá-

gosan észre nem vennünk, hogy a modern pedagógusok főképen 3 kérdés: az értelmi képzés, az erkölcsi nevelés, s a testnevelés kérdése körül csoportosulnak. Mind a három kérdés megoldásánál vagy individuális vagy szociális szempontok vezetik őket. A 19. század csaknem minden téren a fenhéjazó individualizmussal kezdi pályafutását, de lassanként a politikában, a történelmi tudományban, az etikában, a művészetben, sőt a pedagógiában is a szociális felfogás felé hajlik. Ez a fejlődés azonban a szociális mozzanat túlhajtására vezet s azzal a veszéllyel jár, hogy az átlagos élettelen kultúrában az eredeti, az egyéni érték megsemmisül. Nem csoda, ha ez ellen fellázad az egyén. A század végén már szenvedélyes vita tárgyává lesz az a kérdés: az ember főértéke vajjon egyéni sajátosságán alapul-e vagy a közhöz való viszonyán. A nevelésben az egyéniséget erősítsük-e, avagy szociális erők számára neveljünk, vagy lehetséges-e a két ellentétes szempont között kiengesztelődést találnunk? A kiengesztelődés, amint lejjebb látjuk, adva van a modern pedagógia legújabb alakulatában, a személyiség pedagógiájában, amely mintegy egységet képez a különféleségben. E sorok célja a részletek kikerülésével felmutatni a modern pedagógia lényegét, vagyis ismertetni a legújabb pedagógiai mozgalmakat, amint azok külföldön keletkeztek s hatásukat hazánkban is éreztették. Az oroszlanrész e pedagógiai mozgalmakban a legelső pedagógus népet, a német népet illeti, amelytől e téren az angol és amerikai pedagógusok sokat tanultak, sőt a franciák sem vonhatták ki magukat hatásuk alól. A magyar nemzet kulturérzékét semmi sem mutatja jobban, mint az, hogy felette, mint annyi külföldi mozgalom, a modern pedagógiai mozgalom sem vonult el nyomtalanul. Minden dicsekedés nélkül elmondhatjuk, hogy hazánkban a modern pedagógiai gyakorlat vívmányainak (új tankönyvek, új módszerek, szülők iskolája, ének és torna, rajz, szlőjd új alapokra helyezett tanítása a népiskolában, leventeoktatás stb.) értékesítése a tanítóképző-intézetekből indult ki, amelyektől a legújabb divat szerint elvitatják a kellő hivatottságot. A fentiek alapján ismertetésem három részre oszlik.

I. Az értelmi képzés. A 18. század végén a pedagógiát a bölcsélet uralta. *Herbart*, a göttingeni, majd a königsbergi egyetem tanára, mint a bölcsészet előadója, a pedagógiából bölcséletet csinált s bár lépten-nyomon hangsúlyozza a nevelés és oktatás elválaszthatatlanságát, az erkölcsi jellemképzés szükségességét, pedagógiája mégis az értelmi képzést tűzi ki célul. Még az erkölcsiséget is az értelemből vezeti le azon állításával, hogy csak az értelmesek lehetnek erkölcsösök. A legújabb pedagógia kimutatta ezen állítás tarthatatlanságát. Mégis a modern pedagógia atyjának *Herbartot* tekintjük, akinek hatását tanítványai közvetítették korunkkal. *Stoy* *Encyklopädie* művével, *Jenában* felállított pedagógiai szemináriumával, *Vaitz* *Allgemeine Pädagogik*, *Strümpell* *Pädagogische Pathologie* (1890), *Dörpfeld* *Der didaktische Materialismus* című munkáikkal egészen

Herbart szellemében működtek. Ziller munkáiban, valamint híres lipcsei szemináriumában a Herbart elméletét tovább igyekezett fejleszteni, míg Rein Vilmos 8 kötetes *Schuljahre c.* munkájában a Herbart-féle elveket a népiskolában törekszik megvalósítani. Herbarttól némileg eltávolodik Sallwürk és Willmann. Amaz azt állítja, nem a képzet befolyásolja, miként Herbartnál az akaratot, hanem a tenni akaró ember rendelkezik az ő testi és szellemi erői felett (voluntarismus). Willman a középkori keresztény gondolkozók bölcselete felé fordul. A nevelés célja szerinte a jelen nemzedék műveltségének átadása lehetőleg hatványozott mértékben az utókor számára. A magyar Herbartisták közül kiemelkedik Kármán Mór, ki a Ziller-féle lipcsei szemináriumban tanult. Ő védte meg Lubrich támadásai ellen Herbartot s készítette el az 1879-iki gimnáziumi tantervet és utasítást. Ezen iskolához számítjuk sok tekintetben Findáczy Ernő budapesti egyetemi tanárt is.

A Herbart által megalapozott tudományos pedagógia folytatásának tekinthetjük a pozitívista pedagógiát. Comte szerint végeredményben a tudomány a pozitívizmus. Ezen iskola már nemcsak a bölcseletet, hanem a természettudományt is felhasználja pedagógiai kérdések megvilágítására. Ennek az iránynak legkiválóbb képviselője Spencer Herbert, az evolucionizmus hirdetője, aki a *A bölcsészeti rendszere* című munkájában az alapvető elveken kívül biológiával, lélektannal, szociológiával és etikával is foglalkozik. A pedagógia köréből csak egy munkát írt Nevelés címmel, amelyet 1875-ben Értelmi, erkölcsi és testi nevelés címen Öreg János és Losonczy László fordítottak le. Spencer a nevelésben a naturalizmus híve, Rousseau alapján a természetes visszahatások tanát hirdeti. Teljesen természettudományi alapon áll a legkiválóbb angol pszichológusok egyike, Bain Sándor, aki szerint a lelki és fizikai folyamatok párhuzamosan haladnak s így nem választhatók el egymástól. Szorosan összekapcsolja a lélektant az élettannal. A neveléstanban az értelem lélektana játsza a főszerepet. Számos munkája közül kiemeljük a következőt: *A nevelés, mint tudomány* (ford. dr. Szemere Samu, 1912).

A pozitívista pedagógiához közel áll a Comenius és Rousseau által megindított pedagógiai naturalizmus. Ennek az iránynak tudományos képviselői az újabb időkben nincsenek, hanem az főképpen a reformiskolákban (Raddie Cecil, Lietz, Demolins, Frei), továbbá a szabad nevelésben jut kifejezésre. A szabad nevelés pedagógiai anarkizmusba megy át, amelyből ízelítőt kaptunk a kommunizmus alatt. A naturalizmus, miként az irodalomban, a művészetben, úgy a pedagógiában is elfajulhat.

Azon felfogás, hogy az élettanon alapuló lélektan épen olyan természettudomány, mint pld. a testtan, fizika, új irányt adott a neveléstudománynak s megteremtette a kísérleti pedagógiát, amellyel szoros kapcsolatban van a gyermektanulmány. Úttörők voltak ezen a téren Fechner és Weber, akik a test és a lélek

közötti viszony megvizsgálásával létre hozták a psychofizikát, amelyben a fizikai mozgási tünetek és öntudatunk jelenségei között törvényszerűséget állapítanak meg. Munkájukat folytatta *Wundt Vilmos*, akinek lélektana, *Grundzüge der physiologischen Psychologie* (ford. Gebhard Lajos), tisztán tapasztalaton épül fel. Wundt a lelket úgy tekinti, mint természeti tüneményt. A lélek nem lényegi (substantialis) egység, hanem a tünemények egysége. Ha a lélektan természettudomány, akkor a természettudományra érvényes módszerek reá is alkalmazhatók. A természettudomány kétféle módszert ismer: a nyugvó tárgyak megvizsgálására a szemléletet, a természeti tünemények kutatására a kísérletet. Az egyéni lélektannál csak a kísérlet jöhet számításba. Az elemi lelki tünetek: érzélem, képzet, emlékezés, érzet, akaratbeli tünet alávethető ezen kísérleti módszernek, de a tulajdonképeni gondolkozási folyamat már nem. A kísérleti lélektan megteremtí a *kísérleti pedagógiát*, amely tételeit kísérletekre és nem elmélkedés által létrehozott feltevésekre fekteti. Főbb képviselői: *Lay* (*Experimentelle Didaktik*, 1910), *Meumann Ernő* (*Vorlesungen zur Einführung in die experimentelle Pädagogik*, 1914), *Seyfert* (*Die Unterrichtslektion als didaktische Kunstform*, 1905). Lay szerint minden szellemi működés, így a gondolkodás is mozgási folyamat. A test sensomotorikus készülék. Legtöbbet tett a kísérleti pedagógia terén *Meumann Ernő*, aki szoros összeköttetést tartott fenn magyar pedagógusokkal is az általa szerkesztett *Pädagogische Monographien* című folyóirata után. Nála a lelki tünemények mérése indirekt történik. Ilyen méréseknél 3 út jöhet számításba: 1. a lelki életet azon ingerekből mérjük meg, amelyekkel a lelki tüneményeket előállítjuk (ingermódszer); 2. a lelki tüneményeket azon mozgásokból mérjük meg, melyekben a lelki élet kifejezését nyer (kifejezési módszer); 3. megmérjük az időt, melyet az inger és a kifejezési mozgás közé tudunk beilleszteni (beillesztési módszer). Ezen módszerek segítségével vizsgálja *Meumann* a gyermek testi és szellemi fejlődését. A tanulás technikáját is kísérleti alapon állapítja meg. *Seyfert* a tanítás célját a személyiség átszellemesítésében találja, vagyis abban, hogy az egyént az érzékiekből a tudatosságra, az érzéki észrevételből a gondolkodó elmélkedésre vezessük.

A kísérleti pedagógia teremtetten meg a *gyermektanulmányt*. Megindítója tulajdonképen *Preyer*, német orvos. A *gyermek lelke* című munkájával. A *gyermektanulmány* vizsgálat alá veszi a gyermeknek nemcsak lelki, hanem testi életét s működési körébe bele vonja nemcsak a lélekbúvárokat és orvosokat, hanem az egész társadalmat. Kiváló képviselői: *Hall Stanley* (*Adolescents; Educational problems*) amerikai pedagógus, aki szerint a tanítás és nevelés terén csak akkor járunk el helyesen, ha ismerjük a gyermek összes sajátosságait. *Ellen Key* (*Jahrhundert des Kindes*, 1902). *Pirkens-Gillmann* (*Kinderkultur*, 1906).

Martinek (Wesen und Aufgabe einer Schülerkunde). Elévülhetetlen érdemeket szerzett hazánkban a gyermektanulmányozás tarén *Nagy László*, akinek számos idevonatkozó munkái közül kiemeljük: A gyermeki érdeklődés lelektanát (1908), amely németül is megjelent. *Nagy László* érdeme, hogy Budapesten szakférfiakkal létrehozta a „Szülők iskolájá”-t, amely hivatva van pedagógiai és higiéniai kérdésekkel megismertetni a szülőket s ez által a családi nevelést úgy testi, mint lelki téren előmozdítani. Mint a modern pedagógia eredményét, ideiktatom e sorok írója által vezetett debreceni „Szülők iskolájá”-nak 1927 telén a városi közgyűlési teremben tartott előadásainak tárgyait: 1. Az emberi faj nemesítése (eugenika), mint nevelésügyi kérdés. 2. A gyermek lelki fejlődés. 3. A serdülő ifjú lelki világa. 4. A serdülő leány lelki világa. 5. A nőnevelés ferdeségei korunkban. 6. Az iskolai egészségügy jelentősége. 7. Kultúra és nevelés. 8. Kiskorúak bűnözése. 9. A tehetséges gyermekek védelme. 10. A gyermek iskolán kívüli elfoglaltsága.

A modern pedagógia fontos fejezetét alkotja a *szociálpedagógia*, amely alatt tudományos szempontból nem a szociálpolitikán alapuló pedagógiát, hanem a társadalom számára való nevelést kell értenünk, ellentétben az individuál-pedagógiával, amely az egyént önmagáért nevei. Nevezetesebb képviselői: *Bergemann*, *Barth Pál*, *Natorp Pál* (1854-1924). Ez utóbbi *Socialpädagogik* (1920) című munkájában azt fejtegeti, hogy a nevelés, amelynek az akaratnevelés a gyökere, a társadalom életétől s annak alakulásától függ. Igazi emberré csak a társadalomban leszünk. Az egyén nevelése lényegesen irányban éppen úgy meg van határozva társadalmilag, mint megfordítva a társadalmi (szociális) élet alakulása az egyeseknek éppen erre irányított nevelésétől függ. *Wyneken* szerint (*Schule und Jugendkultur*, 1919) az egyes öntudatnak be kell illeszkednie a társadalom öntudatába. Az iskola feladata, hogy az értelmet szociális tartalommal töltsse be s az akaratot szociális akarattá idomítsa át.

A mint fentebb említettük, az individuál- és szociálpedagógia kiegyenlítést nyer a *személyiség pedagógiájában*. *Eucken* és *Budde* kimutatták, hogy az egyéniség és a személyiség fogalma nem esik össze. Egyéniségnek születünk, személyiséggé idők folyamán válunk. A személyiség pedagógiájának kiváló képviselője *Linde Ernő* (*Persönlichkeitspädagogik*, 1879.) Szerinte a tanításban nem a módszer a fő, hanem a tanító egyénisége. Legrészletesebben fejtette ki a személyiség pedagógiájának lényegét *Gaudig Hugó* (*Die Schule im Dienste der werdenden Persönlichkeit*, 1917). Az egyéni és társadalmi világnézet közötti ellentét fölé emelkedik a személyiség eszméje, amely magában foglalja az egyéniséget a maga sajátos erőivel, valanint a kulturális jelenségek összességét. A tanítónak a tanulóhoz való viszonyát mindig azon tiszteletnek kell irányítani, amellyel artozunk a leendő ember személyi méltóságának. Gondoskodjék

arról, hogy mindazt, ami élettelen, személytelen (tananyag, tanterv, tanmenet), áthassa az ő személyisége. *Schneller István* (Egyniség, személyiség, 1906), kiváló magyar pedagógusunk szerint a nevelés célja az etizált individualitás, a személyiség. Így jutunk a személyiség pedagógiáján át a modern pedagógia második fejezetéhez.

II. *Erkölcsei nevelés.* Míg a személyiség pedagógiája átnyúlik az erkölcsi nevelés mezejére, addig a *munka iskolája* egyik oldalát tekintve az értelemképzés körébe tartozik. Célja egyfelől az értelem fejlesztése az önálló tevékenység felébresztésével, másfelől az erkölcsi érzelem felkeltése a növendékekben az által, hogy megtanítjuk őket a mások munkájának megbecsülésére. A munka iskolájával a modern pedagógusok összeköttetésbe hozzák az *állampolgári nevelést*, amely elsősorban jellemképzést, nem pedig az állami kötelességekre való kioktatást jelent. Kiváló képviselők: *Foerster* (*Staatsbürgerliche Erziehung*, 1914), *Kerschesteiner* (*Begriff der staatsbürgerlichen Erziehung*). Az állampolgári neveléshez számíthatjuk a cserkészetet és a levelezőegyesületeket. Mindkettő a testnevelésen kívül sokat tesz a jellemképzés terén. Kizárólag ezen célt szolgálja a *morálpedagógia*, még pedig azon felfogás alapján, hogy az ember mindig maga szerzi a jellemet. *Payot Gyula* (*L'Éducation de la volonté* (ford. Weszely Ödön 1912) az akaratképzésre fekteti a súlyt a jellemnél. A cselekvés hozhat erős szokásokat létre. *Foerster Vilmos* (*Schule und Charakter* (ford. Bellaágh Aladár 1913) szerint csak az értelmet művelni nem elegendő, sőt veszélyes. *Willmann Ottó* minden erkölcsiség végeredményét a vallásban látja, amely az embert az érzéki világ fölé emeli. A tanítónak az erkölcs, a morál tanításánál arra kell törekedni, hogy az ne legyen elvonat, hanem inkább a gyermek természetes tehetségéhez, naiv élményeihez fűződjék.

Az erkölcsi jellemképzés szolgálatában áll a *nemzeti nevelés* (nacionalpedagógia) is, amelynél az iskolai tananyag kiválasztásánál a nemzeti szempont az irányadó. A nevelés ezen irányának képviselői hazánkban gr. *Széchenyi István*, br. *Weselényi Miklós*, br. *Eötvös József*. *Felméri Lajos* a nemzeti nevelést olyan folyamatnak nevezi, mely szerint a nemzeti ethosz az egyének ethoszává változik. Igen értékes munkát írt a Nemzetnevelésről (1912) *Imre Sándor*, szegedi egyetemi tanár. Az érzelmek nemesítésére és így az erkölcsi nevelés támogatására szolgál a *művészi nevelés*. Lélektanilag küzd az egyoldalú értelmi kultúra ellen. Az igazi művészettel való foglalkozás — teljesen mindegy, hogy gyönyörködünk-e abban vagy magunk teremtyük meg azt — összhangzatos világnézethez vezet, erkölcsileg emel bennünket. A tanító a művészi nevelés terén ott kint az életben nemcsak az által tesz szolgálatot, ha annak elveit igyekszik tanítványai között a szép és izléses ápolásával érvényesíteni, hanem az által is, hogy a kihalt félben való *népművészetet* (dal, költészet, kézimunka,

régi szokás) hathatósan támogatja s annak termékeit ahol lehet, összegyűjti. Kiváló munkása ennek az iránynak *Lange Konrád* (*Die künstlerische Erziehung der deutschen Jugend*, 1899).

III. *Testi nevelés.* A testi nevelés, az egészségtan ma már egyik legfontosabb fejezetét képezi a pedagógiának. A derék, egészséges ember nemzetgazdaságilag haszon, a satnya, a beteges, nyomorék deficit. Az egészség fentartására a higiénia, a test fejlesztésére a gimnasztika ad felvilágosítást. A gyermekek testi épségének az iskolában való megővását mozdítja elő az újabban létrejött tudomány, az *iskolai egészségtan*. Ilyen munkát írt *Schneider* Gusztáv dresdai tanítóképző-intézeti tanár (*Schulgesundheitslehre*, 1916). A test fejlesztésével foglalkozó gimnasztika az újabb időben nem a nehéz tornászatra, hanem a könnyű sportokra fekteti a fősúlyt. A mai modern orvosi tudomány nem csak a meglevő testi szervezet egészségének megővására fordít gondot, hanem igyekszik óvintézkedéseket létesíteni, hogy beteges hajlamok (dispozíciók) ne örököltessenek. Ilyen törekvés hozta létre az *eugenikát* (fajnemesítés), amely nevet először *Francis Galton* (*Human Faculty*, 1883) használta. Az eugenika azon tudomány, amely mindama befolyásokkal foglalkozik, melyek tökéletesítik a faj született tulajdonságait, tehát azokat, melyek legtöbb előnyt hoznak létre. Az emberi faj nemesítését nagyban előmozdítaná a házasulandók egészségi állapotának megvizsgálása, a kiváló testi és lelki tulajdonságokkal bírók (eugeneták) kötelező fajszaporítása. Az eugenika irodalmát ismertette magyar nyelven Kozáry Gyula (*Athenaeum* 1906, 1907). E tudomány tanulságait a tanító a gyakorlati életben nem hagyhatja figyelmen kívül. Azokat első sorban saját maga házasságánál kell alkalmaznia. A tulkorai, 24 éven alóli házassága a tanítónak a testi és a lelki fejletlenség káros következményeit vonja maga után. A tanító felemelheti szavát a satnyák, tudóveszesek, verokonok között tervezett házasságok ellen. A kevés lakossággal bíró község házasulandó ifjúsága előtt pedig megmagyarázhatja az egymás között való házasság káros hatását s azt a tanácsot adhatja, hogy az ily kis községek lakosai a jövő nemzedék érdekében akkor járnak el helyesen, ha távolabbi falvakba mennek házassági célból.

Ennyi a modern pedagógia lényege. Látjuk, kiváló vívmányai vannak, amelyek szerves kapcsolatba hozhatók a mindennapi gyakorlati élettel. Szerintem a magyar tanítóképzést nem annak az egyetemre való átutalásával, hanem a jelenlegi keretek között a modern pedagógia vívmányainak felhasználásával lehetne magasabb színvonalra emelni. Az egyetemről soha se várjuk azt, hogy hazánknak néptanítókat nevel, hiszen őt feladata első sorban a tudomány ápolásának a mezejére utalja. Az egyetemről sohasem várjuk, hogy a modern pedagógiában azon elemek után kutasson, amelyek a népiskolai oktatás előbbrevitelét célozzák. Reánk,

tanítóképző-intézeti tanárookra hárul a feladat, hogy a modern pedagógiát átültessük a mindennapi életbe. Értessük meg az életben régebben kint működő tanítóinkkal, hogy ne álljanak meg ott, ahol a pedagógia tizenöt-húsz évvel ezelőtt volt. A pedagógia élő organizmus, amely évről-évre fejlődik a tökéletesedés felé.

Dr. Veress István.

Genfi pedagógusok, pedagógiai törekvések és intézmények.

— Első közlemény. —

Az 1926-27. iskolai évet, mint állami ösztöndíjas, családommal együtt Genfben töltöttem, hogy a gyermekpszichológia és a pedagógia egyetemi képviselőivel személyes kapcsolatba lépjek, felfogásukat megismerjem, tőlük esetleg új szempontokat kapjak s ezeket saját megfigyeléseim feldolgozásában értékesítsem. Célul tűztem ki még a legújabb francia pszichológiai és pedagógiai irodalom s Genf modern pedagógiai intézményeinek tanulmányozását is.

A következőekben megpróbálók számot adni arról a környezetről, melybe jutottam s egy pár tapasztalatomról, melyet ott szereztem. Idegenben az ember keresni szokta a hazájához vezető szálakat, hazájára emlékeztető nyomokat, és igen jól esik ilyenek fölfedezése. Mi is kerestük ezeket. Bizonyosan azért, hogy ne érezzük magunkat teljesen idegenül országunktól több mint ezer kilométernyire fekvő városban, s mert tudni kívántuk, milyen emlékeket tartott érdemesnek megőrizni Magyarországról a „Cité de refuge“, az üldözöttek városa. És találtunk emlékeket ha nem is sokat. A legrégebbi időket felidéző, legmodernebb és legnagyobb-szerű emléke Genfnek Magyarországról Bocskay István szobra a Reformáció emlékművén. A Monument de la Réformation nevű, hatalmas arányú alkotás a Calvin nevéhez fűződő Reformáció legfőbb alakjait mutatja be. Középen áll kétszeres embernagyságban Farel, Calvin, Béze és Knox szobra, tőlük jobbra és balra kisebb méretben azoké az államférfiaké : fejedelmeké, akik a reformációt védelmezték és fönntartották. Jobbra : Coligny tengernagy, a francia protestánsok feje, Hallgatag Vilmos orániai herceg és Frigyes brandenburgi választófejedelem; balra : Roger Williams, Olivér Cromwel és végre a mi Bocskaynk, a csoportozat legelevenebb és leglegendésebb alakja. Bocskay szobrától balra fönt a kőfalba latin idézet van bevésve a vallás szabad gyakorlatát biztosító bécsi békéből, lent pedig domborműben az 1606. évi dec. 13.-i kassai diétából az a jelenet van megörökítve, midőn a gyűlésen résztvevők, nemesek és polgárok, nagy lelkesedéssel fogadják Bocskay nyilatkozatát a vallásszabadságra vonatkozóan. A jelenet keretének felső részén a diétán jelenlevő fontosabb személyek nevét is olvashatjuk. A nagyszabású emlékmű az egyetemet körülfogó szép parkot díszíti és az egyetemmel néz szembe.

Bocskay szobra előtt tartják a genfi egyetemnek a „Hungaria“¹⁾ diák-

1) A „Hungaria“ egyesületet Máday Andor, a geníbe szakadt tanár alapította. Máday először a genfi egyetemnek volt magántanára, majd a neuchâteli egyetemnek lett rendes tanára. Jelenleg a genfi Nemzetközi Munkügyi Hivatal könyvtára. A „Hungaria“ saját zászlója alatt szokott szerepelni. Tagjai piros és fehér színnel díszített zöld sapkát viselnek.

egyesületbe tömörült magyar hallgatói március 15.-i ünnepüket. Az ide szépen sikerült ünnepen a nagy beszédet E. Choisy, a teológiai fakultás dékánja mondta, a Népszövetséghez beosztott magyar követség vezetőinek, a magyar kolóniának, az egyetem rektorának és több tanárának, továbbá több egyetemi diákegyesület kiküldötteinek jelenléte mellett. Meglepődve és meghatódottan hallgattuk a magyar történelemnek, Magyarország jelen helyzetének kitűnő ismeretéről és a magyarok szeretetéről tanuskodó szavakat a szárnyaló beszédből. Az ünnepet követő társas ebéden tűnt ki, hogy Choisy még a háború előtt Magyarországon járt a már elhunyt Alex. Claparède-del,²⁾ a nagy genfi magyar barátal együtt, mint a magyar református egyház vendége és felejtethetlen emlékeket vitt magával.

Március 15.-én szokták megkoszorúzni a genfi magyar diákok a második magyar emléket is: Klapka emléktábláját azon a házban, amelyben a szabadságharc hőse tartózkodott.

Hasonló márványtábla jelzi a Promenade St. Antoine közelében azt az épületet, melyben Liszt Ferenc lakott. Ez előtt a tábla előtt vitt el utam valahányszor a Rue Beauregard-on át a Rousseau-Intézetbe mentem vagy onnan hazajgyekeztem. A rajta levő „Franz Liszt” fölírás azt mutatja, hogy a genfiak valószínűleg németnek tartják a világhírű művésznket, mert különben nem a Franz, hanem a François nevet vésették volna a táblára.

Van még egy magyar emlék Genfben, egy fájdalmas emlék, melyet azonban eddig még nem örökítettek meg méltóan. A tó köpartján, a Quai du Mont-Blanc-on csak egy kis szorzási jel mutatja a vaskorlát kőalapzatának a víz felé kiugró részébe véste azt a helyet, ahol majdnem 30 évvel ezelőtt gyilkos kéz oltotta ki Erzsébet királynénk életét. Nem valószínű, hogy a messze jövőben is más, mint ez a szinte észrevehetetlen jelecske hirdesse a szomorú eseményt.

Hogyan gondolkoznak a magyarokról a Népszövetség székhelyén? Mert nemcsak olyan rokonszenves módon beszélnek és írnak rólunk, mint Choisy professzor március 15.-iki beszédében, ha azokat a közleményeket nézzük, melyekben a folyóiratok és újságok velünk foglalkoznak. Nagy figyelemmel kísértem a komolyabb lapoknak rólunk szóló közleményeit s bizony nemcsak rokonszenv nem sugárzott ezekből, hanem néha még a tárgyilagos és pártatlan gondolkodás is hiányzott. Többször volt az az érzésünk, hogy Calvin városának lapjai meleg érdeklődéssel és rokonszenvvel kísérik a bukaresti, belgrádi és prágai kormányok esélyeit, de egyáltalán nem, vagy alig törődnek Erdély kálvinista magyarjainak tragikus sorsával s általában az elnyomott magyarok üldözésével és szenvedéseivel.

Charles Kapp neuchâtelai egyetemi tanár 1920-ban a következőket írja Magyarországról a francia nyelvű Svájc tanítói számára szerkesztett, *Annuaire de l'Instruction publique en Suisse* nevű folyóiratban. A világ új szervezése címen:³⁾ „Magyarország tekintélyesen megfogytatkozva kerül ki abból a kalandból (de l'aventure), melybe oly meggondolatlanul dobta magát Ausztriával együtt. Sőt kérdezhetjük, hogy a versaillesi (trianoni helyett)

2) Alex. Claparède a genfi egyetem tanára volt. Magyar nőt vett feleségül s Magyarországon halt meg. Bátyja volt Ed. Claparédének, a pszichológusnak. Emléktábláját folyó év augusztus végén leplezték le a budapesti protestáns teológián.

3) XI. année, 184. és 186. t.

szerződéstől annyira megcsonkítva, meg tud-e majd élni? Ezután közli a Magyar Földrajzi Társaságnak Magyarország botor szétदारabolására vonatkozóan a világ földrajzi társaságaihoz intézett szövegeiből a legfontosabb részeket s a végén megjegyzi: „Evvél az országgal való békeszerződést tisztán politikai s nem gazdasági tekintetek diktálták. De ki a hibás ebben? Hajdan a magyarok, vagy legalább is arisztokráciájuk, uralkodó helyzetükkel visszaélve elnyomták az alájuk vetett népeket... Mindent összefoglalva Magyarország elveszti területének kétharmadát, lakosságának pedig több mint felét, melyből három és félmillió magyar.” Csehszlovákiával kapcsolatban azt mondja: „A népszavazás talán el fog tüntetni két szembeszököden neveléséges dolgot, mit nem igazol sem a földfelszín, sem a néprajzi helyzet. A magyarok tekintélyes száma (Csehszlovákiában) onnan ered, hogy a határok nem esnek össze a nyelvhatárokkal. De lehetséges, hogy sok tótot többé-kevésbé mesterséges módon megmagyarosítottak. Azáltal, hogy a hivatalnokok és a kereskedők a városokban kénytelenek voltak magyarul beszélni, szinleg magyaroknak tünnek fel. Így pl. Bratislava-ban, ahol 42 % németet és 40 % magyart számláltak.”

A következő szemelvényt abból a vezércikkből veszem, melyet W. Martin, az ismert történetíró és publicista írt Genf legkomolyabb, konzervatív napilapjának, a *Journal de Genève*-nek 1927 ápr. 3. számában Magyarország politikai megszilárdulásáról. „A mai Magyarország kormányzati rendszere (régime) nem tart igényt a demokratikus jelzőre. Ez a király nélküli ország monarchia akar lenni... Bizonyos, hogy Magyarország választási módszereit, különösen pedig a falusi választókerületekben történő nyilvános szavazást nem helyeselhetik a szabadsághoz szokott emberek. Ezek azért tünnek fel nekünk különösen elítélendőknek, mert fölöslegesek... Ez a kormányzati rendszer — melyet szívesen neveznek fasisztának s amely kétségtelenül hatalmaskodó (autoritaire), ha ugyan nem diktatorius — demokratikus abban az értelemben, hogy megfelel az ország igazi akaratának.” Ennek a cikknek tárgyilagosságra törekvő szerzője sokak felfogását fejezi ki. Magyarországot általában úgy állítják be az újságok, mint antidemokratikus és feudális szigetet a demokratikus tengerben. Ellenségeink ezt a felfogást igyekeznek terjesztetni és megerősíteni, mi pedig keveset teszünk a megváltoztatására. A genfi újságok, az ellenséges propaganda hatását leszámítva, azért sem írnak rólunk rokonösen, mivel tudósításaikat többnyire Franciaországból, a körülöttünk levő rabló népeket pártoló országból szerzik. A jóindulat hiánya velünk szemben sokszor abban mutatkozik, hogy ellenséges forrásból származó rossz híreket közölnek rólunk, vagy a nálunk történő jelentéktelen, de kellemetlen eseményeket felfújják és kiszínezik. Szomszédainkról úgy szölván sosem olvastam kedvezőtlen híreket a genfi újságokban. És ha náluk történt is valami nagy botrány, ez mindig enyhített formában terjedt el, mert gondoskodott róla az illető ország propaganda szerve.

El kell azonban ismerni, hogy az utóbbi idökbén bizonyos kedvező változás van kialakulóban velünk szemben s hogy helytelen megítélésünk nem mindig csak rosszindulatból ered, hanem abból, hogy a legrégibb és legteljesebb demokráciában élő emberek, mint a genfiak is, nehezen tudják beleképzelni magukat a mi viszonyainkba. Azután meg könnyen elfelejtik, hogy nem lehet minden népet ugyanazon recept szerint irányítani

Emberi természetünk legmélyebb rétegeibe gyökerezik a mi életünkől és gondolkodásunktól eltérően élő és gondolkozó emberek kevésbevérese vagy lenézése. Ezzel nem akarom mondani, hogy nincsenek se hibáink, se mulasztásaink és hogy vissza kell utasítanunk a külföldről származó minden tárgylagos kritikát.

A rágalmozó ellenséges propaganda hatása alatt rólunk elterjedt helytelen felfogás megváltoztatásának legfőbb eszköze az, ha erkölcsi, társadalmi, tudományos és anyagi tekintetben is igyekszünk jóval túlszárnyalni a körülöttünk levő országokat és gondoskodunk arról, hogy a külföld megismerjen bennünket. A magyar népben nagyon sok képesség rejlik és sok rokonszenves vonás van. Idegenben állandóan az volt az érzésem, hogy sokkal különbek vagyunk, különösen pedig, hogy sokkal különbek tudunk lenni a bennünket körülfogó népeknél. Azok a franciák, akik csak megfordultak nálunk, úgyszólván kivétel nélkül mind a legjobb benyomással tértek haza és nagy szimpátiával írtak rólunk. Tehát igen fontos, hogy megismerjenek bennünket, mert vonzó és megnyerő tulajdonságaink vannak.

Nagyon sokszor éreztem hiányát Magyarországnak multját és jelenét röviden, de szemléletesen feltüntető kis füzetnek, melyet emlékül adhattam volna idegen ismerőseimnek, hogy belőle könnyen felvilágosítást szerezhessenek hazánkra vonatkozóan. Hányszor gondoltam arra, hogy minden külföldremenő s ott huzamosabban tartózkodó embert el kellene látni olyan ismertető füzetekkel, melyek az illető ország szempontjából dolgozzák fel a Magyarországra vonatkozó legfontosabb tudnivalókat. Különösen a külföldi egyetemeken tanuló ösztöndíjasokat kellene ellátni ilyen füzetekkel, mert nekik sok alkalmuk van arra, hogy nagyszámú külföldi ismerőseik és barátaik körében tapintatosan, propaganda célzat nélkül terjesszék hazánk multjának, jelenének és jövő hivatásának ismeretét.

Nézzük már most a genfi egyetemet és az egyetemi életet.

Az idegenek által nagyon látogatott genfi egyetemnek (mely az 1559-ben alapított Schola genevensisből fejlődött ki) hat fakultása van: matematikai és természettudományi (Faculté des Sciences), irodalmi (F. des Lettres), közgazdasági és társadalomtudományi (F. des Sciences économiques et sociales), jogi (F. de Droit), protestáns teológiai (F. de Théologie) és orvosi (F. de Médecine) fakultás. A pszichológiai, illetőleg a kísérleti pszichológiai tanszék a természettudományi, a filozófiai és a pedagógiai tanszékek pedig az irodalmi karon vannak felállítva. A pszichológiai tanszéknek a természettudományi karhoz való csatolását a 90-es évek elején nagy vívmánynak tartották, mert a pszichológiának a filozófia gyámságából való felszabadítását és természettudományi módszerekkel (megfigyeléssel és kísérlettel) dolgozó önálló tudománnyá alakulását üdvözölték benne. Az egyetem akkori pszichológusa, a rendkívül eleven, szellemes és finom gondolkodású Th. Flournoy, ki egy évet (az 1878-79. évet) Wundt lipcsei laboratóriumában is töltött, *Metafizika és pszichológia*⁴⁾ című, 1890-ben megjelent kis remekművében kifejti a pszichológia elveit s rámutat, hogy a pszichológia szempontja más, mint a filozófiáé, tehát e kettőt el kell választani. A fiatal tudománynak semmi haszna nincs abból a segítségből, amit a metafizika nyujthat neki. Ha a

4) *Métaphysique et Psychologie*. 2. kiad. Genève, Kündig et Paris, Fischbacher, 1919.

pszichológia előre akar haladni, föltétlenül le kell mondania a végső kérdésekre vonatkozó vitatkozásokról. Hol lenne a geometria vagy a mechanika, ha a legszerűnyebb tétele kimondása előtt el akarta volna dönteni, hogy tulajdonképpen mi is a tér, a szám és az idő?!

1892. febr. 15.-én nyílt meg a pszichológiai laboratórium.⁵⁾ 1900-ban Flournoy már nem tudta egymaga vezetni a laboratóriumot s Edouard Claparède-et vette maga mellé, ki akkor az orvostudományok doktora és a természet-tudományi kar magántanára volt. 1904-ben Flournoy teljesen Claparède-re bízta a laboratórium vezetését. A laboratórium eleinte az egyetem épületében volt elhelyezve, de később onnan kiköltözködött. Jelenleg annak a bérháznak a második emeletén van (rue Charles-Bonnet 4), melynek földszintjét a Rousseau-Intézet és a vele kapcsolatos Nemzetközi Nevelési Iroda foglalja el. Flournoy a múlt évtized közepén betegsége miatt a tanári katedrától is visszavonult s helyét Claparède-dal töltették be, aki akkor már rendkívüli tanára volt a pszichológiának.

Az irodalmi karon három filozófiai és két pedagógiai tanszék van. A pedagógiai tanszékek közül a régebbin jelenleg Albert Malche, a genfi kanton elemi oktatásának volt tanulmányi igazgatója, november óta a kanton egész közokt. ügyének vezetője, az 1919-ben szervezett kísérleti pedagógiai tanszéken pedig Pierre Bovet, a Rousseau-Intézet igazgatója ad elő.

Az egyetemi tanév téli és nyári szemeszterre oszlik. A téli félév október közepén kezdődik és március végén fejeződik be. Egy hónapi szünet után megnyílik a nyári félév, mely július 15.-éig tart. A vizsgák a téli félév első 10 napján és a nyári félév utolsó 10—15 napján vannak. Sosem fordul elő évközben, hogy az órák konferencia vagy vizsga miatt elmaradnának. A nálunk szokásos kollokviumokat nem ismerik. A rendes hallgatók (étudiants) 6 frankot, a rendkívüliek (auditeurs) 10 frankot fizetnek óránként tandíj fejében. Tehát mennél több órát vesz fel valaki, annál több tandíjat kell fizetnie.

Az egyetemen csak egy (közös) tanári szoba van. Külön szobájuk van még azoknak a tanároknak, akiknek tanszéke laboratóriummal kapcsolódik.

Az órák között negyedórai szünet van, mely után mindjárt megkezdődnek az előadások. Rendszerint a diákok hagyják el először a termet. A tanár egy ideig vár, hogy az érdeklődők kérdést intézhessenek hozzá.

Az egyetemi tanárok kivétel nélkül mind egyszerű, közvetlen és szíves emberek, akik mindig a legnagyobb készséggel állnak az ifjúság rendelkezésére. Mindenki a legnagyobb bizalommal fordulhat tanárához, mert tőle minden lehető felvilágosítást és segítséget megkap. A tanárok várják is, hogy tanítványaik fölkeressék őket. Gyakran fordul elő, hogy tanár és tanítvány estélyen vagy kiránduláson találkozik. Különösen sűrűn jönnek össze tanárok és hallgatók órákon kívül a Rousseau-Intézetben. Ott minden délután közösen fogyasztják el uzsonna-teájukat tanárok és növendékek és sokszor tesznek közös kirándulásokat.

Az előadások főképpen a déli, délutáni és esti órákban folynak.

5) Ed. Claparède : *Le Laboratoire de psychologie de l'Université de Genève. Archives de Psychologie*, 1907.

Aránylag kis számban szerepelnek olyan előadások (cours), melyeken csak a tanár ad elő, a diákok pedig csak hallgatnak és jegyeznek. Az a felfogásuk, hogy az egyetemeken még uralkodó, a könyvnyomtatás föltalálása előtti időkből származó ex cathedra előadások már idejüket multák. Az újabb előadási módra az orvosi és a természettudományi kar adott példát a klinikákon és laboratóriumokban végbemenő munkával. Az órák csak akkor hatásosak és termékenyek, ha közös megbeszéléssé, tanító és tanítvány közti együttdolgozássá válnak. Újabban még az irodalmi fakultáson is igyekeznek meghonosítani az ilyen órákat. A tanárok közül, akiket hallgattam, egyik sem tartott heti 2 óránál több olyan előadást, melyen a jelenlevőknek csak hallgatniok kellett volna. Bovet és Claparède még az u. n. cours-jaikat is felhasználták arra, hogy egy-egy kísérletet végezzenek vagy végeztessenek. A többi órát megbeszélés (conférence), szemináriumi foglalkozás vagy gyakorlat tölti ki. A Rousseau-Intézetben pedig úgyszólván csak szemináriumi foglalkozások és gyakorlatok vannak. Folyamatos előadások legfeljebb heti 1-1 órában fordulnak elő. Ez az intézet a tevékeny iskola elvét nemcsak hirdeti, hanem meg is valósítja. A növendékek megfigyelését, kezdeményezését, tevékenységét még az elvontabb tárgyakban (filozófiai, történeti, iskolaszervezeti stb. kérdések feldolgozásában) is igyekszik felhasználni. Tehát a genfi egyetem, főképpen pedig a Rousseau-Intézet nem passzív hallgatókat,⁶⁾ hanem dolgozókat akar látni termeiben.

Még két dolgot említek meg, amit jól esett tapasztalnom a genfi egyetemen. Az egyik az, hogy az előadások egymást kiegészítik s mintegy közös szellemtől vannak áthatva. Mintha a tanároknak közös mestereik lettek volna és mintha a tanárok erős tradíció alapján állva, közös gondolatoktól vezetve vinnék tovább tudományukat. Összetartásuk és egymás megbecsülése látszik abból az eljárásukból, hogy egymás kutatásaira s megállapításaira gyakran hivatkoznak. Természetesen törekszenek is arra, hogy önálló vizsgálatokkal új igazságokat fedezzenek fel és ne csak mások kutatásainak eredményeire támaszkodjanak. A másik dolog, ami feltűnt, hogy a tanárok a legújabb műveket, a folyóiratok legfrissebb értékes tanulmányait is fölhasználják vagy legalább is megemlítik előadásaikban. Tudják, hogy mi folyik napjainkban tudományuk területén, s tanítványaikat igyekeznek tájékoztatni a zajló jelenről és beállítani ennek munkakörébe.

Álljon itt néhány vonás és adat azokra a tanárookra vonatkozóan, akikkel leggyakrabban érintkeztem s akiknek előadásain állandóan jelen voltam. Ed. Claparède-del, az egyetem egyik leghíresebb tanárával kezdem a sort, kinek nevét már többször említettem s akit *Gyermekepszichológia és kísérleti pedagógia* című, 1924 óta 10. kiadásban forgó, majdnem az összes főbb nyelvekre lefordított műve révén nálunk is ismernek.

Claparède az egyik legrégebbi genfi nagy protestáns család kiváló sarja. 1873-ban született és orvosi tanulmányokat végzett. 1897-ben orvostudományi doktor, két évvel később pedig a fiziológiai pszichológia magántanára lett a genfi egyetemen. 1901-ben Flournoyval, mesterével és rokonával együtt megalapítja az *Archives de Psychologie* c. folyóiratot, melyben egymás

6) A hallgató szó jellemzően világítja rá a főiskolai diákoknak az előadásokon tanúsított passzív szerepére.

21124

után jelennek meg kisebb s nagyobb terjedelmű tanulmányai. Már doktori értekezése is pszichológiai tárgyú volt. Az izomérzékről szól. 1903-ban jelent meg a képzetek társulásával foglalkozó műve,⁷⁾ mellyel a genfi egyetem Amiel-díját nyerte el. Nagyon találó Claparède-re az a jellemzés, melyet Flournoy ad róla e könyvével kapcsolatban. „Claparèdenek sikerült teljes képet adni tárgyának sokirányú elágazásáról, rányomva személyes bélyegét behatoló és folytonosan éber kritikai szellemének, mely nem szokott könnyen tévedni. Nagy érdeme Claparèdenek az őszinteség és a világosság. Nem az az álvilágosság, mely azzal kérkedik, hogy mindent meg tud világítani, miként az asszociációs elmélet hívei naiv panaceájukkal, hanem az igazi világosság, mellyel mindig úgy mutatjuk be a dolgokat és kérdéseket, amint azok tényleg vannak; amellyel amennyire csak lehet rávilágítunk, mily mértékben értjük vagy nem értjük őket, és elismerjük őszintén — anélkül, hogy pusztá szavakkal érnénk be, vagy hogy port engednénk szórni szemünkbe bármilyen iskola csodaszer-kereskedőitől is — hogy vannak még homályos, rejtelmes, megmagyarázhatatlan jelenségek.“ 1905-ben egy nagyobb tanulmányában az álmod biológiai alapon magyarázza. Ezt az elméletét erős kritikában részesítették azért, mert az álmod őszönnek mondja.⁸⁾ 1908-ban egy másik tanulmányában megpróbálja tisztázni a pszichológiai módszereket. Ugyancsak ebben az évben *Fehr* és *Flournoy* professzorokkal együtt vizsgálja, hogy milyen módszerekkel dolgoznak a matematikusok. Később a hipnózis pszichológiai magyarázataival foglalkozik. 1921-ben egy szép munkában feldolgozza *Th. Flournoy* életét és munkásságát.⁹⁾ 1924-ben *G. Le Bon* felszólítására könyvet ír a tanulók képességeinek megállapítására vonatkozó módszerekről.¹⁰⁾

Ezekén kívül igen sok apróbb dolgozata, cikke és ismertetése jelent meg. Nagyon korán foglalkozik állatpszichológiával.¹¹⁾ A *Rousseau*-Intézetet szerette volna állatpszichológiai laboratóriummal felszerelni, főképpen pedagógiai szempontból. Szerinte ugyanis az állati pszichizmus törzsfejlődése

Claparède, Ede. — Lázár Oszkár Genfben élő magyar művész ceruzarajza után.

7) *L'association des Idées*. Paris, Doin 1903.

8) *Esquisse d'une théorie biologique du Sommeil*. Genève, Kundig, 1905.

9) *Th. Flournoy, sa vie et son oeuvre*. Genève, Kundig, 1921.

10) *Comment diagnostiquer les aptitudes chez les écoliers*. Paris, Flammarion, 1924.

11) *Les animaux sont ils conscients?* Genève, Eggimann 1901. Edinger professzor közreműködésével készült *Über Tierpsychologie* c. műve. Leipzig, Barth, 1908. *La psychologie animale* de Charles Bonnet. Genève, Georg 1909.

(biogenezise) tanulságosan világítja meg a gyermeki lélek fejlődését. Az állat szoktatásából és idomításából különösen két értékes dolgot tanul meg a nevelő: megérteni az ő lelkétől különböző lelket és kiszámítani viselkedésének hatását más, tőle eltérő lényeken.

Claparède egészen a legújabb időkig úgyszólván kizárólag csak az értelmi élet jelenségeit tanulmányozta. 1917-ben egy kisebb tanulmányában¹²⁾ az értelmesség (intelligencia) lélektanának vázlatát próbálja megrajzolni. Az értelmesség szerinte keresés, mely három fő műveletet foglal magában: kérdést, föltevést és igazolást. Értelmességi tevékenységet mindig az alkalmazkodás hiánya vált ki. Az értelmesség feladata az, hogy az alkalmazkodást lehetővé tegye a kérdéses helyzet megoldása által. A kérdés az alkalmazkodás hiányának és értelmének tudatossá válása. A kérdés mutatja azt az irányt, melyben alkalmazkodni próbáltunk cselekvésünk megakadása előtt. A föltevés az alkalmazkodást lehetővé tevő eszközök keresése. Az igazolás (verifikáció) a föltevés ellenőrzése, azaz az elgondolt eszközök kipróbálása. Az értelmesség a tapogatózásból ered, melyet már a legalsóbbrendű állatoknál is tapasztalunk, mikor ezek sem ösztönükkel, sem szerzett automatizmusukkal nem tudnak az adott helyzetben boldogulni. De míg az embernél a tapogatózást a gondolkodás kíséri (esetleg csak gondolatban tapogatózunk és keresünk) és a viszonyok tudata irányítja, az állatnál pusztán a véletlen hozza létre a megoldást.

Claparède két fő formáját látja az értelmességnek: a megértést és a föltalálást (invenciót). A megértésben a szellem nem tudja, hogyan alkalmazkodjék az adott elemekhez. Nem tud velük mit csinálni. A kérdés az, hogy mit csináljon velük. A föltalálásban ellenkező eset forog fenn. A szellemnek nincsenek birtokában azok az elemek, melyek megengedik a célhoz való alkalmazkodást. A véghezviendő cselekvés adva van, a véghezvitelhez szükséges elemek azonban hiányoznak. A kérdés itt az, hogy mikép vigyük végbe a cselekvést. A megértésben a gondolatot, az eszmét keressük, mely értelmet ad az elemeknek és lehetővé teszi ezek fölfogását. A föltalálásban igyekszünk fölfedezni az eszmének, gondolatnak megfelelő elemeket, melyek az eszmét gyakorlatilag kifejezik és alapul szolgálnak a cselekvésre.

A mindennapi életben és a tudományos keresésben az értelmesség e két fő formája a legbensőbbben összefonódik és állandóan követi egymást, mint szellemi lélegzésünk két fele: a belélegzés és kilélegzés.

Claparède legújabban az akarat problémáját is belevonta vizsgálódása körébe.¹³⁾ Mi különbözteti meg az értelmet az akarattól? kérdezi egyik tanulmányában. Mind az értelem, mind az akarat csak akkor áll munkába, ha oly helyzetben vagyunk, mikor sem az ösztön, sem a szokás segítségével nem tudunk alkalmazkodni. Cselekvésünk, viselkedésünk pillanatnyilag megszakad. Az értelem és az akarat feladata lehetővé tenni a helyzethez való alkalmazkodást, a megfelelő cselekvést. Cselekvésünk két, egészen különböző esetben akadhat fenn: először, mikor nem találjuk a kitűzött cél eléréséhez

12) *La psychologie de l'intelligence*, Scientia, 1917, nov. V. ö. még *Comment diagnostiquer les aptitudes chez les écoliers*. 219 és köv. ll.

13) *Intelligence et volonté*. Recueil jubilaire offert à Woldemar Bechterew à l'occasion du 40-me anniversaire de son enseignement. Édition de l'Académie Psychoneurologique et de l'Institut Réflexologique pour l'étude de l'Encéphale. Leningrad. 1926.

szükséges eszközöket, másodsorban, mikor a célt keressük. Gyümölcsöt akarunk szakitani, de az magasan van. Milyen módon, milyen eszközzel szerezhetjük meg? Szomszédunk kertjében levő gyümölcsöt kívánjuk meg. Le vegyük, ne? Utóbbi esetben nem az eszközök problémájáról van szó, mert a gyümölcs kezünk ügyébe esik, hanem a célról. Akaratunk akkor lép közbe, ha vágyunk ellenére lemondunk a gyümölcstről. Az értelem tudást és képességet tételez föl, az akarat köteleiséget. Az értelem ellenőrzője a valóság, az akaraté az eszmény.

Az értelem működésében nem merül fel érzelmi összeütközés, az akarat folyamatában igen. Az akarat feladata éppen az, hogy megoldja az érzelmi konfliktust.

Akaratról csak akkor beszélünk, ha az összeütközést bizonyos eszménynek megfelelően oldjuk meg. Ha az eszmény ellen cselekszünk, akkor azt mondjuk, hogy nem volt akaratunk, vagy akaratunk ellenére cselekedtünk. Akaratról csak akkor lehet szó, ha a cselekvést megakasztó alsóbb és felsőbbrendű hajlamok összeütközése a felsőbbrendű hajlamok győelmével oldódik meg. Minden akaratú aktusban azokat a hajlamokat mondjuk felsőbbrendűeknek, melyek közbelépnek az összeütközés megoldásában. A magasabbrendű tendenciák általában véve a nevelésből, a társadalmi életből származó indítékokat (motivumokat) képviselik és később fejlődnek ki, az alacsonyabb rendűek a szükségletek közvetlen kielégítésével, a védekezés közvetlen visszahatásaival vannak szoros kapcsolatban.

A mindennapi életben s a pszichológiában is sokszor akaratnak mondanak olyan aktusokat, amelyekben semmi összeütközés nem fordult elő s amelyeket egyszerűen szándékolt (intencionális) cselekvéseknek kellene neveznünk. A cselekvés bizonyos cél felé irányul ugyan, de a cél egyáltalán nem kérdéses. Haza akarunk menni és villamoson megyünk. Ebben az esetben csak intencionális cselekvést végzünk. Az értelmi aktus egy bizonyos faja az intencionális cselekvésnek. Olyan intencionális cselekvés, melyben az egyén ingadozik az eszközök megválasztásában. Mikor villamoson térünk haza, nem ingadozunk sem a célban, sem az eszközökben. Ez az egyszerű intencionális cselekvés abban különbözik a szokástól, hogy bizonyos tudatossággal és figyelemmel jár.

A művészi tevékenység is egy bizonyos faja az intencionális cselekvésnek. A művész tevékenységének célja és ellenőrzője a szép. A művész csupán a cél megvalósítása végett igénybeveendő eszközöket illetőleg habozik.

Claparède kezdettől fogva nagy érdeklődést tanúsít a nevelés kérdései iránt. Mihelyt elvégzi a középiskolát, még 19 éves korában egy kis füzetet ad ki a genfi fiuközépiskoláról,¹⁴⁾ melyben még friss élményei alapján vizsgálja a középiskolai oktatás eredménytelenségét és megjavításának módját. Megállapítja, hogy a javulás azért nem következik be, mert a tanterv időnkénti módosítása vagy olyanoktól származik, akik már régen elhagyták a Collège padjait és nem emlékszenek vissza diákkori szükségleteikre, vagy csak a tanároktól, akik akaratlanul is saját érdekeiket igyekeznek megvalósítani. A reformra vonatkozóan meg kellene kérdezni a tanulókat is, mert ezek vannak elsősorban érdekelve. Az a nézet, hogy a diákok nem

14) *Quelques mots sur le Collège de Genève*. Librairie Stapelmohr, 1892.

szeretnek tanulni, súlyos tévedés — mondja az ifjú Claparède. A tanulók nagyobb fele szeret dolgozni. Az iskola — mondja tovább — tulságos sok részletet ölel fel anélkül, hogy feltüntetné a vezető gondolatokat; folyton csak az emlékezetre támaszkodik és nem ad elég időt az otthoni értékes személyes munkára.

Ebben a kis dolgozatban Claparède olyan gondolatokat vet föl, amelyekkel később is foglalkozik, s ettől az ifjúkori kis művétől kezdve mind-többször tér ki a nevelésre. Pszichológiai vizsgálataiban minden lehető alkalmammal rámutat a nevelési vonatkozásokra és következményekre.

Ami pedagógiai felfogását illeti, Claparède állandóan hangsúlyozza, hogy a pedagógiának a gyermek ismeretén kell alapulnia. Nem a tárgynak, hanem a gyermeknek kell a középpontban lennie az iskolában. A cél a gyermek testi és lelki szükségleteinek kielégítése; a tárgyak csak eszközök-ként szerepelhetnek. Az iskola nem lehet Procrustes-ágy, melybe a gyermeket fektetik akár akar, akár nem. A gyermeknek kell lennie a módszerek és nevelő eljárások mértékének.

A pedagógiai igazságok azért nem hódítanak, mert nincsenek tudományosan megalapozva. A pedagógiát a filozófia egyik ágának tartják, mely a filozófiai rendszerekkel együtt változik. Ezért nem becsülik sokra. Csak szigorúan tudományos és lélektani alapra helyezkedve tehet szert a szükséges tekintélyre.

Herbart próbálta meg először a pedagógiát tudománnyá tenni és pszichológiára alapítani. A Herbart-féle pszichológia azonban nagyrészt a képzelet terméke, tulságosan intellektualisztikus, nem enged tért az érzelmi életnek és az egyéni hajlamoknak, nem tud az öröklésről. Ha központi tétele, az érdeklődés tana, mint pedagógiai elv bizonyos mértékben helyes is, megfelelő lélektani és biológiai alap híján nem eléggé meggyőző. Herbart pszichológiája sem nem gyermekpszichológia, sem nem kísérleti pszichológia. Mivel nem származik sem megfigyelésből, sem kísérletből, nincs törvényereje s nem is számíthat mindenki hozzájárulására, mint az olyan tény, melyet tudományos módszerekkel ellenőriztek.

Claparède annak a nevelésnek híve, amit Dewey hirdet s amelyet Claparède funkcionális nevelésnek nevez.¹⁵⁾ Mit értsünk funkcionális pedagógián? A funkcionális pedagógia, amikor a lelki folyamatokat fejleszti, tekintettel van azok biológiai jelentésére, a valóságban, az életben való szerepükre, a jelen és jövő szempontjából vett hasznosságukra; úgy fogja fel őket, mint az élet fenntartásához szükséges eszközöket, azaz funkciókat s nem mint öncélú jelenségeket. Ez a felfogás lényegesen különbözik a régi felfogástól. Hajdan a pszichológia úgy nézte a lelki aktivitást, mint egy csomó önálló, egymástól független tehetség (észrevétel, emlékezet, képzelet, ész, beszéd, akarat, stb.) játékanak eredményét. A tapasztalati pszichológia végleg kiküszöbölte az önálló képességek meddő tanát, melyre Herbart, sőt már Locke is súlyos csapást mért. A pedagógia azonban megmaradt a régi felfogásnál. A lelki folyamatokat úgy tekinti, mint amelyek egy csomó önálló képességre vezethetők vissza; azt hiszi, hogy ezeket önmagukban lehet művelni s művelés végett elég, ha minél több munkát ad nekik. Az emléke-

15) J. Dewey: *L'École et l'Enfant*, Avec une Introduction par Ed. Claparède, 20 sk. 1.

zetet pl. könyv nélküli tanulással, a képzeletet különböző fogalmazási gyakorlatokkal, az ész szillogizmussal és meghatározással, a beszédet s általában a nyelvet igeragozással, az akaratot ellenszenves dolgok végeztetésével gondolja fejleszteni. Azonban sem az emlékezet, sem a nyelv, sem az akarat nem elszigetelt képesség, melyet megfelelő ok nélkül lehetne fejleszteni, miként valamely izmot a folytonos gyakorlással. Mindezek ugyanis a cselekvés eszközei, melyeknek feladata az, hogy lehetővé tegyék az alkalmazkodást a külső körülmények és a belső szükségletek egybefonódásából adódó helyzethez. Ezeknek az eszközöknek ránk nézve csak annyiban van értéke, amennyiben viselkedésünket szükségleteinkhez alkalmazzák. Hiú dolog tehát akkor használni őket, mikor nincsenek meg a szükséges külső és belső feltételek, melyek szükségessé és egyuttal hatásossá is teszik őket.

A funkcionális nevelés tudatában van annak, hogy a gyermeket, mint élő lényt azokkal a természetes eszközökkel kell tevékenységre indítani, melyeket az élet alkalmaz. A gyermek élete, miként a felnőtté, dinamikus folytonosságot alkot, nem szabad tehát a gyermek tevékenységét szükségleteitől erőszakosan elválasztani. Az ember végeredményben szükségletből, érdekből cselekszik. Az élet e nagy törvényét nem szabad elfelejtenünk, mikor gyermekről van szó. Nem kívánhatunk tehát tőle olyan munkát, mely nem felel meg a belső szükségleteinek.

A nevelésnek ezzel a felfogásával van áthatva Rousseau Emilje.¹⁶⁾ Azonban eddig senki sem fejtette ki oly finomsággal és mélységgel, mint John Dewey, akkor még csikágói, jelenleg newyorki egyetemi tanár 1895-ben megjelent *Az érdeklődés kapcsolatban az akaratneveléssel* című tanulmányában.¹⁷⁾

Claparède gondolkozását a világosság, a józanság, természetesség és egyszerűség jellemzi. Műveiben megkapó, hogy milyen könnyen áttekinthető rendben vonultatja fel mondanivalóit. Nem az az ember, aki még az egyszerűt is bonyolulttá teszi. Éles és logikus elméje megragadja az igen finom különbségeket is, de sosem marad a részleteknél. Az elemzésnél erősebb nála az átfogó látás, az egység, az egész perspektivikus bemutatása. E szintetikus szempont fontosságát állandóan hangoztatja s ő mindig él is vele. Vannak jelenségek, melyeket csak ebből a szempontból tudunk meglátni. Ha pl. az akaráthoz elemző módszerrel közeledünk, ez olyan dolgokra porlik szét, melyekben semmiképpen sem tudjuk megtalálni az akaratot — mondja Claparède. A funkcionális pedagógia a szintetikus látás pedagógiája.

Hiányzik Claparède gondolkozásából a dogmatizmus és a hiúság. Előadásában folytonosan problémákat vet fel. Dr. Simon, az ismert francia pszichológus, 200 kérdést számolt meg Claparède *Gyermekpszichológia és kísérleti pedagógia* c. művének egyik részében.¹⁸⁾ Előadásai alatt szüntelenül felhívja a figyelmet arra, hogy milyen keveset tudunk, milyen sok állítás szorul revízióra és hogy a megoldandó kérdések sűrű rengetegében

16) Ed. Claparède: *J. J. Rousseau et la Conception fonctionnelle de l'Enfance*. Revue de Métaphysique et de Morale. 1912. évi májusi szám.

17) *Interest in relation to training of the will*. Ez a tanulmány, mely a modern iskolai nevelés alapelveit fejti ki, magyarul a *Kisdednevelés* kiadásában jelent meg „Az érdeklődés és az erőfeszítés az akaratnevelésben” címen.

18) Th. Simon: *Pédagogie expérimentale*, Paris 1925.

járunk. Arra törekszik, hogy tanítványaiban a problémáktató gondolkozást, a kritikai szellemet és a tárgyilagosságot, azaz a valósághoz való szigorú alkalmazkodás hajlandóságát fejlessze ki. A valóság mélyebb és szélesebb körű megismerésének hatása alatt, a kétségtelen tények parancsszavára mindig készen kell lennünk régi felfogásunk átjavítására.

Claparède józan empirizmusa, egészséges racionalismusa és világosságra szomjazó szeme nem szereti a levegőben lógó, ködös elméleteket. Ad. Ferrière-t, tanártársát és jó barátját erősen kritizálja azért, mert egyik művében¹⁹⁾ azt mondja, hogy nem könnyű egy tekintettel fölfogadni a tevékeny (azaz az új) iskola lélektani alapjait.²⁰⁾

„Hát én éppen ellenkezően azt állítom, hogy semmi sem könnyebb — mondja Claparède. Természetesen azzal a föltétellel, hogy a pszichológia, a tudomány, a tények területén maradunk s nem röpülünk föl a metafizika felhői közé, hogy ott keressük az alapokat, miként Ferrière, ki épülete első kövének Schopenhauer „élni akarását“, illetőleg Bergson „élet lendületét“ teszi meg. Így aztán érthető az a kijelentése, hogy csak az „intuitív szellemek“ fognak csatlakozni föltétlenül az ő felfogásához. A kizárólag pszichológiai természetű kérdésnek filozófiai területre való ilyen áthelyezése igen sajnálatos következményekkel jár. Úgy tűnik fel, mintha a megoldás a dolgok alapjára vonatkozó egyik vagy másik jól megalapozott véleményről függne. Azután szükségtelenül bonyolulttá teszünk és összebogozunk egy nagyon egyszerű kérdést. Főként pedig a nevelés gyakorlati embereiben azt az érzést keltjük, hogy a tevékeny iskola elmélkedőinek nincsenek világos fogalmai, és hogy a *Megismerhetetlennek* Schopenhauer vagy Bergson kitalálta fantómaihoz azért kell folyamodni a nevelési módszer igazolása végett, mert ezt az igazolást a tudomány képtelen elvégezni. Mindennek eredménye az, hogy a nevelők, a tanítók nem bíznak abban, amit csupán levegőben lógó, ködös és homályos állítások halmazának látnak. Maradjunk csak a megismerhető területén. Bőségesen van itt még mit aratni. Ne csináljunk úgy, mint a kövérlegelő közepére kötött kecske, mely mindig távolabb akar legelni, mint amennyire kötele megengedi.“

Evvél az utolsó hasonlatával kapcsolatban az eddig elsorolt jellemvonásokhoz hozzá kell tennem, hogy Claparède művei szellemesek és zamatosak is: a sajátos francia szellem szülöttei.

Claparède belső barátja és congenialis munkatársa Pierre Bovet főként mozgékonyaságával tűnik ki. Nem elmerülő tudós — az elmerülésre igazgatói, szerkesztői s egyéb rengeteg teendői miatt alig van ideje s talán ha lenne is, akkor sem folytatna contemplatív életmódot tevékeny természete miatt — hanem inkább éber szemű és gyors megfigyelő. Nagy nyelvi tudása van. Ez lehetővé teszi, hogy külföldet járjon és sok tapasztalatot hordjon össze a Rousseau-Intézet számára. Nyelvkészsége és fordítói képessége bámulatos. A Genfben jövő idegen tudósok és előadók Bovetban találják meg legtekintetesebb tolmácsukat. Hallottam, amint angol és német előadást fordított franciára. Az először hallott idegen nyelvű szabad előadás tíz percig tartó

19) *L'Ecole active*, Neuchâtel et Genève, 1922. 147. l.

20) *La psychologie de l'Ecole active*, L'Éducateur, LIX-me année, No. 23. 1923. dec. 15.

Bovet Péter. — Lázár Oszkár ceruzarajza után.

részletét is szinte szórol-szóra adja vissza és pedig olyan tisztasággal és eleganciával, amelyet a kényes francia nyelv csak megkíván. Míg Claparède nagyon jellemzően a vizuális típust képviseli — mindent ír és rajzol, laboratóriuma tele s teli van kitűnő rajzokkal, grafikonokkal és szemléltető képekkel — Bovet par excellence auditív természet.

Jobb igazgatót a Rousseau-Intézet élén el sem lehet képzelni. Minden új könyv s új mozgalom iránt érdeklődik. Nem fél átkelni az óceánon, hogy helyszinén tanulmányozza a modern amerikai iskolákat. Majd itt, majd ott vezeti mint elnök a nemzetközi pedagógiai kongresszusokat. Állandóan vannak problémái, melyeknek megoldásába nagyszerűen tudja bevonni intézetének növendékeit.

Míg Claparède főképpen az értelmi élet területén mozog, Bovet az ösztönök és az érzelmek rejtelmes világába igyekszik behatolni és a lét mélységeiben végzett buvárkodásaiból a nevelésre nézve értékesíthető tanulságokat próbál felszínre hozni.

Lefordítja Baden Powelnek a cserkészetről szóló műveit s ő honosítja meg a cserkész francia nevét (éclaireur).

Legnagyobb műve a harci ösztönről szól.²¹⁾ Ebben a háború alatt keletkezett könyvében vizsgálja a 8—12 éves fiúk harci játékait, kutatja ezek okát és végül sorra veszi a harci-ösztönnek a nevelési problémákkal való kapcsolatait. Ez a tárgya annak az előadásának is, amit folyó év áprilisában tartott az igazgatása alatt álló Nemzetközi Nevelési Iroda által Prágában rendezett nevelési kongresszuson, mely a békére nevelés kérdéseivel foglalkozott.

A különböző harci játékokra való alkalom sokszor oly csekély, hogy azt legfeljebb ürügynek lehet nevezni, mit a gyermek keres ellenállhatatlanul és minden áron mélyen rejlő harci ösztöne megnyilvánulására. A harci ösztön szoros kapcsolatban van a sexualis ösztönnel. Mindkét ösztönnek csak bizonyos formában és meghatározott alkalmakkor szabad megnyilatkoznia, mert különben társadalmi megtorlásban részesül. A társadalom tehát szabályozza, levezeti ezeket az ösztönöket, megszabva érvényesülésük módját és alkalmát.

Mihelyt a társadalmi represszió jelentkezik, az egyén ösztönét vagy elnyomja, s veszélyes és beteges utra tereli, vagy pedig szublimálja, azaz a közösségre hasznos módon és más területen engedi szabadon. A mi társa-

21) *L'Instinct combatif*. Psychologie, éducation. Neuchâtel, Delachaux et Niestlé S. A. 1917.

dalmi viszonyaink között a harci ösztön levezetésének (kanalizációjának) két fő formája van: a háború és a sport. A levezetésnek nagy jelentősége van a nevelésben.

Nyilvánvaló, hogy bizonyos ösztönök veszélyes hatásai ellen könnyebben küzdhetünk, ha idejében fogunk hozzá s ha az ösztönöket nem elnyomni, hanem levezetni törekszünk.

A levezetésnek egyik formája az ösztön más útra térítése (deviációja). Ez az eset akkor fordul elő, mikor a harcból csak az erőfeszítést és a vele kapcsolatos érzelmeket érezzük, a küzdelem azonban nem irányul más ember ellen. Az uszást és a futást úgy érezzük, mint ellenfél ellen való harcot. A turisztika és főleg az alpinizmus feszültségi állapotaival, veszélyeivel és győzelmeivel harcnak felel meg.

Ha ahelyett, hogy harcba vetnénk magunkat, csak nézzük és élvezzük a harcot, a harci ösztön objektivációjáról beszélünk. Mivel nem küzdhetünk magunk, szenvedélyesen érdeklődünk mások küzdelme iránt: versenyeken veszünk részt, harci történeteket olvasunk, írunk, képzelünk vagy álmodunk.

Platonizációnak nevezi Bovet az ösztön levezetésének azt az esetét, midőn az ösztön tárgya ugyanaz marad, azonban a harci tevékenység nem jár ütéssel és sebekkel, hanem rendszerint intellektualizálódik. A plátói küzdelem erőszak nélkül folyik az igazságért. A sakkjáték pl. platonizált formája a harcnak.

Feltűnő, hogy az ember legnyersebb ösztönei is milyen könnyen társulnak legmagasabbrendű törekvéseivel, s anélkül, hogy elvesztenék eredeti jellegüket, a legfőbb eszmények: Isten, haza, jog, szabadság szolgálatában állhatnak. Megtörténik, hogy a heves harci vágy mintegy magasabb síkra helyeződik, magasabb rendű feladatok: az erkölcs és a vallás nagy céljainak szolgálatába szegődik s itt fejt ki teljes képességét, tehát szublimálódik.

1925-ben jelent meg Bovet legutóbbi, kisebb terjedelmű könyve, melynek tárgya a gyermek vallásos érzelmének fejlődése.²²⁾ 1918 tavaszán néhány növendéke a Rousseau-Intézetben azt indítványozta neki, hogy tanulmányozza velük gyermekkorukból megmaradt vallási emlékeiket. Az ekkor összegyűlt anyag és az idevágó régebbi adatai Bovet-t arra ösztönözték, hogy a következő télen rendszeresebb előadást tartson a gyermek vallási életéről. Ezeket az előadásait közli kibővíve e könyvben, melybe még két korábbi értekezését (a tiszteletről s a szellemi egységről szólókat) is fölvette.

Bovet mindenekelőtt a vallásos érzelem fogalmának meghatározásával foglalkozik s megállapítja, hogy a vallásos érzésről szigorúan logikai meghatározást a vallási élmény-formák nagy változatossága miatt nem lehet adni. W. James, ki a vallásos élmények formáival behatóan foglalkozott, azt mondja, hogy ha a „vallásos érzelem“ kifejezést a vallásos dolgok keltette számos érzelem közös, gyűjtő kifejezésének vesszük, azt látjuk, hogy semmi olyant nem tartalmaz, amit lélektani szempontból sajátos természetű, új jelenségnek nevezhetnénk. Van vallásos félelem, vallásos jellegű szeretet, rémület, öröm stb., melyek csak tárgyat illetően különböznek a rendes félelemtől, szere-

22) *Le Sentiment religieux et la Psychologie de l'Enfant*. Delachaux et Niestlé, Neuchâtel, Paris. Collection d'Actualités Pédagogiques.

tettől stb. Bovei tehát a logikai meghatározásról lemondva, a vallásos érzélem fejlődéséből próbál fényt deríteni annak természetére és lényegére.

A gyermek vallási életének pszichológiáját eddig kevésbé tanulmányozták. Egy dolog azonban már az eddigi vizsgálatokból is bizonyosnak látszik: az, hogy a felnőttek életében előforduló vallási élmények meglepő változatosságát már a gyermekek életében is megtaláljuk. Valami eredeti tényekkel állunk tehát itt szemben, melyeknek létrejöttében a környezet hatása nem játszik szerepet. A gyermek vallási élményeiben azonban sokkal erősebb és uralkodóbb módon érvényesülnek a személyek iránt érzet érzelmek. A gyermek mindenütt jó vagy rossz, helyeslő vagy rosszaló személyekkel érzi magát szemközt. A kötelességmulasztás tudata is csak akkor keletkezik benne, ha előzetesen parancsát vagy tilalmát hallotta valakinek, kit csodál és tisztel. A hittan tanításában is leginkább a bibliai és evangéliumi személyek ragadják meg figyelmét.

Általában a félelmet és a szeretetet szokták tekinteni a vallásos élet alapjának. A pszichológusok úgy látják, hogy a két érzelm közül főként a szeretet van kapcsolatban a vallásos érzelemmel.

Bovei szerint a vallásos érzelm eredete a fiú szeretőben van. E szeretet legjellemzőbb megnyilvánulásában, a tiszteletben meg van a gyengéd szeretet és a féltő csodálat. A kis gyermeknek szülei iránt való viselkedésében fellelhetők mindazok a vonások, amelyeket az emberiségnek isteneivel szemben tanúsított viselkedésében észlelhetünk. Az az isteni mindentudás és mindenhatóság, melyet a gyermek a felnőtteknek tulajdonít, eredetileg az atyai mindentudás és mindenhatóság.

A gyermek lassanként rájön, hogy szülei nem rendelkeznek meg azok a tökéletességek, melyeket kezdetben nekik tulajdonított. Ez a fölismerés, a gyermek életének első krízise, egyénenként különböző időben és erősségekben következik be. Bovei azt gondolja, hogy a gyermeknek az 5 éves kor körüli intenzív kérdésében nemcsak egyszerűen a tudásvágy kielégítését kell látnunk, hanem azt a vágyat is, hogy a gyermek megtudja: vajon mindent tudnak-e a nagyok. Régóta tapasztalják, hogy a gyermek érdeklődése a hatodik év felé erősen metafizikaivá válik: a dolgok eredetére, az első emberre, a föld, sőt az Isten létrejöttére is irányul. Az elsorolt kérdésekre eddig kész, spontán és ösztönszerű feleletei voltak, most kezdi észrevenni ezek elégtelenségét. Bovei szerint ebben nem annyira az értelmi érdeklődés fölébredését, mint inkább értelmi és erkölcsi krízist kell látnunk, mely az ifjúkorban végbemenő krízishez hasonlítható s amelyet a vallási érzelm válságának is tekinthetünk. Miként az ifjú kétségbe vonja az Isten mindenhatóságát és erkölcsi tökéletességét, a gyermek is egyszer csak revidálni kényszerül szüleinek mindentudására, mindenhatóságára és föltétlen szent voltára vonatkozó fogalmait. Ez természetesen fájdalmas, mint a lélek minden mély válsága.

Inkább tehát az Istennek atyai tulajdonságokkal való felruházásáról (paternizációjáról) kell beszélnünk, mint a szülők istenítéséről és a gyermeki imádásban a vallásos érzelmek prototípusát kell látnunk. Mikor a gyermekkor értelmi krízise megrendíti a szülők vallásos tiszteletét, ugyanakkor utat nyit az égi atya vallásos tiszteletének kifejlődésére.

A vallásos érzelm eredetileg tehát gyermeki szeretet, melynek első

tárgyai a szülők. A szülők a gyermek istenei. A gyermek mindenféle isteni tökéletességeket lát bennük. A mindennapi élet tapasztalatai aztán arra kényszerítik a gyermeket, hogy az eredetileg szüleinek tulajdonított tökéletességeket egy távolabbi személyre ruházza át. A gyermek szeretete először anyjára irányul. Az apa már távolabb áll, iránta a gyermek eleinte inkább félelmet érez. Ő alkotja az érzelem átruházási folyamatában az első állomást, amidőn megtörténik a szeretet és félelem keveredése, melyből a tisztelet fejlődik ki. Ebben az átmeneti korszakban fogja föl az ember és szereti meg Istent, inkább mint atyát, mint anyát.

Az érzelemnek a krízis következtében beálló átruházásából nem következik, hogy a gyermek mindig és kizárólag arra a transcendens valakire gondolna, akit a vallások Isten néven emlegetnek. A látható földi atya és a láthatatlan égi atya között egész sor átmenet van. A népek vallásos tisztelete például irányulhat a patriarchára, a törzsfőnökre és a monarchára.

Hogyan ruházza át a gyermek szüleinek tulajdonított tökéletességeket egy távoli személyre? Ezt a kérdést még nem tanulmányozták eléggé. Bizonyos esetek azt mutatják, hogy a gyermek minden külső befolyástól függetlenül gondolhat el a természetben, vagy a természet mögé hatalmas, nagy és jöltévő személyeket. Lay mondja, hogy 6 éves fia este a holdhoz imádkozott. Főként a nap az a tárgy, melyet a leggyakrabban látnak el isteni erővel az emberiség fejlődésében.

Bár a gyermek életében megvannak a vallásos élmények legmagasabb formáinak feltételei, mindazonáltal nem minden gyermek jut el oda magától spontán módon, ahova az emberiség nagy vallásos lángelméi eljutottak. Az atyai és isteni vonások átruházása egy láthatatlan és teljesen szellemi lényre, melynek a földi atyák, királyok és a nap csak jelképei, amelynek családja a hazán is túlhaladva felöleli az egész emberiséget s amelynek hatalma nem e világból származik — ez az átruházás egy olyan lépés a vallási fejlődésben, melyet nyilván nem minden gyermek tud magától megtenni, hiszen e fokot még az egész emberiség sem tudta elérni.

A gyermek gondolkozása és a világról alkotott felfogása nagyon erősen eltér a felnőtt gondolkozásától és felfogásától, de a valóban élt vallásban, Bove szerint, nincs semmi, ami őket elválasztaná. Olyan példákat találunk a gyermeki életben a vallásnak mind misztikus, mind erkölcsi területére vonatkozóan, amik fölérik a szentek legmagasabbrendű élményeivel. Kétségtelen, hogy ezek a nagy vallási élmények igen ritkán fordulnak elő a gyermek életében, de a felnőttekben is.

Kissé részletesebben ismertettem Boveknak a gyermek vallási fejlődésére vonatkozó vizsgálatait és felfogását, nem azért, mintha ezt a magyarázatot minden részében elfogadnám, hanem mert olyan tárgyról van szó, melyet — bár a nevelő szempontjából is igen érdekes és fontos —, eddig nagyon kevesen állítottak kutatásuk középpontjába.

Bove műveit, különösen a harci ösztönről szóló könyvét olvasva nyilvánvalóan látjuk azt az erős hatást, melyet az eredetében Freudhoz nyúló pszichoanalízis tett Bove gondolkozására.²³⁾ Freud művei kezdettől fogva

23) V. ö. még P. Bove: *La Psychanalyse et l'Éducation*. Annuaire de l'Instr. publique en Suisse, 1920 XI-e. année.

élénk visszhangot keltettek Svájcban, különösen Zürichben, kisebb mértékben Genfben. Zürichben a pszichoanalitikusok egész sora támad (Bleuler, Jung, Keller, Maeder, Pfister, Ricklin, stb.), azonban a bécsi orvos gondolatainak magvaiból egészen más virágok nőttek a helvét földben. A zürichi pszichoanalitikusok Freud libidoja helyett olyan magyarázó elvet vett föl (életakarás, életenergia, életlendület), mely nem keltett megütközést, mint Freud pansexualizmusa. Genfben elsősorban Flournoy ismertette és használta fel Freud gondolatait. Különben Flournoy Freudot több tekintetben megelőzte. Flournoynak rokonszenvesebb volt, különösen a valláspszichológia területén, a pszichoanalízisnek az az iránya, melyet Jung és a zürichi iskola képvisel.²⁴⁾ Flournoy Freudnak és Jungnak a vallás eredetére vonatkozó tana közt levő különbséget a két neves pszichoanalitikus faji különbségéből származtatja. Freud szemében a vallás bizonyos faja a pszichopathologikus rögeszmének, mely önző hajlamok elnyomásából keletkezik. Ezzel azonban egyáltalán nem tudjuk megmagyarázni — mondja Flournoy — az új erőknél azt a rendkívül bőségben való felfakadást, amit a keresztény hitre való áttérés idézett elő az emberiségben. Freud tana azt a zsidó felfogást tükrözi vissza, mely szerint a vallás tilalmak rendszere.

Claparède szintén foglalkozik Freud elméletével, melyet termékenyen tart, de nem minden részletében fogad el. Különösen azt veti el Freud tanaiból, hogy minden lelki tevékenység forrása a sexuális ösztön.²⁵⁾

A pszichoanalízis felkarolásán kívül s ezzel kapcsolatban van még egy olyan vonása a pszichológia téren folyó genfi tudományos életnek, mely okvetlenül feltűnik az odakerülő magyar tanárembernek: a tudat alatti élet kérdései iránt való erős érdeklődés, melyet Flournoy fejlesztett ki. Flournoyt a laboratóriumi munkán és a tudományok történeti fejlődésének vizsgálatán kívül különösen a lélek titokzatos mélységei izgatták. A parapszichológia és a metapszichológia birodalmába tartozó anormális és bizarr jelenségek (szuggesztio, hipnózis, automatizmus, somnambulizmus, kriptomnezia, telepathia, materializáció, reinkarnáció stb.) buvárlásával remélte, hogy bepillanthat a tudat alatti világ rejtelseibe.²⁶⁾ Rendkívül érdekes vizsgálataiból azt a tapasztalatot szűrte le, hogy a tudatalatti életnek csodálatos dramatizáló, megszemélyesítő és termékenyítő ereje van. A tudatalatti élet valóságos teremtmény képzelettel van ellátva; ebben a világban vannak a pszichofizikai organizmus legrejtettebb rugói. E második énünknek nevezhető mély és rejtelmes szférába ereszkednek le létünk legfinomabb hajszálygyökerei, melyek fajunkhoz, sőt talán az Abszolútumhoz is fűznek bennünket s ahonnan önfenn-tartásunk ösztöneinek kibogozhatatlan száalai és a másik nemre vonatkozó érzelmeink indulnak ki.

Még két egyetemi tanárról, Albert *Malche* genfi és Jean *Piaget* neuchâtelai egyetemi tanárról akarok röviden megemlékezni.

Albert *Malche* a neveléstanon, a szervezettanon kívül neveléstörténetet is ad elő. A neveléstörténet jelenleg igen szűk körre szorul a genfi egyetemen és még kisebb mértékben szerepel a Rousseau-Intézet programjában. Genfi

24) *Une Mystique moderne*. Archives de Psych. 1915.

25) *Psychologie de l'Enfant*, etc. 10. kiad. 547. l.

26) *Des Indes à la Planète Mars*. Etude sur un cas de somnambulisme avec glos-solalie. 1900.

tartózkodásomnak egész ideje alatt csak a téli félévben volt heti 1 órában neveléstörténeti előadás, mely Pestalozziról szólt, halálának százéves fordulója alkalmából. Malche, ki az előadást tartotta, egy lendületes és hangulatos, szép könyvet is írt Pestalozziról.²⁷⁾ Az aktív iskola egyik úttörőjét és kiváló képviselőjét látja Pestalozzi-ban, főképen azoknak az igen értékes és részletes följegyzéseknek alapján, melyeket egy Jullien nevű francia tett Pestalozzinál való hosszabb tartózkodása után.

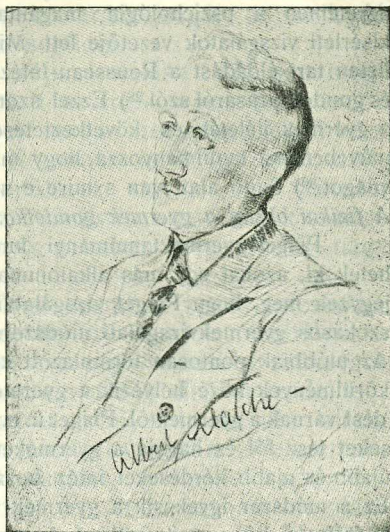
Malchenak, mint a kanton elemi oktatási tanulmányi igazgatójának, legújabbán pedig mint a kanton közoktatásügyi vezetőjének, miniszterének (Conseiller d'Etat, président du Département de l'Instruction publique), nagy hatása van a genfi iskolákra. Egyénisége rendkívül rokonszenves. Csupa jószág, előzékenység és közvetlenség. Nagy tapasztalatu, világlátott ember. Vidám és mosolygó. Nem gondolom, hogy bárki is tapintatosabban tudna bánni a felügyelete alá tartozókkal, mint ő. Széles körű ismeretekkel rendelkezik; sokoldalú, finoman művelt és világos fő, de nincs semmi benne, ami a köztudatban élő tudósra, különösen pedig a szaktudósra emlékeztetne. A nagyképűségnek a leghalványabb árnyalata sem található nála. Ezzel a nálunk, sajnos, gyakran előforduló tulajdonsággal Genfben sehol sem találkoztam. De nagyon jól esett tapasztalnom a mindenütt megnyilvánuló szerénységet és az emberek megbecsülését.

Malche iskolalátogatásai alkalmával néha egy-egy órán tanítani is szokott. Magam is jelen voltam egy ilyen tanításán, mely az Óceánt átrepülő Lindberghről szólt, ki akkoriban nagyon foglalkoztatta nemcsak a felnőtteket, hanem a gyermekeket is. Malche nagyszerűen használta föl az érdeklődést és kitűnően tudta foglalkoztatni a gyermekeket.

Malchenak nagy része van a genfi elemi iskolák legújabb tantervének megalkotásában. Ez a tanterv aktív iskolákká akarta átalakítani a kanton elemi iskoláit; az átalakítást azonban a pénzügyi szanalás miatt, mely sok pénzt és tanerőt vont el az iskolától, nem lehetett egészen megvalósítani.

Míg Claparède és Bovet a legteljesebb mértékben az új iskola képviselői és harcosai, addig Malche, bár szintén nagy híve az új iskolának, mintegy közvetítő szerepet tölt be a hagyományos és az új iskola között.

Jean Piaget, Claparède tanítványa, a Rousseau-Intézet tanára, egészen fiatalon, még harminc éves kora előtt (1925-ben) került a neuchâtelie egyetem tanszékére. Eredetileg biológus volt. Doktori értekezésének tárgya is ebből a

Malche Albert. — Lázár Oszkár ceruzarajza után.

27) *Vie de Pestalozzi*, Payot, Lausanne 1926.

tárgykörből való. Azután pszichológiával kezdett foglalkozni s a genfi egyetemen a pszichológia magántanára, a Rousseau-Intézetben pedig a kísérleti vizsgálatok vezetője lett. Mióta egyetemi tanár, csak minden második héten tart előadást a Rousseau-Intézetben. Első könyve a gyermek beszédéről és gondolkodásáról szól.²⁸⁾ Ezzel szorosan összefügg második könyve, melyben a gyermek itéletét és következtetését vizsgálja.²⁹⁾ A folyó évben megjelent művében azt tanulmányozza, hogy miképpen látja és fogja fel a gyermek a világot.³⁰⁾ Sajtó alatt van s mire e sorok napvilágot látnak, ki is kerül onnan *A fizikai okság a gyermek gondolkodásában* című könyve.³¹⁾

Piaget gyermektanulmányi kutatásainak eredményeire most nem térhetek ki, azokat egy más alkalommal próbálom bemutatni, itt csak annyit jegyzek meg, hogy Piaget vizsgálataiban oly módszert használ, mely eltér a szokásos gyermekvizsgálati módszerektől, főképpen pedig a tesztvizsgálatoktól. Az utóbbiak pontosan formulázott kérdéseket tesznek föl vagy meghatározott körülmények közé helyezik a gyermeket s egy bizonyos feleletet vagy viselkedést várnak a gyermektől. Piaget u. n. klinikai módszere abban áll, hogy kérdéseket tesz föl és hagyja a gyermeket szabadon beszélni, sőt ha szükséges, újabb és újabb kérdéseket intéz hozzája, hogy megtudja, miként gondolkodik. Ez a módszer igyekszik a gyermek értelmetlen vagy ellentmondó gondolatait is fölfogni, hogy segítségükkel betekinthessen a gyermeki gondolkodás szerkezetébe.

Piaget, kinek munkálkodása Claparède-én kívül különösen érdekelt — legújabbban a gyermek erkölcsi itéletének fejlődését tanulmányozza. A múlt tanévben az egyik genfi elemi iskolában végzett ilyen vizsgálataim magam is állandóan jelen voltam.

Dr. Kenyeres Elemér.

Az új olasz népiskola alapjai.

Olaszországot a kultúra, a tudás tekintetében magasan állónak tartjuk, 14 állami és 4 községi egyeteme van. Szinte hihetetlennek látszik, hogy Olaszországban ilyen magas kulturális élet mellett is az analfabéták a lakosság nagyobb százalékát alkotják, mint hazánkban. Az olasz nép nagy, széles rétege műveletlen és a tudás legalsó fokára, az írás-olvasás ismeretére sem jutott el. Okai ennek messzire, hosszú századok mulasztásaira nyúlnak vissza. Az 1860-as évekig apró államokra osztottan élt az olasz félsziget népe. Minden államnak megvolt a maga korlátlan, felelőtlen uralkodója, aki saját magának és közvetlen környezetének jólétére, műveltségére gondolt, de az alattvalók nagy tömegének sem anyagi, sem szellemi szükségletével nem törődött.

Ehhez járult, hogy a szétagolt ország földrajzi és gazdasági tényezői sem voltak alkalmasak a népműveltség kialakulására. A hegyek vidékén a nagy terméketlenség miatt csak kisebb közösségek alakulhattak, melyek lakossága az év nagyrésztében pásztor-

28) *Le langage et la Pensée chez l'Enfant.*

29) *Le Jugement et le Raisonnement chez l'Enfant.* Neuchâtel, Delachaux et Niestlé

30) *La Représentation du Monde chez l'Enfant.* 1927.

31) *La Causalité physique chez l'Enfant.* Alcan.

kodással, esetleg a városok felé irányuló közzállítással kereste kenyerét. Talán nem is érezte szellemi elmaradottságát, az uralkodó családok pedig nem igyekeztek ezen segíteni.

Az egyesített Olaszország első népszámlálása 1871-ben megdöbbenő képet mutat erről. 69% volt az írni-olvasni nem tudók száma. Sziciliában 93% volt és egyes magas hegyeken fekvő községekben 97%-ot is elér. Magában Rómában is 15% volt az analfabéták száma. Az utolsó népszámlálások ugyan már javulást mutatnak. 1911-ben 47%-ra apadt az írni-olvasni nem tudók száma. 1921-ben állítólag 28%-ra. Mindezek azonban még mindig nagy számok.

Ezekkel a megdöbbenő adatokkal szemben kevés intézkedés történt. A népiskolai oktatást kevés törvény, rendelet szabályozta. Ami készült is, írott betű maradt, mert a végrehajtáshoz szükséges pénz, a jól szervezett közigazgatás az egyesülés első évtizedeiben, de még a későbbi években is, nagyon hiányzott. Az ifjú állam pénzügyi gondokkal küzdött. Hiszen mindent újonnan kellett teremtenie: hadsereget, közigazgatást, közoktatást, s emellett négy évtizeden át félszeggel mindig a még fel nem szabadított olasz területek felé sandítva, gondolnia az irredentizmusra. Ily körülmények közt kevés pénz maradt az oktatásügyre, de legalább nem is akartak végre nem hajtható törvényekkel látszólag segíteni a bajon.

Az olasz népoktatási alaptörvény, a mi 1868. évi 38. törvény-cikkünknek megfelelő, a Cusati-féle 1859-iki törvény. Elrendeli, hogy az elemi oktatás a 6-tól 9-dik évig ingyenes és kötelező legyen. Azonban sem az iskolák anyagi ellátásáról nem gondoskodott, sem az iskolát mulasztók büntetéséről. Az 1904. évi törvény az iskolalátogatás idejét, a négyezernél több lakosságú községekben, hat évben állapítja meg, 3 éves alsó és 3 éves felső tagozatban. Minden község, ahol 70 tanköteles gyermek van, tartozik külön fiú- és leányiskolákat felállítani, vegyes osztályok csak ötszáznál kevesebb lakosú falvakban engedhetők meg. Általában a vegyes iskolák ellen egész Olaszországban ma is nagy az ellen-szenv.

Az 1904. évi törvény a fiúk számára férfi, a leányok számára nőtanítót állapít meg, de a tanítóképzők növendékeinek állandó apadásá miatt a fiúkat is, egész a háborús évek végéig, az I–II. osztályban jobbára tanítónők oktatták. Az iskolák tandíjmentesek, s mondhatni a háború utánig községiiek voltak. A községi és tartományi (megyei) adókból tartották fenn, melyet államsegéllyel egészítettek ki.

Az iskolák, a tanítók és az iskolázás az Appennin-félsziget különböző részein nagyon különböző képet mutattak. Észak-Olaszország nagy városaiban mintaszerű iskolák, jó tanítók voltak. Amint délre haladunk, fokozatosan romlanak a viszonyok, különösen ami az iskolabajárást illeti. A szegényebb olasz nép ellen-szenvvel volt az iskola, a tanító iránt. S ha be is íratta gyermekeit, azok alig látogatták a tanításokat. Még 1914-ben is a beírtak 70%-a

járt csak az alsó három osztályba rendszeresen, a felső osztályokba meg a tanköteleseknek csak 40, sőt a VI. osztályba alig 7%-a hallgatta a tanításokat. Ezekben az iskolákban az elemi oktatás tárgyait kellett tanítani az 1905. január 29-én kiadott tanterv alapján. Éspedig anyanyelvet, számtant, történelmet, kevés természet-tudományt, mely főleg magára az emberre vonatkozott, éneket, rajzot. Később rendeletileg a gazdaságtan és a kézügyesség is kötelező lett. A hittan tanítását a lelkészek látták el, de a választás alkalmával ki lehetett kötni, hogy a tanító köteles a hittant is tanítani. Ennek oka az, hogy a különben vallásos olasz nép az egyházi hatalmat képviselő pápasággal, különösen az egyesülés első éveiben, haragban volt.

Mint az Eötvös-féle törvény, a Cusati-törvény is gondoskodik a tanítóképzésről is. Ez a tanító- és tanítónőképzőkben történik, amelyek már kezdetben is sokkal alacsonyabb fokúak voltak, mint a mieink. Kezdetben a népiskola után 2 évi, majd 3 évi előkészítő iskola és azután 2, illetőleg 3 évi tanítóképzőintézet következett. Minden képzőhöz gyakorló iskola tartozott. Az intézetben a közismereti és a pedagógiai tárgyakat tanították. Ilyen, a mostani reformot megelőző évben, mintegy 40 férfi és 120 női képző volt. Ezeknek a felét az állam tartotta fenn, a másik fele tartományi (megyei) vagy községi intézet volt. A tanítóképzők az elnéptelenedés felé tartottak, mert 2000 tanítójelölttel szemben 15,000 tanítónőjelölt állt. Ennek oka a tanítói fizetések alacsonyossága. Mert bár egyes nagy városok elég jól fizették tanítóikat, de maguk tartották fenn a tanítóképző-intézeteket is iskoláik tanítói számára. A hegyek között fekvő falvak tanítói azonban nagyon nyomorúságos viszonyok között éltek. Életkörülményeik, jövedelmük rosszabb volt, mint a mi legrosszabb viszonyok között élő tanyai tanítóinké.

Ezek nem voltak ideális állapotok, sőt még kielégítők sem. Tudták, érezték ezt az olaszok is. Tanácskozások, ankétek egymást érték. De megvalósulás nem lett belőlük, mert hiányzott az, ami minden jószándék kerékkötője, a pénz. Elvitték a gyarmatosítási politika szerencsétlen háborúi. Először az abessziniai hadjárat, majd 1912-től a tripoliszi háború.

Dehát erre is szükség volt. A 40 milliós olasz nép száma az anyaországban erősen szaporodott, ezzel nem tartott fejlődést sem a mezőgazdaság, sem az ipar. Minden évben milliónyi olasz volt kénytelen kivándorolni Dél- és Észak-Amerikába. Ezek a kivándoroltak új államok polgárai lettek, elvesztek az anyaország számára. Ezeket kellett megmenteni új munkaterek, munkaalkalmak teremlése által. Azért indult meg az olasz afrikai gyarmatszerzési politika és emellett az olasz nép az elértéktelenedés felé közeledett. Hiányzott az iskola, hiányzott a nemzetnevelés gondolata. Az olasz munkás, iparos általában alacsonyabbrendű volt, mint más nemzetbeli. Finom, értékes munka helyett a fáradságos és rosszul fizetett kulimunkát végezte. Írás-olvasás nem tudása miatt az Egyesült

Államok kapui is bezárultak előtte és csak Dél-Amerika és azok az államok fogadták be, ahol a kereseti lehetőségek jóval rosszabbak voltak. De ott sem látták az olaszokat szívesen izgága természetűk, tudatlanságuk, megbízhatatlanságuk, anarkizmusra való hajlamuk és tisztaságot nem szerető természetük miatt.

Igy érte a háború Olaszországot. A nagy tömegek műveletlensége, analfabetizmusa a hadsereg értékét is leszállította. Nem volt értékes katona az olasz, nem volt elég bátor s nem volt elég intelligens. A sors a soha győzelmet nem arató olaszokat is győzőkké tette. Új, nagy, gazdag területekkel gyarapodtak, az irredenta gondolat testet öltött, új irredentizmus született s fellángolt a nemzeti idealizmus szent tüze, az olasz nemzeti gondolat, az olasz összetartozás szimboluma, a fascizmus. Célja: megtartani a nemzetet, megtartani a szerzett új területeket, emelni a nép jólétét, gondoskodni anyagi és kulturális emelkedéséről. A fascizmus leltárt és mérleget készített Itália anyagi, szellemi és főleg morális erőforrásairól. Megállapította, hogy ezek a hatalmas, nagy erők nincsenek gazdaságosan kihasználva. Mások, és pedig nagyon számottevő erők, teljesen tétlenül tespednek.

Igy került revízió alá az ország termelési és fogyasztási rendszere, pénzügyi, belügyi és kulturpolitikája. Megállapították a teendőket. A fascizmusnak minden téren újítások, reformok, új törekvések léptek nyomába.

A marcia su Roma, vagyis a fascista csapatoknak Rómába való bevonulása után 1922. okt. 31-én Mussolini vette át a kormányt. Közoktatásügyi miniszterré az új filozófiai törekvések egyik legismertebb nevű vezére, a római egyetemen a bölcsészet tanára, Giovanni Gentile lett. Abban a nagy kaoszban, amely a népoktatás terén a háború előtt volt és az azt követő időkben még inkább növekedett, rendet kellett teremteni. A Mussolini-kormányának a ráruházott diktatórius hatalom erre módott is nyújtott. Egymásután adta ki Gentile a rend teremtésére irányuló intézkedéseit s a fascizmusnak nem engedelmeskedő, hanyag tanítók, iskolafelügyelők százait küldte nyugdíjba.

Rendelete* szerint minden iskola az államé. Minthogy az államnak és a nemzeti érzésnek legkényesebb, legérzékenyebb szerve az iskola, épen itt van a legnagyobb szükség rá, hogy a törvények tisztelete, a rend, a fegyelem és az engedelmisség a lelkekbe vésődjék és híven gyakoroltassék. „Azt akarom — mondja — hogy az olasz tanítóság átérezze nagy hivatását, viszont az állam az iskolák állítása, a tanítók díjazása terén el fog menni teljesítő-képességének végső határáig, mert ezektől a kiadásoktól a nemzeti kultúra, a nemzeti érték hatalmas fellendülését várom.”

Az állami tekintély elvének félév alatt valóban érvényt szerzett. Elrendelte, hogy minden iskolában helyezték el a vallásos jelvényeket (Olaszország káth. állam), a király arcképét, a nemzeti

* *Regio Decreto* 1 ottobre 1923. n. 2185.

lobogót, mely előtt a tanulók tisztelegni tartoznak. Létesítsenek emlékligeteket, ahol a növendékek az elesettek emlékére fákat ültessenek és neveljenek. Szóval az iskola a vallásos és nemzeti gondolat szimboluma legyen.

A fascizmus szerint nincs más hatalom és intézkedő, csak az állam; nincsen törvényhozás, nincs városi képviselőtestület, csak annyiban, amennyiben az a fascista minisztérium rendeleteit hajtja végre. Állami lesz a népoktatás is, az államé az iskola, a tanító, de az állam gondoskodik is az épületekről, felszerelésükről, fizetésükről, a tanulók iskolábajárásáról. A fascizmus szerint nincs autonomia, nincs részekre tagoltság, csak egy nagy egész, egy nagy egyöntetűség.

Egymásután jelentek meg a fascizmusnak az iskola rendjét, fegyelmét, szellemét emelő intézkedései. A tanügyi igazgatásnál épügy, mint a többi közigazgatási ágaknál is, elbocsájtották azokat, akik a szolgálatra egészségi állapotuk, tehetetlenségük miatt alkalmatlanok voltak. Nyugdíjazták a 65. évüket és a 40 évi szolgálatukat betöltötteket és helyüket az ifjú fascizmus harcos katonái foglalták el. A tanfelügyelők számát (ispettore delle scuole) apasztották, de a sajátosan olasz didaktikai igazgatók (szakfelügyelők, iskolalátogatók, akiknek nagy hatáskörük van) számát kétezerre emelték, hogy ezáltal a népoktatást eredményesebbé, az iskolák munkáját, fegyelmét jobbá tegyék.

De a jó iskolához jó tanítóképző-intézetek kellene. Gentile rendelete meghagyta a 4 éves alsó és a 3 éves felső tagozatot, melynek tárgyai megegyeznek a mi képzőink anyagával. Ezek a képzők, kb. 100 férfi és női képző, természetesen mind államiak lettek. A tanítóképzők fölé Rómában és Firenzében tanítóképző főiskolát állított, melynek célja az okleveles tanítók műveltségének kimélyítése és előkészítése arra, hogy tanítóképzőkben taníthassanak vagy didaktikai igazgatók és tanfelügyelők lehessenek.

Nagyon érdekes a fascista rendelkezések alapján az állások betöltése. Minden állás, s így a tanítói is, csak nyilvános pályázat útján nyerhető el. Ez a kellő képesítésen kívül még írásbeli- és szóbeli vizsgálatból áll. Az írásbeli vizsgálat nevelésügyi téma kidolgozása, a szóbeli vizsgálaton gyakorlati pedagógiai vizsgálat tesz a pályázó. Szóbelire csak az bocsátható, aki az írásbeli vizsgát sikerrel letette. A vizsgát tevők érdemjegyeik szerint rangsorba soroztatnak. A szóbeli és írásbeli pályázati vizsgálatot 2 év múlva megismételheti bárki. Ez különösen azért fontos, mert így érdemes falusi tanítók városba juthatnak, didaktikai igazgatók és tanfelügyelők lehetnek. Viszont, ha egy tanító a tanításban nem mutat fel elég eredményt és ezt a didaktikai igazgatók, tanfelügyelők két éven át konstatálják, külön miniszteri bizottság megvizsgálása alapján áthelyezhető, illetőleg nyugdíjba küldhető.

Ezt a szigorú, protekciómentes klasszifikáló eljárását a fascizmusnak az iskolai életre, a tanulókra is átvitték. Egyik osztályból a másikba már az elemi iskolában is csak szigorú egyen

megvizsgálás után lehetséges az átlépés. Az olasz vizsgálatok nem ünnepélyes évvárók. Aki a júliusi vizsgálatokon, melyek írásbeli és szóbeliből állanak, nem felel meg, az javít októberben, vagy pedig megismétli az osztályt. Ilyen vizsgát tesz már az elemi iskola I. osztályos tanulója is. Magam is meggyőződtem az ilyen vizsgálatok rendkívüli szigorúságáról, lelkiismeretességéről. De arról is, hogy ez a gyermekekre nagy tortúra. A fascizmus azonban ebben a munkára kényszerítés, az ellenőrzés eszközét látja és ma ez a munkarakényszerítő vasszigor, az ellenőrzés s felügyelet tökéletes rendszere a fascizmus legnagyobb ereje.

Az új olasz népiskola alaptörvénye az 1923. évi október 1-én kiadott királyi rendelet, az u. n. Legge Gentile.* Ez a törvény nemcsak az elemi iskolákra, de a középfokú és főiskolákra, egyetemekre is vonatkozik. A népiskolai rész megalkotásánál Gentile legfőbb munkatársa Giuseppe Lombardo *Radici* egyetemi tanár, az olasz tanítónemzedék nevelő-mestere volt. A törvényt pótló rendelet (királyi dekrétum) népiskolai részének bevezetése gyönyörűen megrajzolja a jó tanító alakját. Azt mondja, legyen a tanító művelt, műveltségét azonban ne kivonatos kicsi könyvek kulturmorzsái között böngészve csipdesse össze, hanem az igazi műveltség élőforrásaiból merítsen. Ilyen források a nemzet élő hagyományai, melyeken még megérzik az apák szavának édes zamatja. Ilyenek a nagy olasz irodalom remekei, melyek a világ csodálatát kivívták. Vesse el a tanító az elcsépeelt ismereteket, melyek annyi időn át vetettek árnyékot az iskolára s ehelyett a költészet, a tudomány legszebb igazságaiba való elmélyedés, a teremtés és a művészet remekeiben való gyönyörködés jussanak kifejezésre a tanító szavaiban. Ne a száraz kikérdezésre, a válaszszerű összefoglalásra, a lélek nélküli olvasásra szorítkozzék, amelyek az iskola és a tanító tekintélyét leszállítják, munkáját leértékelik. A tanító úgy teheti tökéletessé munkásságát, ha meleg lélekkel együtt éli nemzete életét, tanulmányozza multját, jelenét, igyekszik előrelátni a jövőbe, ha együtt él, érez minden magasztos szellemi haladással. Csak a félműveltség, a közepes olvasmányok, a felületes tudás súlyeszti le a tanítót arra, hogy sokszor már túlhaladott doktrínákkal, elavult ismeretekkel, modern szemmel nézve ízléstelenségekkel terhelje a tanulók fogékony lelkét. Munkája fakadjon lélekből és szóljon lélekhez.

A kisvárosi és falusi tanítókról külön szép szavakban emlékszik meg a Gentile-féle törvény, amikor utal arra, hogy minél kisebb helyen, minél inkább magára hagyatva áll a tanító, mint a kultúra hivatott öre, annál nagyobb szellemi képességekre, annál nagyobb lelkierőre van szüksége, hogy magasztos hivatását okosan és hasznosan betöltse.

Ezért nem tesz különbséget fizetés tekintetében sem a falusi és városi tanítók között, sőt a kisvárosban és falvakban tanítók

*) Regio Decreto 1 ottobre 1923, n 2185. (Gazetta Ufficiale del 24 ottobre 1923. n 250.)

még külön díjazást kapnak tanuló gyermekeik taníttatására. Ez a fizetés, ha nem is nagy, de a régi viszonyokhoz képest igen nagy emelkedést mutat. Havi 1000-1200 líra, ami, tekintve hogy Olaszországban egy pénzügyigazgatónak megfelelő hivatalnok fizetése sem több 1600 líránál, a megélhetési minimumot eléri. Ez abból is látszik, hogy azóta a tanítói pályára törekvők száma folyton emelkedik.

A Gentile-féle törvény alapján az olasz elemi oktatásnak 3 tagozata van. A tulajdonképeni elemi iskola 5 évfolyamú. (A 6-dik osztályról később fog intézkedés tétetni a nemzetgazdasági miniszterrel egyetértőleg). Ez nagy haladást jelent a multhoz képest, mert kisebb helyeken csak a 3 éves alsó tagozat volt meg, s ahol a 3 éves felső tagozat meg is volt, üresen állott. Ezt az elemi oktatást megelőzik az ovodai jellegű előkészítő osztályok és követik az ismétlő iskoláknak megfelelő továbbképző tanfolyamok.

Az 1923. évi okt. királyi rendelet kiadta az elemi iskolák tantervét is.* E tanterv vezető gondolata: visszavinni az elemi iskolába a vallást és a nemzeti gondolatot.

Láttuk, hogy a vallástanítás a régi iskolában mostoha elbánásban részesült. A vallásoktatás, a régi olasz iskolai törvénnyel szemben, most kötelező heti 2 órában. És ezt az új tanterv az oktatás alapjának és betetőzésének tekinti. Különösen hangsúlyozza, hogy ezek az órák nem merítik ki a vallásos érzés ápolását, hanem a történelem, az ének, a képzőművészetek, az olasz nyelv tanításánál is tekintettel kell lenni a nép vallásosságára és a gyermek vallásos érzésére.

A hittant a tanító tanítja, vagy olyanok, akiket a tanfelügyelő, körzete legmagasabb egyházi hatóságával való megbeszélés után, erre alkalmasnak talál. A tanítás vallásos imaénekekkel kezdődjek mindennap. Tananyag a szokásos imák és azok magyarázata, történetek az ó- és újszövetségből, Jézus élete. Fejezetek az egyház történetéből. Vallásos költemények, énekek, szertartások. A nagy olasz szentek élete és művei. És a legfelsőbb osztályokban vallásos tárgyú irodalmi művek (Manzoni, Fabiola) olvasása.

A vallástannak ezt az intenzív oktatását, az idők ilyen változását az tudja különösen értékelni, aki az olasz egyházi és polgári hatalom régebbi egymás iránti ellenszenvét ismeri és aki tudja, hogy ezzel a nagy többségében vallásos érzületű olasz nép kívánsága teljesült.

A tanterv második pillére a művészi nevelés. Ez vonul végig, mint vezérmotívum az egész tanterven, mintegy annak a kifejezéseül, hogy Olaszországban, a művészetek hazájában mindennek alapja a művészet. A művészi nevelésre, az énekre s rajzra átlag heti 5 óra esik, ami a heti 25 órában megállapított óraszámot tekintve, elég sok. Az énektanítás anyaga ritmikus játékok, altató-, bölcső- és

*) *Ordinanza Ministeriale 11 Novembre 1923. Cime: Orari, Programmi di studio e Prescrizioni Didattiche per le scuole elementare.*

gyermekdalok, népies, vallásos és hazafias egy- és többszólamú énekek, eleinte hallás után, később hangjegyekről, hangjegy-olvasás és írás. A testtartást, a légzést, a szájtartást szigorúan az előírt utasítás szerint kell végezni. Énekórákon az osztályok össze is vonhatók és a tanítást az arra nagyobb képességgel bíró tanító végezheti.

Még az énektanításnál is részletesebben foglalkozik a tanterv a rajzoktatással. A tanterv részletezve adja a tananyagot és a kövendő módszeres feldolgozás elveit. A tanuló egyéniségét, rajzolását a legalsóbb fokon is, még hibáiban is, tisztelni kell. A tanító ne tegye kezét soha a gyermekek rajzára és semmi körülmények között se javítson azon se ceruzával, se gummival, se ecsettel. Dicsérje a rajzot és ne a rajzoló, tegye meg az észrevételeit, de mindig kizárólag csak szóval, a javítást, változtatást hagyja a tanulóra. Tilos bárminemű előrajzolás, vagy minta után való rajzolás vagy másoltatás. A rajztanításban három fokozatot állít fel a tanterv. Az első fokon (I-II. oszt.) nem a rajz tanítása a cél, hanem a növendékek készségeinek megfigyelése. A rajzolásnak itt pusztán a gyermek spontán megnyilatkozásának kell lennie és még a lerajzolandó tárgynak sem szabad előttük lenni. A második fokon (III-IV. oszt.) szintén csak emlékezet után szabad rajzoltatni. Itt veszi kezdetét az arány, a forma és a színérzék fejlesztése a tanító beavatkozása, de csak figyelmeztető szóval. A harmadik fokon kezdődik a természet után való rajzolás és a rajztechnika öntudatosá tétele. A tanulóknak meg van engedve, hogy dolgozati füzeteket díszítő rajzokkal lássák el, hogy írásbeli dolgozataikat illusztrációkkal kísérjék. Sőt az illusztráció az évenként kötelező iskolai fogalmazási verseny dolgozatánál kötelező is. Az iskola minden osztálya számára kötelezőleg elő van írva a „*Calendario della Montescia*.” Ez annyi mezőre osztott erős ívpapíros, ahány nap van a hónapban. Önként jelentkezhet minden nap egy-egy gyermek és a többiekől elvonulva belerajzolhat az aznapi mezőbe egy általa elgondolt eseményt, jelenetet, illusztrációt. Keltet tesz rá, aláírja. Ezek a lapok megőrzendők.

Az olasz nyelv tanításánál a folyékony szép beszédre, olvasásra és fogalmazásra kell vetni a főgondot. Nyelvtan csak annyi veendő, amennyi az öntudatos beszédhez és íráshoz feltétlenül szükséges. Óraszám az elsőben 7, a többiben fokozatosan csökken 4-re. Nagy súlyt vet a tanterv az írást megelőző előgyakorlatokra. Az ábécéskönyvet csak a második hónapban szabad elővenni. Sőt előnyére írja a tanítónak, ha minél később véteti kézbe. Az állóírás nem kötelező, de előnyeire utal a tanterv.

A III. osztálytól kezdve minden tanulónak külön erre a célra szánt füzetben *iskolai naplót* kell vezetnie. Egy más előírt külön dolgozat címe illusztrált évi gyakorlat és mintegy naplószerű feldolgozását kívánja valamely állat, növény vagy más tárgy egy évi megfigyelésből megállapított életének. Pl. az udvaron lévő eperfa egész

esztendei élete. Természetesen minden tanuló más témát választ magának.

A *számítan* anyaga megfelel a mi hatosztályos számtani és mértani tantervünknek. Az utasítás lényeges gondolata itt: keveset, de jól és hogy csak akkor mehetünk új számkörre át, ha a megelőzőt jól tudják. A mértan tanításánál mértani rajzokat, idomok szerkesztését kimondottan megkívánja a tanterv.

A *beszéd- és értelemgyakorlat* az I. osztálytól a IV. osztályig terjed, heti 4 órában. Anyaga az I. osztályban az emberi test ismertetése a hozzáfűzött egészségtani szabályokkal. A család, az iskola, a község. A ruházkodás, a szülői ház, a legfőbb közlekedési eszközök. Az év, hó, nap, óra, perc, hét, évszakok. Az egészségtan fokozatosan bővülve végig halad minden osztályon. A *beszéd- és értelemgyakorlat* többi anyaga a természettudományok és pedig főként az állattan, növénytan, ásványtan köréből van véve.

A *földrajz* tanítása a III. osztályban kezdődik a lakóhely és környék ismertetésével. A IV.-ben Olaszország kerül sorra és azok a külföldi országok, amelyekben az olaszok nagyobb tömegekben laknak és amelyek felé az olasz nép kivándorlása irányul. Az V. osztályban Európa rendszeres földrajza, a felsőbb osztályokban földrajzi olvasmányok és kevés kereskedelmi földrajz.

Történelemből a III. osztály anyaga az új Olaszország története 1848-tól napjainkig, a IV. osztály a görög és római hősi mondákat, az V. osztály Itália történetét tanulja a fenmaradt műemlékek és egyéb alkotások kapcsán. Sorra kell venni a nagy olasz írókat, művészeket, feltalálókat és felfedezőket; a hadsereg és tengerészet történetét és a nemzet gazdasági fejlődését. A felsőbb osztályok történelmi anyagában kap helyet a gyarmatok földrajza és jogi helyzetének ismertetése is.

Külön heti 2 órát szán a két felső osztályban a tanterv a *természettudományi* ismereteknek, melyek főként gyakorlati tárgyú ismeretekre, a fűtés, világítás, gőz és villamosság gyakorlati alkalmazására terjednek ki.

A *női kézimunkára* heti 4-6 órát vesz fel és részletes utasítást ad. A kézimunkatanítónő kerüljön minden idegenből beplántált sablonos kézimunkát. Idézi a nagyanyák szellemét és örökét, azokét, akik megteremtették és csodálatos tökéletességre fejlesztették a velencei csipkét, a toskánai fehérhímzést, a sárdinai szőnyegkészítést. Buzdítja a tanítónőt a muzeumok, sekrestyék, temetők látogatására, hol mindenütt találhat egy-egy elfelejtett ősi motívumot, amelyből munkájához ihletet meríthet.

Egy külön speciális tárgyat vesz fel a tanterv *occupazionali* intellektuális recreative cím alatt, amit üdítő szellemi foglalkozásoknak lehetne fordítani. Ezen azt kell érteni, hogy heti 4 órában a tanító meséi, elbeszélései, a tanulók kézügyességéről tanúskodó munkái, szellemi játéakai képezik az anyagot. A tanító a szép olvasásban, szavalásban, a szép beszédben gyakorolja, tökéletesíti növendékeit, hogy azt a nyelvet, amelyet a világ legszebb, leg-

dallamosabb nyelvének tartanak, mindenki, akinek anyanyelve, tökéletesen és szépen beszélje.

Ennek a heti 4 órai foglalkozásnak az anyaga: Aesopusi mesék, népmesék, ifjúsági elbeszélések, De Amicis írásai. Történelmi, földrajzi és természettudományi olvasmányok. A tanulók gyakorlatai: találós kérdések, nyelvtörő mondókák, társasjátékok. Ki tud mesét mondani? Tréfás fizikai és vegytani kísérletek, találós tréfás számtani feladatok és kérdések. Verseny-felolvasás, mesélés, szavalás.

A *testgyakorlat* ne rendszeres torna, hanem játék, cserkészet, kirándulás legyen. A testgyakorlás célja az egyéni és a tömegfegyelmezettség, a test tisztasága, rugalmassága, az engedelmeskedni és parancsolni tudás, bajtársi hűség és szeretet kifejlesztése.

Az olasz népet általában nem lehet tisztaságszeretőnek feltüntetni. Ugyilátszik, maguk az olaszok is tudják ezt. Erre mutat, hogy a tisztaságszeretetre való nevelés céljából egész különös intézkedéseket tartalmaz a tanterv és utasítás. A tanítás megkezdése előtt két tanuló jelentést tesz a tanterem tisztasági állapotáról. Azután a tanító a tisztaság szempontjából szemlét tart a növendékek felett és azokról, akiknek a tisztasága ellen nincsen kifogása, jegyzéket vezet és ezt a jegyzéket az osztályban kifüggesztve tartja. Minden iskolátogatónak első kötelessége, hogy megtekintse ezt a jegyzéket és a rajtalevőket megdicsérje. Azt mondja az utasítás: „akármilyen ügyes is a tanító, akármilyen szép eredményeket ér el a tanításban, nem méltó az elismerésre, ha tanítványait emellett az élősdiék lepik el.“ Az osztálytanítók minősítésében a feljebbvalónak a legrészletesebben jelentenie kell, hogy az illető a gyermekek tisztasága tekintetében milyen eredményt ért el. Az értesítő könyvecskében külön rovat van a tisztasággért kapott dicséret bejegyzésére.

A használható tankönyvek felett, mint nálunk, szintén egy külön tankönyvügyi bizottság dönt. Az új olasz tankönyvek tartalom és kiállítás szempontjából jók.

A rendelet előírja a tanulók és az iskola kötelező felszerelését, s az utóbbiak költségeit, ha szükséges, azonnal ki is utalja a minisztérium. Vegyük pl. a II. osztály kötelező felszerelését. A fészület, a király arcképe, szemléltető képek a beszéd- és értelemgyakorlathoz, számológép, méterrud, egészségtani propaganda-képek, egy óra, falitábla fehér és színes krétákkal, játékszerek az osztály számára és végre egy megőrzendő aranykönyv a dicséretben részesült tanulók nevének a bejegyzésére.

A tanuló kötelező felszereléséből vegyük pl. egy III. osztályos tanuló felszerelését: rajzfűzet, szépírási fűzet, havi illusztrált írásbeli dolgozati fűzet, az iskolai életéről írt naplófüzet, számtani írka, toll, tollszár, fekete és színes iron és természetesen az előírt tankönyvek.

Már a negyedik év telt el, hogy ez a rendelkezés életbe lépett. Pótló rendeletek gondoskodtak az iskolakötelesek iskolába

járásának szigorításáról, a tanítók nivójának emeléséről és a tanítók fizetésének rendezéséről.

Az olasz népoktatástügy nagyot lendült. Igaz, hogy ennek gyakorlati hatásai csak évtizedek múlva fognak jelentkezni, azonban bizonyos, hogy 1., az analfabéták száma rohamosan fog csökkenni, 2., az olasz nép általános műveltsége, kultúrszínvonala nagyot fog emelkedni.

A fascizmusnak éppen ez a célja. Mussolini hirdeti, hogy nemzetet emelni csak úgy lehet, ha minden egyes polgárának értékét emeljük, s a nemzeti demokrácia a polgárok műveltségének lehet csak következménye.

Ha ehhez még hozzászámítjuk, hogy az olasz iskolareform a polgári iskoláknak megfelelő technikai iskolákat (scuola tecnica), a gimnáziumokat és liceumokat is megreformálta, az élethez, a tudományos haladáshoz és főként a nemzet élni és haladni akarásához hozta közelebb, tényleg várhatjuk a fascizmus védőszárnyai alatt kialakult Olaszország kulturális újjászületését.

Kiss József.

Kornis Gyula.

Kornis Gyula

Kornis Gyula tudományos-ságunk reprezentatív alakja. Kedvező külső körülmények mellett tehetség és szorgalom révén lett azzá.

Pályájának külső története gyorsan a magasba szökő ívet ír le. 22 éves korában a bpesti kegyesrendi főgimnázium tanára, 28 éves korában pedig már a pozsonyi tud. egyetem filozófiai tanszékét tölti be. Pozsonyból hat év múlva (1920-ban) kerül a budapesti egyetem filozófiai tanszékére, ahonnan most gróf Klebelsberg miniszter a kultuszminisztériumba szólította, hogy nagyszabású kultúrprogramjának megvalósításában segítségére legyen. Közben elnyerte mindazokat a kitüntetések, amik magyar tudósnak osztályrészül juthatnak. 1915-ben tagjai sorába választotta a Magyar Tudományos Akadémia. Alelnöke lett a Magyar Filozófiai Társa-

ságnak, az Országos Közoktatásügyi Tanácsnak. Szerkesztett tud. folyóiratokat (Magyar Filozófiai Társaság Közleményei, Athenaeum), megindított rendkívül értékes vállalatokat (Paedagogiai Könyvtár, Filozófiai Könyvtár). Összeírt egy könyvtárravaló kisebb-nagyobb tanulmányt s több, a magyar tudományosságban reprezentatív értékű munkát. Tudós társaságokban, politikai klubokban és a tanárság számára rendezett tanfolyamokon csillogtatta kitünő előadói képességeit. Kivette részét az újabb idők művelődési organizációjából. Egyáltalán nem volt az utolsó évtizedben jelentős ped. mozgalom, amelyben irányítóan nem szerepelt.

Pályájára gondosan és nagy tudatossággal készült. Századunk első évtizedének közepe táján, amikor felsőbb tanulmányait végezte, a bpesti egyetemen lüktető élet folyt. Jól benne voltunk a föllendülés árjában. A világháború szörnyű árnyai még nem kísértettek. Az egyetemi ifjúság lelkét alkotó munkakedv, a jövőbe vetett bizakodás töltötte el. A bölceleti fakultáson sok kiváló tanár tanított. Magának a bölceletnek is kitünő művelői voltak. *Pauer Imre* a Wundt-féle pszichológiát és logikát hirdette. *Alexander Bernát* népszerű modorban tartott előadásait a nagyközönség köréből is sokan látogatták. Mindenesetre felülmúlta kettőjüket, ha nem is előadásának csillogásával, vonzó külsejével, de gondolkodásának mélységével és alaposságával, — *Medveczky Frigyes*. Ez időben kezdte pályáját mint magántanár, akit talán első helyen kellett volna említenünk, s aki azóta filozófiai irodalmunk büszkesége lett, *Pauler Ákos*. Ebben a körben érlelődött Kornis Gyula filozófus elméje. Tanárai közül a két utóbbi gyakorolt rá mély hatást. Műveiben és cikkeiben rájuk gyakorta hivatkozik.

Irodalmi tevékenységének első problémakörét azonban inkább a kor szolgáltatta. Amikor ugyanis Kornis Gyula az egyetemet járta és első tanári éveit szolgálta, a *pszichológia* állott a tud. érdeklődés középpontjában. Ismeretes, hogy a pszichológia a XIX. század második felében vált önálló tudománnyá. Fiziológusok párhuzamoságot vettek észre a pszichikai és a fiziológiai jelenségek között s azokat egymásra visszavezetni próbálták. Az érzetekben a lelki strukturának új elemeit fedezték fel, amivel a lélektani kutatásoknak új, eddig ismeretlen problémái keletkeztek. E kutatások eredményeiből a lelki élet új koncepcióját elsőnek *Wundt Vilmos* dolgozta ki. Nagy munkája* 1874-ben jelent meg s vele megvetette alapját a *fiziológiai pszichológiának*. Miután a fiziológiai jelenségek mérhetők, grafikailag kifejezhetők s ha kell, szándékosan előidézhetők, e jelenségek révén a pszichológiai kutatásba bevonult a kísérletezés. Wundt a kísérleti kutatás céljaira 1879-ben Lipcsében laboratóriumot létesített. Seregestül mentek oda a világ minden tájáról, akik a pszichológiai kísérletezést elsajátítani akarták. A kutatás területe is kitágult. Hamarosan kezdték ugyanis be-

* Grundzüge der physiol. Psychologie.

látni, hogy a fiziológiai párhuzamosság a pszichikai jelenségeket nem meríti ki, s a párhuzamos fiziológiai jelenséggel a pszichikai jelenség nincs kimerítve és megmagyarázva. Ezért más irányban is megpróbálták a pszichikai jelenségeket megközelíteni, s az új próbálkozások eredményeképp új területek nyíltak: a pszichofizika, pszichometria és az egész pszichológia ezentúl a *kísérleti pszichológia* nevet vette fel. A további fejlődés során újabb és újabb elkülönülések következtek, s a pszichológiának új, eddig nem sejtett ágai és irányai fejlődtek ki. Századunk első évtizedében már egészen szédületes irodalom fejlődött, a folyóiratok ontották az újabb cikkeket. A reális vagy képzelt eredmények lelkesedéssel és túlzó optimizmussal töltötték el a kutatókat. Akadtak, akik már egy új tudománynak, a pszichotechnikának kidolgozásához fogtak, amely nem akart kisebb dolgot, mint a pszichológia eredményei segítségével konkrét feladatokat megoldani. Hirdetni kezdték, hogy eljött a pszichológia százada.

Ebbe a hihetetlenül gazdag és optimisztikus pszichológiai mozgalomba csöppentek bele azok, kik századunk első évtizedében filozófiai tanulmányokat folytattak. Kornis is teljesen belemerült a pszichológiai irodalom tanulmányozásába. Óriási irodalmat kellett feldolgoznia, hogy értékelhessen és áttekinthessen. Könnyen érthető tehát, hogy a pszichológiával való foglalkozása egy évtizednél is tovább tartott. Tanulmányainak első érett eredményeit 1910-ben adta ki. Három tanulmánya jelent meg ebben az évben a legelőkelőbb folyóiratokban, így: *Pszichológia és energia, A pszichológia jelenlegi állása és Filozófia a középiskolában*. Ezek a tanulmányok azt mutatják, hogy Kornis filozófiai álláspontja, amelyről a pszichológia alapvető kérdéseit tekinti, már teljesen kiforrt és kiformalódott a pszichológia alkatára vonatkozó nézete. A további tanulmányok lényegileg ezeken már nem változtattak, a konstrukció megmaradt, csak az épület aprólékosabb kidolgozása maradt a további évek munkájára. Már akkor leszögezte, hogy „a pszichológia éppen oly önálló, egyes tudomány, mint a fizika“... * A fiziológiai pszichológiával hamar szakított; az a lélektani fogalmakat a fiziológiaiakkal elintéztetteknek veszi, holott a pszichológia az érzettartalmakkal kezdődik, melyek pedig csak belső tapasztalás útján ismerhetők meg. Éppen olyan hamar leszámolt a kísérleti pszichológiával, mikor megállapítja, hogy nincsen külön kísérleti pszichológia, hanem a kísérletezés csupán egyik módszere a pszichológiai kutatásnak.

A három tanulmány közül terjedelem és tartalmi érték szempontjából *Filozófia a középiskolában* című emelkedik ki. Benne Kornis a pszichológiával didaktikai nézőpontból foglalkozik. Általában érdekes, hogy a pszichológiával először mint didaktikai problémával végzett. Szerepet játszhatott ebben az is, hogy mint

**Filozófia a középiskolában*. Magyar Paedagogia. XIX. évf. 161. l.

fiatal tanárnak többek közt filozófiai propedeutikát is kellett tanítania. Láttá, hogy e tárgyhöz sem tartalmilag kifogástalan tankönyvek nincsenek, sem a tárgy beállítása és tanításának módja nem kifogástalan. Tanulmányában széles alapon kifejti a filozófiai propedeutika feladatát, tartalmát és didaktikai formájának kérdéseit.

Ezután az elméleti előkészítés után a kérdés gyakorlati megoldásához látott s a következő évben, 1911-ben megjelentette középiskolák számára írt tankönyvét, *A pszichológia és logika elemei-t*. Könyve, most már világosan látjuk, fordulatot jelentett az e tárgyú tankönyvek fejlődésében. Az addigi tankönyvek nem tudták a lelki életet szerves egésznek bemutatni; olyannak, amelyben a jelenségek tökéletesen egymásba kapcsolódnak és ahol a szerves egészen belől minden tudattartalom és tudattevékenység kielégítő magyarázatot kap. A meglevő tankönyvek túlságosan szimplának rajzolták a lelki életet. Kornis könyve gazdagnak, kimeríthetetlennek és olyannak írja le, amelynek határtalan szubtilitásai a természettudományból és matematikából átvett fogalmakkal sajátos mivoltukban meg sem foghatók. Methodikai szempontból meg kiváló érdeme Kornis könyvének, hogy a középiskolai pszichológiatanításba bevezette a kísérletezést. Hogy megkönnyítse s a tanárokat a kísérletezéssel megbarátkoztassa, külföldi példák (Höfler, Witasek, Seashore) mintájára, de azok anyagát kellően megrostálva, *Elemi pszichológiai kísérletek* (1911) címen összeállította azokat a legegyszerűbb kísérleteket, amelyekre a tanítás alapítható.

Hasonló egymásutánban időszerűsítette a tanítóképzői pszichológia-oktatást. Ezuttal is előbb elméletileg fejtette ki e tárgy tanítóképzői tanításának célját, anyagát, eszközeit és módjait. Ez irányú értekezése *Pszichológia a tanítóképzőben* címen a Népművelés-ben (1911) jelent meg. Azután adta a tankönyvet, *A lelki élet ismertetése-t* (1912). A tanítóképzői pszichológia-oktatás ugyan nem volt hijával kézikönyveknek, sőt olyan tankönyv is állott rendelkezésre (a Gömöri-Nagy-féle), mely a kísérletezésnek a tanításban kellő helyet biztosított, — de ezek a tankönyvek, az egy Székely Györgyét kivéve, nem állottak a tudomány akkori magaslatán. Kornis könyve itt is egy csapásra megváltoztatta a helyzetet: a tanítóképzők is megkapták a maguk tankönyvét, mely a tudományos és a didaktikai kívánalmaknak fényesen megfelelt.

A pszichológia didaktikai feldolgozásánál nagyobb értékű Kornis azon munkássága, melyet a *pszichológiának mint tudománynak* művelése terén kifejtett. Miután tankönyveiben a lelki életet a maga egészében többször áttekintette s bejárta, figyelme a pszichológia tudományelméleti problémái felé fordult. Vizsgálat alá vette a pszichológia strukturális kérdéseit. A pszichológiát sokan természettudománynak tekintették. Egyetemek is akadtak, ahol a lelki élet tudományát a természettudományok közt adták

elő. Kornis *Okság és törvényszerűség a pszichológiában* című hatalmas dolgozatában, mely 1911-ben könyvalakban is megjelent, — kimutatta a lelki jelenségek sajátos, a természeti tünetnyekétől lényeges dolgokban eltérő összefüggését s összefüggésükben mutatkozó állandóságot. Irt még több dolgozatot, melyek a pszichológia gazdag elkülönülése (gyermekpszichológia, genetikus, differenciális, individuális pszichológia, állatpszichológia stb.) folytán keletkezett fogalomzavarok kiküszöbölését célozták.

Ez a sokoldalú pszichológiai munkásság Kornis számára mind csak előkészület volt pszichológiai főművének megírásához, mely aztán még évek szakadatlan munkájának eredményeképp, az Akadémia kiadásában *A lelki élet* címen 1917-19-ben három kötetben jelent meg. Ezzel Kornis oly munkával ajándékozta meg a magyar irodalmat, mely a mi tud. irodalmunknál sokkal fejlettebb német, angol vagy francia irodalmaknak is gazdagodását jelentené.

Irodalmunkban Kornis e műve előtt jelentek meg ugyan pszichológiák, de ezek vagy fordítások vagy olyan munkák, melyek részletkérdéseket (Ranschburg), egyéni elméletet (Posch) tartalmaznak. Ezzel szemben Kornis munkája szintézis. Az egész nemzetközi pszichológiai irodalmat, a legújabbat is (Wundt, G. E. Müller, Ebbinghaus, Münsterberg, Külpe, Bühler, Marbe, Messer, Meumann, Stern, Offner, Fröbes, Ribot, Binet, Bergson, James, Titchener stb.), földolgozta, eredményeit egységes álláspontról szerves egészbe foglalta. A magyar irodalom ily módon a legújabb tud. kutatások eredményeit egységesen és önállóan feldolgozó és összefoglaló munkával gazdagodott. Az ember bámulja a hatalmas munkaerőt, amely művek, folyóiratok, cikkek százait nemcsak áttanulmányozta, hanem fölényes judiciummal rostálta, értékelte és a részleteredményeket a szintetikus egészbe illesztette. Bámulatos, hogy uralmát a lenyűgözően nagy tömegű anyag felett soha egy pillanatra el nem veszítette. Munkájában vannak olyan páratlanul szép, világos összefoglalások (pl. a pszichológia módszereiről, ágairól és irányairól szóló részek), amilyenekkel egyetlen más irodalom sem dicsekedhetik. Munkamódszere is figyelemre méltó. Minden részletkérdésnek feltünteteti tört. fejlődését, ismerteti főbb képviselőit és irodalmát. Mindenütt megvilágítja a pszichológiának a pedagógiával, gyermektanulmánnyal, történelemmel, filológiával, jog- és társadalomtudománnyal való kapcsolatát.

A lelki élet-ben Kornis rendkívüli képességei teljes erejükben érvényesülnek. Nagyterjedelmű emlékezetre támaszkodó éles ítélő képessége sok részlet közt láttatja meg vele az összefüggéseket, s kiválóan képessé teszi a szintézisre. Kornis szintetikus elméje e munkában hatalmasat alkotott. Azt sem szabad említés nélkül hagynunk, hogy műve a tudós és az író szerencsés találkozása. A nehéz és szubtilis tárgyat oly világos és művészi stílusba

* Wundt V.: *A lélektan alapvonalai*. Ford. Rácz Lajos. Bpest.

foglalta, hogy munkáját már ez a formai tökéletesség is a külföldi hasonló munkák fölé emeli.

A pszichológia mellett Kornis másik munkaterülete a logika, illetőleg az ebből kiágazó *tudományelmélet*. Mikor 1911-ben pszichológiai kézikönyvét megírta, annak második részében a középisk. tanítás logikai anyagát is feldolgozta. Ez a logikai rész több a logika iskolászerű anyagának egyszerű didaktikai feldolgozásánál. Új benne az anyag beállítása és sok tekintetben új maga az anyag. A logikát mint teljesen önálló, a pszichológiától szerkezetileg elütő diszciplinát kezeli. Nem szállítja le a pszichológia egy fejezetévé. Nem esik, mint a többi tankönyvíró, a pszichológizmus hibájába. Ami pedig az anyagot illeti, nem elég-szik meg a szokott anyag feldolgozásával, de lényegesen kibővíti azt bőséges methodológiai és tudományelméleti részekkel. Ezekben a bővítő részletekben a tudományoknak újszerű elméletét és felosztását adja, ami vizsont a megismerés újszerű koncepcióját feltételezi. A természettud. megismerés empirikus tartalmakat dolgoz fel, s ezek természetéhez igazodva építi és osztályozza a tudományokat. Ezzel a szűkkörű felfogással szemben Kornis azt vallja, hogy a tudományművelés nincs az empiriára korlátozva s tudományt lehet a priori ismerésre is alapítani. A *kritikai idealizmus* álláspontja ez, mely tágabb perspektívájú ismeret- és tudományelméletet tesz lehetővé.

Ime, egyszerű tankönyvében Kornis a legsúlyosabb tudományelméleti problémákat nemcsak érinti, hanem határozott és tisztult állásfoglalást nyilvánít, világos bizonyosságul annak, hogy már a pszichológiával egyidejűleg ismeret- és tudományelmélettel is komolyan foglalkozott. A filozófiának ez a problémaköre annyira érdekli, hogy az 1911-1924. évek közé eső időben munkaerejének nem csekély részét a tudományelméletnek szenteli. Tudományelméleti vizsgálatnak veti alá a tudományokat, így *Okság és törvényszerűség a pszichológiában* c. munkájában a pszichológiát. Ugyancsak ez a nézőpont vezeti, mikor a pedagógiáról ír (*Értékelmélet és pedagógia*).* Különös gonddal és részletességgel a szellemi tudományok strukturális kérdéseivel foglalkozik. E tekintetben hiányt pótol. Az elmúlt századok folyamán ugyanis a természettud. kutatás és a természettudomány bőséges tudományelméleti interpretációban részesült. A tudományelmélet erről az oldalról már eléggé kidolgozott. A szellemi tudományok tudományelmélete azonban csak a kezdet kezdetén van. Kornis vizsgálódásai során úgy látta, hogy a szellemi tudományoknak is van olyan közös alapjuk, aminő közös alap a természettudományoknál a mechanika. A szellemi tudományok ilyen közös alapja a pszichológia. Ezt a felfogását ki is próbálta a legtipikusabb szellem-tudományon, a történelmen, amikor *Történelem és psychologia* (1914) című tanulmányában**

* Magyar Paedagogia. XXII. évf. (1913.) 65-80 és 193-217. ll.

***) Megjelent az Athenaeumban és különlenyomatban. Bpest, Hornyánszky V. könyvnyomdája, 1914.

vizsgálatnak vetette alá a pszichológia szerepét a történelmi megismerésben. Miután ez a vizsgálódás kielégítő eredménnyel járt, ez alapon tovább menve nyolc év múlva *Történetfilozófia* (1924) című művében megírta a történelemnek részletes tudományelméletét.

Mindezek részletproblémák. Nem ejtette el azonban Kornis az összproblémát, a tudományelmélet rendszeres feldolgozását sem. Ez az összefoglaló műve *Bevezetés a tudományos gondolkodásba* címen 1922-ben jelent meg. Tud. irodalmunkban ez az első teljes tudományelmélet, mely az idetartozó problémákat szisztematikusan tárgyalja. Szól a tudomány fogalmáról, lehetőségéről, áttekintést nyújt a tudományok rendszeréről, vizsgálja tárgyuk természetét és logikai szerkezetüket, feldolgozza az egyes tudománytípusok kutatási elveit és módszereit. Munkája, amint önmaga találóan mondja, a tud. gondolkodás kritikai propedeutikája.

Amint látjuk, Kornis Gyula a pszichológia és a tudományelmélet terén maradandót alkotott. Ez azonban tud. munkásságának még nem teljes képe. Termékeny szelleme, egészen rendkívüli, kivételes munkabírása egy harmadik területen is értékes alkotásokra képesítette.

A világháború és a forradalmak lezajlása után bennünket is, mint Európa legtöbb államát, elfogott kulturális téren is a reformláz. Iziben elégedetlenek lettünk iskoláinkkal s művelődési intézményeinkkel. Mindenben hibát találtunk s ennél fogva minden iskolafajtánkat gyökerében át akartuk alakítani. Az iskolareform jelszava diadalmasan haladt végig Európa kultúrállamain s mindenütt megújító munka kezdődött. Nem kétséges, hogy művelődési intézményeinket időnkint revízió alá kell vetnünk és megújítanunk. A revízióknak azonban nemcsak a jelen szükségleteit, hanem a múlt által kitermelt értékeket is észre kell vennie és átmentenie a jövő számára. A nagy reformlázban az a veszély fenyegetett, hogy a tulzó radikalizmus mindent el fog söpörni és a történelmi tényezők teljes mellőzésével fog az oktatásügy kényes kérdéseire nyúlni.

A művelődési szervezetünket fenyegető veszedelmek Kornis figyelmét el nem kerülhették. Az általános művelődésemélet iránt már régóta érdeklődött, amint azt *Tolstoj művelődésemellete* című, 1911-ben írt dolgozata bizonyítja. Ezt az elméleti érdeklődést most erős érzelmi források táplálták, amelyek abból a szerencsétlenségből fakadtak, amely a világháború után nemzetünkre szakadt. Nemzetünk történetének 1918-ban ránsújtó tragikus fordulata — amint maga mondja — lelkét az addiginál sokkal erősebb hangsúllyal a nemzeti-társadalmi lélek gyakorlati kérdései, a kultúrpolitika és a pedagógia felé irányította.*) Így került tud. munkásságának harmadik területére, a *kultúrpolitikára*.

Első, kifejezetten idevágó értekezése (*Iskolarendszerünk reformja*) 1919-ben jelent meg, azután sűrű egymásutánban adta közre dolgozatait, melyek valóságos kinyilatkoztatások voltak; fáklyák a művelő-

*) *L. Kultúra és politika* c. munkája Előszavát.

déspolitikai tévelygők és sötétben botorkálók számára. Kultúrpolitikai dolgozatait, számszerint 25 kisebb-nagyobb tanulmányt, *Kultúra és politika* címen* 22 íves hatalmas kötetben győjtötte össze. Alapvető művelődésméleti dolgozata *Kultúrpolitikánk irányelvei* címen 1921-ben jelent meg. Szomorú, de igaz megállapítása, hogy művelődésünk határozott, a multból táplálkozó nemzeti művelődési program nélkül fejlődött. Ennek következménye, hogy népoktatási intézményeinket nem építettük ki eléggé; hogy a humanisztikus gimnáziumot egyoldaluan pártoltuk, a gazdasági pályákat lenéztük s a középfokú szakiskolákat elhanyagoltuk. E kritika után nagy vonásokkal rajzolja meg a jelen művelődési eszményét, melyet a nacionalizmus, demokratizmus és a reális-technikai gondolkodás szabnak meg. Ebből az eszményből építi ki s itt röviden körvonalozza művelődéspolitikai programját, melyben az általános műveltségnek eddig uralkodó szempontjai helyébe a nemesebb értelemben vett *szakműveltséget* s a humanisztikus eszmény helyébe a *nemzeti művelődési* eszményt teszi.

Kornis ezt a programját főleg a jelen szükségleteinek s uralkodó eszmeáramlatainak figyelembe vételével alkotta meg s a program-alkotás talán legfontosabb tényezőjét, a történelmi tényezőket nem merítette ki. Mert a művelődés mindenkor fejlődés eredménye, történelmi tényezők terméke s ennél fogva minden, a jövőre vonatkozó terv, elgondolás csak a mult alapjaira építhető. Fejlett történelmi érzéke s mély hazaszeretete Kornisnak azt sugalta, hogy a mult olyan adottság, amelyet gondosan elemezni s tanulságait felhasználni kell. Meggyőződése és tud. érdeklődése egyaránt arra készítette, hogy művelődésünk múltját áttanulmányozza. Kutatásainak s elmélyedésének eredménye *A magyar művelődés eszményei* (1927) című monumentális munkája, melyben a Ratio Educationistól a szabadságharcig a hazai szellemtörténet minden értékes célűzését és célélérését pragmatikusan feldolgozta. Ezzel tud. irodalmunknak nemcsak régen érzett hiányát szüntette meg, hanem, ami hasonlíthatatlanul fontosabb, megvetette alapját a tudatos, vagyis egyedül kíváncsú magyar művelődéspolitikának. Sőt többet tett. Ebben a munkájában már átlépte a művelődéspolitika határait, mert benne a mult század első, forrongó felének szellemi áramlatait, nevelésének fejlődését a történetirő biztos ítéletével tárgyalja. E műve széles keretek közt irt neveléstörténelem. Megint új munkaterület, Kornis tud. tevékenységének immár *negyedik* területe. E körbe tartozik utolsó nagy munkája is: *Magyarország közoktatásügye a világháború óta*,** mely úgyszólván e pillanatban hagyta el a sajtót.

A fentiekben egy kiváltságos magyar elme küzdelmeinek, a tud. igazságokért vívott harcainak vázlatos rajzát adni megkísé-

*) *Kultúra és politika*. Tanulmányok. Bpest, 1928. Franklin-Társulat kiadása. VIII+345 l.

**) A Magyar Paedagogiai Társaság kiadása. 556 l., 144 képpel és 2 térképpel.

reltük. Futólagos szemlét tartottunk két évtized gazdag aratása felett. Ez a küzdelem azonban koránt sincs befejezve, a pálya távlatai nincsenek lezárva. Kornis alkotásokban, nagy értékekben gazdag multja még további gazdag jövőt ígér. Erre feljogosítanak kiváltságos lelki képességei, elpusztíthatatlan energiája, kutató kedve és szinte hihetetlen munkabírása, melyek mind arra képesítik, hogy gyorsabb tempóban tud termelni s alkotni, mint a milyenben mi munkáit tanulmányozni és feldolgozni tudjuk.

Honti Antal.

EGYESÜLETI ÉLET.

Egyesületünk küldöttsége Kornis Gyula államtitkárnál. November 4.-én Egyesületünk népes küldöttsége kereste fel Kornis Gyula egyetemi tanárt, egyrészt, hogy államtitkárrá történt kinevezése alkalmából melegen üdvözlje s munkakészségét felajánlja; másrészt, hogy bizalomteljesen feltárja a tképzői tanárság speciális sérelmeit, anyagi és szellemi nyomorúságát. A küldöttségben a cinkotai és az összes bpesti állami és felekezeti intézetek képviseltették magukat. *Wagner János*, egyesületünk érdemes elnöke, a küldöttség élén a következő beszédet mondotta:

Méltóságos Államtitkár Úr! A világháboru kezdetétől fogva, csaknem egy évtizeden át keresztényi megadással vártuk sorsunk jobbrafordulását. Hiába vártuk! Aztán tanácskoztunk, szerkesztettünk memorandumokat, kilincselünk és kopogtattunk mindazok ajtaján, kikről gondoltuk, hogy felemelik szavukat, cselekszenek értünk. A kormány eleinte hitegetett, még határidőt is tűzött ki, jelezvén, hogy ha eddig vártunk, várjunk még egy évig és akkor meglesz minden. Azóta eltelt négy év és nem történt semmi. Utóbb már szóba se állt velünk senki és mi is abbahagytuk a kilincselést. A kereszten, mely a tanárság súlyos életterhének szimboluma lehet, a szózatot véltük látni, hogy várjunk türelemmel, meg fog változni, meg kell hogy változzék hamarosan minden és ime abban a pillanatban, amikor megtudtuk, hogy Méltóságod vállalta a középfokú iskolák ügyeinek intézését, tehát a mienkét is, abban a pillanatban úgy éreztük, hogy a nagy fordulat bekövetkezett. Öfömméltósága, Magyarország kormányzója megtalálta azt a férfiút, aki rendkívüli személyi tulajdonságainál fogva a magyar iskolaügyek vezetésére a leghivatottabb. S mi, akik a reménytelenségben már szinte alámerülünk, látjuk Méltóságod felénk nyúló erős karját és eljöttünk, hogy e kart rendíthetlen bizalommal megragadjuk, hogy ennek oltalmába ajánljuk magunkat, mert érezzük, hogy e kar meg fog védelmezni bennünket, meg fogja védelmezni igaz ügyünket. A mi ügyeink igen szomorúak. A legszomorúbbak valamennyi iskolatípus ügyei között. Hiszen intézményünk alapjait megingatják, nagyon sokan vannak, akik a mai tanítóképzőt, szakítva azzal, hogy ez intézmény a magyar talajból fakadt és híven szolgálta országunkat, teljesen megszüntetni akarják és érettségire épített főiskolán akarják kiképezni a tanítót. De ettől eltekintve, az 1868-iki törvény elavult és a mai tanítóképzés és ennek felügyelete törvényesen rendezve nincs. A főigazgatói intézmény sincs törvénybe iktatva és a felügyelet a főigazgatók és tanfelügyelők között a lehető leghelytelenebbül

van megosztva. Iskoláink felszerelése igen hiányos. Van intézetünk, melyben lócán ülnek a tanulók és tanszer, könyvtár nincsen. A legtöbb tantárgy tanítására nincs tankönyv és az új tantervben foglalt követelmények megközelítőleg sem teljesíthetők. Tanáraink felét B listára helyezték és a magas állásokban nem egy idegen ül, még püspöki helynök és törvényszéki gyóntató pap is, kinek óráit a redukált létszám miatt óratöbblettel látják el tanárok — oly tantárgyakat tanítva, mikre képesítve nincsenek és amikhez nem értenek. Anyagi helyzetünk egyenesen lesújtó. Van igazgatónk, kinek kevesebb fizetése van, mint az intézetébe bejáró nálánál fiatalabb óraadó elemi iskolai tanítónak; van tanárunk, ki 16 éve működik kezdő fizetéssel, vannak kik 8-9 éve működnek óradíjért, mely kevesebb a pesti utcaseprő fizetésénél. Gyakorlóisk. tanítói intézményünket teljesen tönkretették, mert 34-35 éve működő gyakorló iskolai tanítók csak úgy tudtak a VII. fiz. osztályba lépni, hogy visszahelyeztettek az állami elemi iskolai tanítói státusba. Ime, mennyi baj, nyomorúság! Ezeknek a mi zilált dolgainknak a rendezése talán nem könnyű, talán nem is hálás, de igaz ügy, érdemes ügy és Méltóságod rendkívüli igazságérzete nem fogja ezeket az állapotokat tovább tűrni, bölcsesége meg fogja találni a kivezető utat, a helyes megoldást és hatalmas energiája nem fog visszariadni a herkulusi feladat nagyságától.

Mi gyermeki lélekkel, gyermeki vagyis abszolút bizalommal ajánljuk ügyünket Méltóságod jóindulatába és a legőszintébb nagyrabecsüléssel, a legodaadóbb tisztelettel és a legragaszkodóbb szeretetettel üdvözlöljük új munkakörében és méltóságában. Adja Isten, hogy ezt soká betölthesse és minden tervét, szándékát végrehajthassa országunk és ügyünk javára! A tanítóképzés nem az utolsó feladat Magyarországon. Akié a népiskola, azé az ország, azé a jövő, hát mennyivel inkább azé, akié maga a népiskolai tanító képzése. Kérjük Méltóságodat, ezt az országos nagy, szent ügyet tegye magáévá és vegye pártfogásába a tanítóképző tanárokat és ügyüket!

Elnökünk üdvözlő szavaira az államtitkár úr lekötölezően szíves hangon válaszolt. Kellemesen lepte meg küldöttségünk nagysága. Abból, hogy ilyen sokan jöttünk, azt olvassa ki, hogy súlyt vetünk előtte való megjelenésünkre.

Elnökünk szavait hallgatva, úgy látja, hogy a tanítóképzés terén van a legtöbb segítenivaló. A tanítóképzést nagyjelentőségű feladatnak tekinti. A jó népiskola a tanítóképzésen mulik, épen úgy, mint a jó középiskola a középiskolai tanárképzésen.

Sokáig gondolkozott, elfogadja-e a megtisztelő meghívást, mely jelenlegi új állásába szólította. Mikor elfogadta, ahhoz kötötte, hogy továbbra is az egyetemen is taníthasson. Tehát elsősorban oktató kíván lenni, csak azután főhivatalnok. Nem akar szellemi érzelmesedésbe esni. Nem tud lemondani azokról a lelki örömökről és szellemi frissességről, amik csak a lelkek közvetlen érintkezéséből, az élő oktató munkából fakadnak. Mindenekfelett tanító-embernek érzi magát. Mint ilyen, átérti azokat a problémákat, amiket előterjesztettünk.

Ismeri a tanítóképzés átszervezésének ügyét. Volt 6 évfolyam s lett öt. Van új tanterv, de nincsenek megfelelő tankönyvek. E téren a kiadók érdekeivel kell küzdeni, kik kisszámú fogyasztók számára nem hajlandók könyveket kiadni. De a bajon segíteni fognak s lesznek tankönyvek. Megoldandó a szakfelügyelet is. Ismeri a határvillongásokat. Kéri az idetartozó panaszoknak,

anomáliáknak jegyzékbe foglalását. Nagyon jól ismeri az oktató személyzet *anyagi* sérelmeit és mozgalmait. Mióta új hivatalát elfoglalta, elsősorban fizetési ügyekkel foglalkozik. E téren *áttérünk a széniumos rendszerre*. Azonban rések kellene a kiváló egyéniségek számára; kell, hogy azok, akik az oktatás terén vagy irodalmi téren kiválnak, előléphessenek, de a többiek sérelme nélkül. Az anyagiak mellett a *szellemi* *nívó* emelése a másik cél. Ezen a téren is nagyon leromlottunk. Mindent meg fog tenni a helyzet megjavításáért. A tanítóképzés főgondoskodásának lesz tárgya.

Küldöttségünk éljenzéssel és hálás köszönettel fogadta az államtitkár úr rendkívül fontos kijelentéseit s a kihallgatásról mindenki azzal a boldog meggyőződéssel távozott, hogy a tanítóképzésre is a szebb jövő napjai következnek. A tanárság megsegítése az anyagiak és a szellemiek terén az egyetlen mód a munkakedv, a határtalan lelkesedés, az oktatók önbizalmának és hazaért való tenni-akarássának s tenni-tudásának visszaadására. A tanárság nem háládatlan népség. Aki érte fárad, tesz, azt szívébe zárja.

*

A küldöttség-járás óta az ígéretek legfontosabbja, a tanárság anyagi helyzetének jelentős javítása a széniumos rendszer életbe léptetésével valóra vált. A rendelet megjelenése után nyomban megírtuk jelen számunk első helyén közölt, a széniumos rendszerről szóló cikkünket. Egyik-másik megállapítása bizonyára másként szólt volna, ha az azóta megjelent nyilatkozatokat ismerjük. Az új rendszer legnagyobb hibájául a várakozási idő nagyságát jelöltük meg. Kornis Gyula államtitkár úrnak az *Orsz. Középisk. Tanár-egyesületi Közlönyben**) közzétett nyilatkozatából megtudtuk, hogy a fizetési *átcsoportosítás* (lényegében nem rendezés) csak kiindulási alap, mely az állam pénzügyi helyzetének későbbi megjavulása folyamán tovább építendő. A pénzügyi kormányral való tárgyalás folyamán az volt a főtörekvés, hogy a IX. és VIII. fiz. osztályban töltendő évek száma csökkentessék s ily módon a fiatal tanári nemzedéknek nagyobb anyagi lehetőség biztosításuk az önművelésre és a családalapításra. Az, hogy a IX. fiz. osztályban nem 6, s a VIII.-ban nem 7 lett egyelőre az eltöltendő évek száma, nem az igények jogossága elismerésének hiányán, hanem az állam pénzügyi erejének szükségén mult. Az államtitkár úr nyilatkozatából örömmel s hálás köszönettel vesszük tudomásul, hogy a várakozási időnek fenti mértékű leszállítása lesz a legközelebbi fizetésjavítási törekvéseknek programpontja. Itt közöljük azt az öröndetes hírt is, hogy mindazok, akik a széniumos rendszer életbelépésekor az összes tisztviselői ágakra kiterjedő 10-15%-os javítást meg nem kapták, mert az új rendelet már jobb előhaladásban találta őket, mint amilyenre szolgálati éveik számánál fogva jogosultak, — szintén meg fogják kapni.

Az illetmények újabb szabályozásáról szóló rendelet.

A magyar kormány a minisztertanács nov. 11.-én tartott ülésében hozott határozata alapján 1927. évi 9.000/M. E. sz. a. kelt rendeletével újból szabályozta az állami alkalmazottak illetményeit, a nyugdíjasok, az özvegyek és árva nyugdíjait, illetőleg ellátási díjait. A rendelet három fejezetbe osztva

*) LXI. évf. (1927.) 57-58. I.

29 pontot tartalmaz. A tanítóképző tanárságot érdeklő főbb pontjai a következők.

A rendelet szerint az állami tisztviselők nov. elsejétől kezdve az 1. számú kimutatás szerint megállapított fizetéseket kapják.

1. Kimutatás.

Fizetési		Az 1925. évi 7.000/M. E. számu rendelet szerint járt fizetés		Az 1927. évi november hó 1.-jétől kezdve járó fizetés	
az A. fizetési csoportban					
osztály	fokozat	egy hónapra	egy évre	egy hónapra	egy évre
p e n g ő					
V.	1.	672	8.064	740	8.880
	2.	592	7.104	650	7.800
VI.	1.	504	6.048	555	6.660
	2.	456	5.472	502	6.024
	3.	408	4.896	450	5.400
VII.	1.	364	4.368	400	4.800
	2.	332	3.984	365	4.380
	3.	300	3.600	330	3.960
VIII.	1.	260	3.120	290	3.480
	2.	244	2.928	270	3.240
	3.	228	2.736	255	3.060
IX.	1.	204	2.448	230	2.760
	2.	188	2.256	215	2.580
	3.	172.8	2.073.6	200	2.400
X.	1.	164	1.968	190	2.280
	2.	156	1.872	180	2.160
	3.	148	1.776	170	2.040

Az áll. középiskoláknak, a felső keresk. iskoláknak és a *tanító-, tanítónő- és kisdédóvónőképző-intézeteknek rendes tanárai* ugyancsak nov. elsejétől kezdve a 4. számú kimutatás szerint megállapított fizetéseket kapják.

Az áll. polgári iskolai, a gyógyítva nevelő iskolai és a tanító- s tanítónőképző-int. *gyakorló iskolai tanítók* fizetéseit az 5. számú kimutatás tünteti fel.

Az áll. el. iskolai *tanítók* és *tanítónők* pedig a 7. számú kimutatás szerint megállapított fizetéseket nyerik.

A 4. számú kimutatás szerint járó fizetés megállapítása szempontjából a középiskoláknál, felső keresk. iskoláknál, tanító-, tanítónő- és óvónőképző-intézeteknél rendes tanári minőségben eltöltött szolgálati időt kell figyelembe venni és pedig tekintet nélkül arra, hogy ez a rendes tanári szolgálat az előbb említett állami, vagy azokkal egyenlő nem állami iskoláknál töltetett el. 4. p. (1.)

A középisk., felső keresk. iskolai, tanító-, tanítónő- és óvónőképző-int.

4. Kimutatás.

Állami középiskolai, állami felsőkereskedelmi iskolai és az állami tanítóképző-, tanítónőképző- és kisdudóvónőképző-intézeti rendes tanárok.

Fizetési fokozat	A rendes tanári minőségben eltöltött hányadik évben	Várakozási idő (év)	Az 1927. évi november hó 1.-jétől kezdve járó fizetés	
			egy hónapra	milyen fizetési osztály A) fizetési csoportja melyik fizetési fokozatával járó fizetésnek felel meg
			pengő	
12.	a 32. évtől	.	555	VI. fiz. osztály 1. fok.
11.	a 29., 30. és 31. évben	3	502	VI. „ „ 2. „
10.	a 26., 27. és 28. évben	3	450	VI. „ „ 3. „
9.	a 23., 24. és 25. évben	3	400	VII. „ „ 1. „
8.	a 20., 21. és 22. évben	3	365	VII. „ „ 2. „
7.	a 17., 18. és 19. évben	3	330	VII. „ „ 3. „
6.	a 14., 15. és 16. évben	3	290	VIII. „ „ 1. „
5.	a 11., 12. és 13. évben	3	270	VIII. „ „ 2. „
4.	a 8., 9. és 10. évben	3	255	VIII. „ „ 3. „
3.	a 7. évben	1	230	IX. „ „ 1. „
2.	a 4., 5. és 6. évben	3	215	IX. „ „ 2. „
1.	az 1., 2. és 3. évben	3	200	IX. „ „ 3. „

5. Kimutatás.

Állami polgári iskolai, a gyógyítva nevelő iskolai rendes tanárok és a tanítóképző- és tanítónőképző-intézeti gyakorló iskolai tanítók.

Fizetési fokozat	A rendes tanári (tanítói) minőségben eltöltött hányadik évben	Várakozási idő (év)	Az 1927. évi november hó 1.-jétől kezdve járó fizetés	
			egy hónapra	milyen fizetési osztály A) fizetési csoportja melyik fizetési fokozatával járó fizetésnek felel meg
			pengő	
12.	a 31. évtől	.	400	VII. fiz. osztály 1. fok.
11.	a 28., 29. és 30. évben	3	365	VII. " " 2. "
10.	a 25., 26. és 27. évben	3	330	VII. " " 3. "
9.	a 22., 23. és 24. évben	3	290	VIII. " " 1. "
8.	a 19., 20. és 21. évben	3	270	VIII. " " 2. "
7.	a 16., 17. és 18. évben	3	255	VIII. " " 3. "
6.	a 13., 14. és 15. évben	3	230	IX. " " 1. "
5.	a 10., 11. és 12. évben	3	215	IX. " " 2. "
4.	a 7., 8. és 9. évben	3	200	IX. " " 3. "
3.	a 6. évben	1	190	X. " " 1. "
2.	a 4. és 5. évben	2	180	X. " " 2. "
1.	az 1., 2. és 3. évben	3	170	X. " " 3. "

tanároknál, a tanári kinevezést megelőzőleg valamely állami vagy nem áll. középiskolánál, felső keresk. iskolánál vagy tanító-, tanítónő- és kisdidóvónőképző-intézetnél megszakítás nélkül *helyettes tanári minőségben* eltöltött szolgálatnak *három évet meghaladó* részét, valamint valamely áll. vagy nem áll. polg. iskolánál megszakítás nélkül helyettes vagy kinevezett tanári minőségben eltöltött szolgálatnak három évet meghaladó részét, a fizetés megállapítása szempontjából olyannak kell tekinteni, mintha az kinevezett középiskolai, felső keresk. iskolai vagy tanító-, tanítónő- s kisdidóvónőképző-intézeti rendes tanári minőségben töltetett volna el. 4. p. (2.)

Bármilyen más szolgálatból a tanári képesítés megszerzésétől megszakítás nélkül eltöltött szolgálati időnek három évet meghaladó részét olyannak lehet tekinteni, mintha ez rendes tanári minőségben töltetett volna el. 4. p. (3.)

A *gyakorló középiskolákhoz* kinevezett tanárok fizetését, a gyakorló középisk. tanári állásra történt kinevezést követő hónap első napjától kezdve úgy kell megállapítani, hogy az említett időpontig a tanári fizetés szempontjából már figyelembe vett szolgálati időhöz *hét évet hozzá kell adni* és az együttes idő után kell a fizetést megállapítani. 4. p. (4.)

Az áll. középiskolánál, felső keresk. iskolánál és az áll. tanító-,

tanítónő- és kisdóvónőképző-intézeteknek *igazgatói* továbbra is az állami rendszerű fizetési osztályokba tartoznak és a tanároktól *elválasztott külön státust alkotnak*, amely az alábbiak szerint állapítatik meg:

	a közép-iskoláknál	a felső keresk. iskoláknál	a tanító-, ttónő- és óvónőképző-intézetnél
az V. fizetési osztályban	19 állás,	2 állás,	3 állás,
a VI. " "	36 "	8 "	10 "
a VII. " "	5 "	1 "	2 "
Összesen	60 állás,	11 állás,	15 állás.

Az előbbi bekezdésben említett külön igazgatói státusba — *a megállapított létszámon belül* — tudományos vagy tanügyi érdemei alapján *olyan tanárt is ki lehet igazgatóvá nevezni*, aki tényleg nem teljesít igazgatói teendőket. 4. p. (6.)

7. Kimutatás.

Állami elemi iskolai tanítók és tanítónők.

Fizetési fokozat	A tanítói (tanítónői) és szaktanítói (szaktanítónői) minőségben eltöltött hányadik évben	Várakozási idő (év)	1927. évi nov. hó 1.-jétől kezdve járó fizetés	Milyen fizetési osztály A. fizetési csoportja melyik fizetési fokozatával járó fizetésnek felel meg
			egy hónapra	
			pengő	
12.	a 31. évtől	.	290	VIII. f. o. 1. fok.
11.	a 28., 29. és 30. évben	3	270	VIII. " 2. "
10.	a 25., 26. és 27. évben	3	255	VIII. " 3. "
9.	a 22., 23. és 24. évben	3	230	IX. " 1. "
8.	a 19., 20. és 21. évben	3	215	IX. " 2. "
7.	a 16., 17. és 18. évben	3	200	IX. " 3. "
6.	a 13., 14. és 15. évben	3	190	X. " 1. "
5.	a 10., 11. és 12. évben	3	180	X. " 2. "
4.	a 7., 8. és 9. évben	3	170	X. " 3. "
3.	a 6. évben	1	160	XI. " 1. "
2.	a 4. és 5. évben	2	152	XI. " 2. "
1.	az 1., 2. és 3. évben	3	144	XI. " 3. "

Igazgatóvá csak olyan tanárt lehet kinevezni, aki legalább 12 évi rendes tanári és legalább 1 évi megbízott igazgatói szolgálattal rendelkezik. 4. p. (7.)

Nem tartozhatnak a külön igazgatói státusba a jelen rendelet hatályba lépése előtt kinevezett azok az igazgatók, akik tényleg nem teljesítenek igazgatói teendőket és nem esnek a 4. pont (6) bekezdésében foglalt rendel-

kezés alá. Ezek az igazgatók a fizetés szempontjából a rendes tanárokkal esnek egyenlő elbánás alá. 4. p. (8.)

A tanító- és tanítónőképző-intézeti gyakorló iskolai tanítóknál a kinevezett tanítói minőségben eltöltött összes szolgálatot kell a fizetés megállapítása szempontjából figyelembe venni. 5. p. (4.)

A polgári isk. és a gyógypedagógiai tanárokat az összlétszám 5%-ának erejéig a VI. fizetési osztályba ki lehet nevezni. 5. p. (5.)

A 4., 5., 7. számú kimutatások szerint megállapított fizetésben részesülő tanszemélyzet, a megállapított várakozási idő elteltével automatikusan jut az alacsonyabb fizetési fokozatokból a magasabb fizetési fokozatokba. 7. p. (1.)

A közokt. miniszter a 4., 5., 7. számú kimutatások alá tartozó tanszemélyzetnél a 6. és 9. fizetési fokozatokban a várakozási időt indokolt esetekben — külön rendeletben megállapítandó módok mellett — meghosszabbíthatja. A várakozási időnek meghosszabbításáról az érdekelteket írásban kell értesíteni és pedig azt az időpontot megelőzőleg, amely időpontban a magasabb fizetési fokozattal egybekötött fizetés esedékessé válik. 7. p. (2.)

Amennyiben valamely tanerőnek a jelen rendelet szerint járó fizetése az eddigi fizetésnél kevesebb lenne, az eddigi fizetését megtartja mindaddig, amíg a jelen rendelet szerint járó fizetése az eddigi fizetését el nem éri. 9. p.

A nem állami tanszemélyzet tagjainak fizetésekiegészítő államsegélyét a jelen rendeletben foglaltaknak megfelelően az illetékes miniszter a pénzügy-miniszterrel egyetértőleg állapítja meg. 16. p. (1.)

Urhegyi Alajos ünneplése.

A kommun bukását követő újjászervezéskor legelső tanítóművésznünk, *Urhegyi Alajos*, a VII. ker. áll. tanítónőképző-intézet gyakorló iskolájából a székesfőváros szakfelügyelői karába jutott. Új hivatását nem úgy értelmezte, mint más. Nem a kritikában és az elméleti útbaigazításban látta feladatát. Értékes a tárgyilagos felvilágosítás és van javító hatása az elméleti fejtegetésnek is. Ámde a didaktikai munka tökéletesítésének legfőbb eszközét *Urhegyi* magának a munkának élő bemutatásában látta. Azt tartotta, hogy akkor fognak jól tanítani azok, akiknek ez a feladata, ha bemutatjuk nekik, hogyan kell jól tanítani. Hogy bemutató tanításai minél nagyobb tanítói nyilvánosság előtt folyhassanak le, tanításait a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium tanítói továbbképző tanfolyamán tartotta. *Urhegyi* ezzel olyan szakfelügyelővé lett, aki nem beszél, hanem aki megmutatja, hogyan kell a didaktikai munkát logikai, etikai és esztétikai szempontból tökéletesen lebonyolítani.

Hogy ez a szakfelügyelői típus az, amelyet a gyakorlat emberei várnak és megbecsülnek, mi sem bizonyítja jobban, mint az a rendkívül bensőséges, a hála és a nagyrabecsülés őszinte érzelmeit tolmácsoló ünnepség, amelynek *Urhegyi Alajos* nov. 18.-án a középpontjában állott. A Fővárosi Pedagógiai Szeminárium gyakorló iskolájának tanítói kara egyik művészlelkű tagja, *Nemess Hubert* gyakorló isk. tanító által elkészíttette *Urhegyi Alajos* bronzplakettjét

s azt a nagy tanítóművész óhajára a nyilvánosságot kizáró, szűkebb, de annál bensőségebb ünnepség keretében nyújtotta át. A plakettet megleghangú beszéd kíséretében *Rákos István* kir. tanácsos, igazgató adta át az ünnepeltnek. Utána *Mosdóssy Imre* minisztr. tanácsos, kir. tanfelügyelő méltatta Urhegyinek a tanítóképzőben és a szakfelügyelői állásban kifejtett eredményekben gazdag tevékenységét. Dr. *Horváth Béla* tanácsjegyző a főváros üdvözlését tolmácsolta, *Ozorai Frigyes*, a Pedagógiai Szeminárium igazgatója pedig szép szavakkal értékelte Urhegyinek bemutató tanításait és azoknak a tanítói gyakorlati munka színvonalának emelésére gyakorolt hatását.

Urhegyi ünnepséséről örömmel vett tudomást a VII. ker. áll. tanítónőképző-intézet tanártestülete, amelynek keretébe az ünnepelt egy évtizednél hosszabb időn át tartozott. Dr. *Novy Ferenc* indítványára az intézet tanártestülete dec. havi gyűléséből Urhegyit üdvözölte s érdemeit jegyzőkönyvében az alábbiakban megörökítette:

Urhegyit, ki 1920-ban adta át gyakorló iskolánk katedráját, de még most is intézetünk létszámába tartozik, nov. 18-án a Mária Terézia-téri Ped. Szemináriumnak gyak. elemi isk. tanítótestülete szokatlan méretű kitüntetésben részesítette: márványra helyezett bronz-plakettjén büszkén ezt hirdeti róla: *A mi tanítómesterünk!* Urhegyi Alajos mesteri egyénisége ennek az intézetnek kötelékében forrott ki végleges alakjában: a tud. megalapozottságnak a művészi ráhatás erejével való összhangban. Innen indult ki a szín és hang mestere a tanítói erőnek bemutatására, hogy neves szaktekintélyek is élvezték a „nemzet-napszámosi” munka művészi megnyilatkozását. Innen tájékoztatta a *Magyar Tanítóképző* melléklete, a *Gyakorló iskola* útján az ország felügyelő tanító-nemzedékét a tanítói munka erőre vergődő értékei felől. Ebből az intézetből hívta el az állami felügyelet a székesfőváros VII. kerületébe az el. iskolák szakfelügyelőjének.

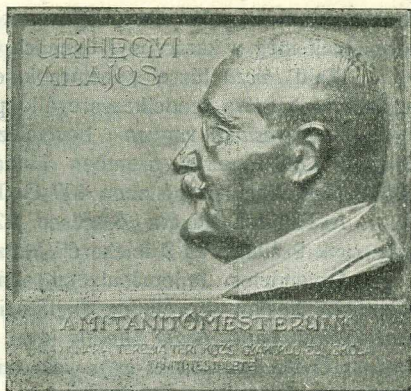
U. A. ebben a minőségében realizálta a szakfelügyelői eszményt: a kifogásolva elismerő hatalmi tényező helyett demonstratív vezető tekintélyi erőt képviselt. Mint szakfelügyelőnek első dolga volt beállani a pedagógiai szeminárium gyak. iskolájába *bemutató tanítónak*. Első bemutatóján alig volt hallgatója a fővárosi tanítótság nagy tömegéből, 4-5.-ik bemutatásán már nem fértek be a terembe s mikor ő kiment a kerületébe, mint közismert tekintélyt fogadták. S ezután minden szombaton bemutatott tanításokat s módszeres előadásokat tartott a szemináriumi gyakorlatban, ahol emelkedő szellemet teremtett meg, a hét többi napján pedig kerületében megértő szeretettel bírálgatva javított. S most, hogy U. A. elfáradt s meleg hangja abban a bemutatási teremben már csak az oda egybegyűjtött jeles tanítói gárda hálás lelkiületében rezzen meg emlékként — márványra helyezték arcvonásait — maguk közé és maguk fölé — örök szakfelügyelőnek!

Ez alkalomból U. A. kartársnak ez a testület is üdvözlésére siet következő egyhangú határozattal:

A VII. ker. áll. tanítónőképző-intézet tanári testülete az együtt küzdő munkatársak igaz örömeivel vesz részt utólag is a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium gyak. közs. el. iskolájának párját ritkító elismerésében; igaz sajnálattal állapítja meg, hogy az elismerésnek szűkre szabott ünnepén a tanítómester szerénysége miatt nem vehetett részt, kitüntető elismerésének bizonyosságát

megfelelő alaku fényképmásolatban a tanári teremnek abban a képcsoportjában helyezi el, amely a testületből kiemelkedő vezéregyéniségeknek őrzi emlékét, — erről jegyzőkönyvi kivonatban azzal a kérelemmel értesíti U. A. kartársat, hogy ezeket a szerény sorokat helyezze a mellé az emlék mellé, amelyet ez az intézet tényleges kiválása alkalmából a kartársi igaz megbecsülés és szeretet jegyében Neki átnyújtott.

Adja a magyarok Istene, hogy tanítványai a mester szellemét a nemzet javára értékesíthessék!

Egyesületi gyűlés. Egyesületünk dec. 12.-én *Párvy Endre* igazgató elnökelete alatt tartott ülésén *Mesterházy Jenő*, *Molnár Oszkár*, *Mihalik József*, *Kostyál Ilona*, *Strauchné E. Jolán*, *Dúzs Mária*, *Riesz Janka*, *Jaloveczky Péterné*, *Jaloveczky Péter*, *Gömöri Sándor*, *Pócza József*, *Maurer Mihály*, *Csukás Zoltán*, *Geöcze Sarolta*, *Dr. Lajos Mária*, *Girtler Mária*, *Vajda Böske*, *Dr. Kenyeres Elemér* és *Kádár Ilona* voltak jelen.

Elnök bejelentette, hogy *Wagner János* kir. főigazgató másirányú elfoglaltsága miatt, az egyesület üléseit ő fogja vezetni és kérte a tagokat, hogy az egyesület ügyei iránt való érdeklődésükkel támasszák alá az egyesület sikeres munkálkodását. Indítványára *Rothermere* lordot a következő távirattal üdvözlöttük:

A Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesülete hálatelt szívvel üdvözli Lordságodat, hogy szerencsétlen, porbasújtott nemzetünkre ráterelte a figyelmet és revízióját kívánja egy oly békének, amely tájékoztatlanság és rosszakarat folytán rabbá, koldussá tett egy nemzetet, azt a népet, amely évszázadokon át védőbástyája volt a Nyugatnak.

Kérjük a Mindenhatót, tartsa meg Lordságodat, hogy fáradozásának eredményét megérhesse és háláját élvezze annak a nemzetnek, amelynek szívébe és történetébe nevét kitörölhetetlenül bevészte.

Ezután elnök bejelenti a minisztérium kebelében történt személyi változásokat. Bejelenti, hogy dr. *Kornis Gyula* államtitkárnál egyesületünk már tiszteltget, dr. *Tóth István* ügyosztályfőnök úr elé is küldöttségileg kívánunk járulni, melynek időpontját az elnökség telefon útján fogja az egyes fővárosi és környéki intézetekkel közölni. Megemlékezik továbbá az új széniumos rendszerről s bár az nem elégti ki a tanárságot teljesen, egyesületünk háláját fejezi ki az új államtitkár úrral szemben s örömét afőlött, hogy immár az előlépések lehetősége biztosítva van. Indítványozza, hogy az egyes sérelmek orvoslására és általában az egyeseket érintő ügyekben is az egyesület tegyen mindig hathatós lépéseket. Felszólalása után a választmány úgy határoz, hogy az elnök kérjen fel egy előadót a képzői tanárság anyagi ügyeinek és sérelmeinek feldolgozására s azt már a januári választmányi

ülésem vegye tárgyalás alá! Ugyancsak az elnököt kéri fel a 10 %-os fizetési többletnek még a karácsonyi ünnepek előtt való kiutalása megsürgetésére is.

Majd *Pócsa* József pénztárnok jelentést tett az egyesületi vagyonról és a Tanárok Házára rendelkezésre álló pénzről.

Az *egyesületi vagyon* bevételezve államsegélyből 1200 P; tagsági díjakból 1288 P, ezzel szemben kiadás folyóíratra 1700 P; egyéb kiadások 388 P. Egyenleg készpénzben 400 P. Tagsági díjat 160 tag fizetett.

A Tanárok Házára összesen 12.707 pengő tőkénk van (az 1927/28. évre csak 9 állami és 2 felekezeti képző küldötte be a díjakat).

Örvendetes tudomásulvétel után elnök szomorúan emlékezik meg legutóbbi ülésünk óta elhunyt tagtársainkról: *Somogyi Géza* igazgató, *Wohlmuth* István bajai, *Holló Sándor* lévai, *Báter János* pécsi tanárokról és kupai *Kovács Gyula* kecskeméti gyak. isk. tanítóról. Érdemeiket méltányolva emléküket jegyzőkönyvileg örökítjük meg.

Majd a főtitkár jelentésére dr. *Szemere Samu* izr. tanítóképző-intézeti igazgatót, *Medgyessy Zsófia* cinkotai tanárt, *Oszwald József* kalocsai igazgatót és *Laszczik Ernő* kalocsai tanárt örömmel iktattuk tagjaink sorába.

Az ülés ezzel véget érve a jelenlévők, mint a kongresszus tanítóképzői szakosztálya, a tanítóképzői tanárképzés kérdését kezdték megvitatni Mesterházy Jenő előadói javaslata alapján. Elsőnek *Molnár Oszkár* szólott hozzá. Hozzászólását, valamint a többi hozzászólásokat és a végleges határozati javaslatot lapunk legközelebbi számában egyszerre fogjuk közölni.

Mihalik József.

IRODALOM.

Quint József és Drozdy Gyula: A beszéd- és értelemgyakorlatok tanítása az I. osztályban. (Népiskolai Egységes Vezérkönyvek. 4. kötet.) Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1927. 276 lap. Ára 9-20 P.

A beszédgyakorlatok tanítása mindenkor súlyos feladatként nehezedett a tanítóságra. A nehézségek főképen a tárgy természetéből folynak ugyan, de a tantervek is hozzájárultak azok fokozásához. A tantervek t. i. kezdetől fogva csak az értelmileg feldolgozható anyagot jelölték meg, de az abba szervesen beledolgozandó kedélyképző elem kiválogatását a tanítóra bízák. Az új tanterv a beszédgyakorlatok szerű feldolgozás területét a IV. osztályig bezárólag kiterjesztette. A feldolgozásba uralkodó principiumként a *gyermeki lélek természetéhez való alkalmazkodást* vitte bele. Ennek szükségképeni következménye a beszédgyakorlatok tantárgyszerűségének majdnem tökéletes megszűnése és a gyermeki aktivitás mindenféle alakjának érvényre juttatása lett. Mindez azonban még jobban megnehezítette a beszédgyakorlatok tanítását. Ily körülmények közt egy jó vezérkönyvre égető szükség volt. Miután pedig a népoktatási pedagógiának nagyjelentőségű irányváltozása, mondhatni modernizálása legfőképen a bpesti I. ker. áll. tanítóképzőből indult ki, s miután ez irányváltozás elsősorban a beszédgyakorlatok tanítását érinti, mi sem természetesebb, hogy ennek az intézetnek az elméleti és gyakorlati pedagógusai a leghivatottabbak arra, hogy a tanítóság számára e tárgyból vezérkönyvet írjanak. Vezérkönyvük megjelenése tehát várva-várt, örvendetes esemény.

Könyvük valóban sokban előnyösen különbözik az eddigi hasonló vezér-

könyvektől. Elméleti és gyakorlati részre oszlik ugyan, de az előbbi példásan szűk határok közé van szorítva, s még ilyen korlátozott terjedelmében sem teoretikus fejtegetést, iskolaszerű módszertani elméletet ad. Nincs benne semmi tudóskodó elméleti ballaszt. A mindössze 21 oldalra terjedő elméleti részben csak a gyakorlattal legszorosabban összefüggő dolgokról van szó. Így szó esik benne a beszédgyak. tanításának céljáról és módszeréről, rendkívül tömören. Azután ugyancsak röviden ismerteti az elméleti rész írója a vezérkönyv felépítését, részletezi a beszédgyakorlatok I. osztályos tantervi anyagát, végül szolgál egy gondosan összeállított, párhuzamosan haladó tananyagbeosztással az osztott és az osztatlan népiskola számára.

Következik a gyakorlati rész, mely elfoglalja a könyv összes többi lapjait. Ez az anyagelosztás is mutatja, hogy szerzők főképen a gyakorlatiasság szempontját tartották szem előtt. Gyakorlatilag akarnak hasznára lenni a tanítónak. Mondják is előszavukban, hogy „a gyakorlati keresztülvitel szemléltetését” helyezték előtérbe. A rendkívül gazdag gyakorlati rész módszeres egységeként, eleinte részletesen kidolgozva, később vázaltszerűen adja az osztott iskola első évi egész anyagát. A normál-tanítások mellett néhány alkalmi tanításra is nyújt példát s a beszédgyakorlatok vizsgájára is szolgál utasításokkal és példával. Egyszóval minden megvan benne, amire az I osztály tanítójának szüksége lehet. A tanítási tervezetekben és vázlatokban mindenütt a fentebb említett vezető principium érvényesül. A tapasztalt és ötletes gyak. nevelő szól a tervezetek minden sorából. Csak helyeselhetjük a szerzők azon eljárását, hogy amennyiben valami irányításnak érzik szükségét, azt megkülönböztető betűtípussal írt, a kidolgozás keretei közt, tehát ahol leginkább helyénvaló, adják meg. Bölcs önmérséklésre mutat az, hogy jól kidolgozott tanítási tervezeteket csak példának, útmutatásnak kívánják tekinteni, mert a tanítónak mindig az aktuális élő valóságra, gyermekei egyéni érdeklődésére, képességeire, meglevő tudására, szóval determinált adottságokra kell tanításait építenie.

Az értékes tartalom mellett külön meg kell emlékeznünk az illusztrációkról, melyek szerzője *Sznopek* Zoltán, az intézet végzett tehetséges növendéke. A kötet oly gazdag illusztratív anyaggal jelent meg, mint még egy sem. Illusztrációi szervesen a szöveghez simulnak, továbbá a gyermeki nivóhoz alkalmazkodnak anélkül, hogy ez művészi értéküket csökkentené. Egyszerűek s a jellegzetest juttatják kifejezésre. Nemcsak egyes tárgyakat ábrázolnak, de ki tudják fejezni a tárgyak közt levő kapcsolatot, a megjelenítést, a tér- és időbeli viszonyt. Az a néhány színes kép pedig, mely a könyvet díszíti, példát mutat a színes krétákkal való táblai rajzolásra. Általában a könyv összes illusztrációinak didaktikai értéket legfőképen az kölcsönöz, hogy azok a tanítók részéről könnyen utánozhatók és elsajátíthatók s így még azokat is felbátorítják, akik tanításaikat eddig rajzokkal sohasem kísérték. Rajzokon kívül a beleszótt énekek kottái is megvannak a könyvben, ami az énekek a beszédgyakorlatokban való fokozott alkalmazását fogja eredményezni.

Végeredményben az a határozott meggyőződésünk, hogy szerzők olyan könyvvel ajándékozták meg a gyakorlati pedagógiát, amely irányt szab, a maga területén a legjobbat nyújtja, és ami igen fontos, a maga egészében gyakorlatilag felhasználható. A tanítóképzést is közelről érdekli, mert a gyakorlati kiképzésben hathatós segítségünkre lehet.

* — Molnár Oszkár.

A Királyi Magyar Természettudományi Társulat Évkönyve 1927-re.
 Kiadja a Természettudományi Társulat Bpest, 1927. 160 l.

A Magyar Természettudományi Társulat értékes kiadványainak sorát 1927-től kezdve *Évkönyv* kiadásával gyarapította. Legértékesebb cikkét a társulat elnöke, dr. *Ilosvay Lajos* írta, vázolván a Társulat 1892—1916. évek közé eső történetét. Nem krónikaszerű, sablonos összeállítás az eseményeknek, hanem érdekes, a fejlődés fontos mozzanatait kiemelő, jól tagolt, tört. érzéktől áthatott dolgozat. A Magyar Természettudományi Társulatnak közel 17 ezer tagja van s a harmadik 25 év történetéből büszke örömmel látjuk, milyen sokoldaluan, milyen sok eszközzel s milyen dicséretes eredménnyel szolgálta hazánkban a természettudományi műveltség ügyét. Történetének ebben az időszakában könyvtárát 35.000 kötetre növelte, saját otthont szerzett s annak vételárát teljesen kifizette. A jelenleg folyó negyedik 25 év legfőbb feladatául, a tudományos és terjesztő munka mellett, székházának laboratóriumokkal való kibővítését és azt tűzi ki, hogy a Társulat fennállásának százéves örömnünnepét legalább 500 hallgató befogadására alkalmas előadóteremben tarthassa meg. Az *Évkönyv* a naptári részen kívül a továbbiakban ismerteti a Társulat szervezetét, közli jelenlegi elnökségét, választmányát és tisztikarát, azután azon kiadványainak jegyzékét, melyek még kaphatók. E részben azonban nem sablonos könyvjegyzéket ad, hanem a legtöbb könyvnek ismerteti tartalmát s ismertetéseit az illető könyv illusztratív anyagából vett képekkel kíséri. Lezárja az *Évkönyvet* a Társulat összes, 1841-től 1926 dec. 31-ig kiadott folyóiratainak, könyveinek teljes jegyzéke és könyvtárának rövid ismertetése. Kiállítása izléses s a szöveget jó képek díszítik.

HIREK.

Kérelem. Lapunk ezévi első számát új kötőben kapják tagjaink. A címlap rajzát vitéz *Komárnoky Gyula*, a bpesti óvónőképző-intézet rajztanára rajzolta. A borítéklap és a nagyobb terjedelem azonban új kiadást is jelent. Kérjük a kartársakat, szíveskedjenek a multa vonatkozó tartozásaikat rendezni s a jelen isk. évre szóló tagdíjakat a pénztáros címére sürgősen postára adni. Ha minden testületben akadna egy jóindulatu, a közt is buzgólkodó kartárs, aki a tagdíjak pontos fizetését szorgalmazná, összeszedné s egyesületünk pénztárosának megküldené, kisebbek lennének gondjaink, amelyek minden alkalommal súlyosan ránknehezednek, amint folyóiratunk egy-egy számának kiállítási költségei esedékessé válnak. Kérjük az intézetek igazgatóit, szíveskedjenek az intézetek részéről a *Magyar Tanítóképző-re* előfizetni. Az ifjusági önképzőkörök támogatására is számítunk.

Kinevezés. A közokt. miniszter dr. *Szemere Samu* II. ker. áll. Mátyás király-reálgimnáziumi tanárt az Orsz. Izraelita tanítóképző-intézeti taneszmélyzet létszámába tanítóképző-int. tanárrá a VII. fiz. osztályba kinevezte s egyuttal az Orsz. Izr. tanítóképző-intézet igazgatói teendőinek ellátásával megbizta. — A közokt. miniszter a 9000/1927. M. E. kormányrendelet 4. szakaszának 5. bekezdése alapján *Lukács Béla* nyíregyházi áll. tanítóképző-int. megbízott igazgatót áll. tanítóképző-intézeti igazgatóvá a VII. fiz. osztályba kinevezte. — A közokt. miniszter *Schönvitzner János*, *Maurer Mihály*

és *Vaskó* László áll. el. isk. tanítói létszámba tartozó áll. tanítóképző-int. gyakorló iskolai tanítókat újból az áll. tanítóképző-int. gyakorló isk. tanítók létszámába kinevezte.

Cimadományozás. A kormányzó őfőméltósága a közokt. miniszter előterjesztésére *Amler* Antal bajai áll. tanítóképző-int. igazgatónak nyugalomba helyezése alkalmából a tanítóképzés terén kifejtett munkásságával szerzett érdemeiért a tanítóképző-intézeti főigazgatói címet adományozta.

Áthelyezés. A közokt. miniszter áthelyezte dr. *Nagy* Józsefet a péceli áll. polg. iskolától Kiskunfélegyházára; *Sziklay* László nevelőt Kiskunfélegyházáról a várpalotai áll. polg. iskolához. A földművelésügyi miniszter *Wolszky* Győző gazd. szaktanárt Kiskunfélegyházáról áthelyezte Csongrádra s az ottani téli gazd. iskola szervezésével megbizta, vitéz *Horváth* Iván gazd. szaktanárt Gödöllőről Kiskunfélegyházára.

Megbízás. A közokt. miniszter *Jedlicska* Béla okl. tanítót a kiskunfélegyházi áll. tképzőben, *Birnbaum* Mária okl. tképzői tanárt a győri áll. tanítónőképzőben a nevelői teendők végzésével megbizta. — A közokt. miniszter *Medgyessy* Zsófia okl. tképzői tanárt a cinkotai áll. tanítónőképzőben mint helyettes tanári teendők végzésével megbizta.

Miniszteri elismerés. A közokt. miniszter *Quint* Józsefnek, a budapesti I. ker. áll. tanítóképző-intézet igazgatójának, a győri tanítói tanfolyam vezetéséért s eredményes működéséért, *Drozdy* Gyulának, a budapesti I. ker. áll. tanítóképző-intézet gyak. isk. tanítójának, ugyanezen tanfolyamon való eredményes működéséért elismerését és köszönétét nyilvánította.

Személyi változások a kalocsai érs. róm. kath. tanítóképzőben. Dr. *Kis-Erős* Ferenc igazgatót az egyházmegyei főhatóság igazgatói állásától fölmentette. Érdemeinek elismeréséül kanonokká és egyházi főtanfelügyelővé nevezte ki, a közokt. miniszter pedig címzetes főigazgatóvá léptette elő. Az így megüresedett igazgatói székbe *Oswald* József theol. tanárt ültette az egyházi főhatóság. Ugyancsak az isk. év elején ment nyugdíjba *Potzta* Ferenc az intézetnek közel 25 év óta működő ped. tanára. Ez alkalommal gr. *Zichy* Gyula érsek előterjesztésére a pápa a Szt. Gergely-rend lovagkeresztjét adományozta a távozonak, melyet fényes ünnepség keretében nyújtottak át a pihenésre térő pedagógusnak. Helyére *Laszczik* Ernő tanárt nevezte ki az érseki főhatóság, aki előzőleg a nagyváradai róm. kath. tanítóképző tanára volt. Ugyanekkor az intézet még egy tanerőt nyert *Popity* Károly személyében aki a term. tud. tanszékre neveztetett ki.

Látogatás. József Ferenc kir. herceg felesége, Anna hercegnő meglátogatta a cinkotai áll. tanítónőképző-intézetet. A hercegnő, aki tökéletesen beszél magyarul, aprólékosan megtekintett mindent, s különösebb érdeklődéssel nézegette a fizikai gyakorlatokon készített kísérleti és szemléltető eszközöket s a biológiai készítményeket.

Iskolalátogatók a tanítóképzői tanárság köréből. A közokt. miniszter *Mészáros* Jenő tanítóképző-int. c. igazgatót, az Orsz. Közokt. Tanács tagját a győri áll. tanítónőképző- és az ottani róm. kath. tanító- és tanítónőképző-intézetekhez, *Quint* József bpesti áll. tanítóképző-int. igazgatót, az Orsz. Közokt. Tanács előadó tanácsosát a soproni róm. kath. tanítónőképző-intézetekhez a módszeres eljárás és az általános tanulmányi eredmény megfigyelésére kiküldötte.

Miniszteri kiküldetés. A vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából *Quint* József és *Drozdy* Gyula Pápan, a Veszprémmegyei Általános Tanítóegyesület közgyűlésén tartottak az új tanterv keresztülviteléről előadást s azzal kapcsolatos mintatanítást.

Kitüntetett intézet. A Szentesi Tiszavidéki Kiállítás kulturális osztályának bírálóbizottsága a kiskunfélegyházi áll. tanítóképző-intézetet nagy aranyéremmel tüntette ki. Az intézet által kiállított, gazdag és didaktikai szempontból nagyértékű rajz- és kézimunkaanyagon kívül feltűnést keltett s különös elismerésben részesült a „Hogyan szerelheti fel a tanító fizikai szertárát pénz nélkül“ feliratu ötletes sorozat.

Székhelyi előadás. A Magyar Paedagogiai Társaság nov. 19.-iki felolvasó ülésén, a tagok élénk érdeklődésétől kísérve tartotta székhelyi előadását dr. *Kenyeres* Elemér, a bpesti áll. óvónőképző-intézet tanára. Előadásának címe volt: *Az új iskola és pedagógiája*. Rövid tört. visszapillantás keretében ismertette a reformiskolák kialakulását, majd részletesen foglalkozott az ezen iskolákból kiáramló, mind határozottabb körvonalakat öltő új pedagógiával, melynek a régitől elütő sajátos vonása, hogy középpontjában nem a tanítási anyag és a módszer, hanem a gyermek áll. Behatóan ismertette az új pedagógia egyik kimagasló úttörőjének, *Claparède* Ede genfi tanárnak felfogását és éles kritikáját, mellyel ez utóbbi a Herbart-féle pedagógiát, Herbart appercepció- és fokozatelméletét illette.

Szerkesztő-változás. A Középiskolai Tanáregyesület decemberi közgyűlésén az *Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közlöny* szerkesztőjéül az egyesület eddigi titkárát, dr. *Nagy Pált* választotta. Őszintén kívánjuk, hogy fáradtságos és kényes munkáját bőven kísérjék a dolgozó ember erkölcsi örömei!

Személyi hírek. A Nemzetközi Középosztály október hónapban Rómában tartott nagygyűlésén *Geöcze* Sarolta nyug. tképzői igazgató a mezőgazdasági középosztály szociális és nemzeti jelentőségét, a falusi és a városi középosztály egymásra való kölcsönhatását s együttműködésük feltételeit fejtegette előadásában. — *Putnoki* Jenő a kfélegyházi áll. tképző gyak. isk. tanítója okt. 17.-én a Békésvármegyei Ált. Tanítóegyesület Nagyszénáson tartott diszkyűlésén *Az új tanterv szelleme* című, mintatanítással kísért előadásával nagy tetszést aratott. — Az Abaujtornamegyei Ált. Tanítóegyesület okt. 18.-án Szikszón rendezett közgyűlésén *Nagy László* nyug. tképzői szakfelügyelő *Lélektani kísérletek és gyermekmegfigyelések* címen értékes előadást tartott. — A Szülői Iskolájában (Bpest, VIII. Üllői-út 16/b.) az 1927/28. isk. év első felében a tképzői tanárság köréből előadtak dr. *Frank Antal* *Az ifjúság erkölcsi élete és nevelése* és *Nagy László* *A lelki fejlődés törvényszerűsége, mint a nevelés alapja* címen. — Az Erzsébet Népakadémia ismeretterjesztő előadásainak során december hó folyamán *Nagy Ferenc* bpesti I. ker. tképző-int. tanár három előadást tartott. Előadásai voltak: 1. Az örökifjú Benedek Elek és a fiatalság; 2. Gulácsy Irén, Nyíró József és a többi elbeszélők; 3. Költők és kritikusok. *Makkai Sándor*: A magyar fa sorsa. — Az ÉME központi női szervezetének nov. 11.-iki propaganda estélyén *Geöcze* Sarolta nyug. tképzői igazgató olaszországi útjának tapasztalatairól tartott előadást. — A Borsodmegyei Általános Tanítóegyesület okt. 27.-én Miskolcon tartott közgyűlésén *Quint*

József tképző-int. igazgató az új népisk. tanterv beszéd- értelemgyakorlati anyagát és tanítási módszerét fejtegette, *Drozdy Gyula* gyakorló isk. tanító pedig mintatanítás keretében a fogalmazástanítás módját ismertette. — Az Orsz. Gárdonyi Géza Irodalmi Társaság dec. 3.-iki Kossuth-ünnepségén az ünnepi beszédet *Köveskúti Jenő* nyug. tképző-int. igazgató mondotta. — Vitéz *Komárnoky Gyula*, a bpesti óvónőképző-intézet rajztanára a táblai illusztráló rajzolást minden óvónő és tanító számára lehetővé tevő sablonokat készített, melyeknek használatát a közokt. miniszter 52.047/927. sz. a. engedélyezte. — A Bpest X. kerületi (Rákosfalva) Gazdasági és Kulturális Egyesület *Mihalik József* cinkotai tñönképzői tanárt, Egyesületünk titkárát alelnökévé választotta. — Dec. 5.-én a Zeneművészeti Főiskola kamaratermében rendezte *Köveskúti Jenő* nyug. tképzői igazgató kitünően sikerült Vajda János (szerzői)-estjét. — A Magyar Társadalomtudományi Társulatnak az egykérőlr rendezett ankétjén az első előadást dec. 2.-án *Geőcze Sarolta* ny. tképző-int. igazgató tartotta *Az egyke veszedelme* címen. Tört. visszapillantásban ismertette a baj fejlődését, vizsgálta okait, majd fejtegette az orvoslás különböző módjait. — A Magyar Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület dec. hónapban megtartott első orsz. pedagógiai kongresszusán *Sebestyén Erzsébet* bpesti áll. tanítónőképző-int. tanár, az I. V. K. szervezője előadásában azt fejtegette, mennyiben mozdítja elő az I. V. K. a gyermek testi, értelmi és erkölcsi nevelését. *Doby Ida* bpesti óvónőképzői és testnevelési főiskolai tanár meg értékes tornabemutatót tartott.

A tanügyi kongresszus új elnöke. A III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus előkészítő bizottsága nov. 3.-án tartott ülésén elnökévé dr. *Négyessy László* egyet. tanárt választotta meg, a kongresszus idejéül pedig az eddigi tervtől eltérően nem a pünkösdi ünnepet, hanem július 2-5. napjait tűzte ki.

A tanügyi kongresszus előkészítése. A kongresszus előkészítő bizottsága a szakosztályi elnökök s előadók bevonásával *Négyessy László* elnöklete alatt nov. 10.-én gyűlést tartott, melyen Egyesületünk és a tképzői tanárság részéről megjelentek *Párvy Endre*, *Geőcze Sarolta*, dr. *Kenyeres Elemér*, dr. *Frank Antal*, *Nagy László*, *Sztankó Béla* és *Molnár Oszkár*. *Négyessy László* elnöki megnyitójában különösebben hangsúlyozta, hogy az összeülő kongresszusnak feladata lesz megoldani azt a régi kívánságot, mely az összes tanügyi egyesületeket egy szövetségbe tömöríteni akarja. A gyűlés kimondotta, hogy az eddigi szakosztályok mellé pedagógiai szakosztályt állít. Hosszabb eszmecserét váltott ki a kongresszussal párhuzamosan rendezendő tanügyi kiállítás kérdése. Végül a gyűlés az Elnöki Tanácsba tagként beválasztotta *Erődi Béla* főigazgatót, az elhunyt Kovács Dezső helyébe pedig titkárrá választotta *Kopp Tibor* középisk. tanárt. Itt csak megemlítjük, bár különösebb súlyt nem vetünk rá, hogy a kongresszus előkészítő bizottsága a kongresszusi tisztségek betöltésénél a tanítóképző tanárságot mellőzte. Hisszük, hogy ez nem tudatosan történt. E tény annál feltűnőbb, mert a legutóbbi kongresszus nem egy fontos tisztségét közmegelegedéssel tanítóképzői tanár töltötte be.

A vasúti kedvezmények újabb szabályozása. A kedvezményes vasúti menetjegyek váltására jogosító arcképes igazolványok tárgyában kiadott rendelet szerint 1928. évi január 1-től a vasúti menetkedvezmény a békebelinek

megfelelően a tényleg használt kocsiosztály rendes menetdíjának 50 %-ban állapított meg. Az állam az áll. alkalmazottaknál csak a családfő és felesége arcképes igazolványa után fizeti a megtérítést, míg a gyermekek igazolványa után a megtérítést a családfő tartozik megfizetni. Az egyes arcképes igazolványokért járó térítmény évi összege 15 P. Érvényben marad a cselédek utazására igénybe vehető menetkedvezmény, úgyszintén a tényleges állami alkalmazottak részére új kinevezések és áthelyezések eseteire és átköltözködési ingóságok szállítására nyújtott 50 %-os fuvardíjkedvezmény, de csakis oly esetekre, midőn az illető saját költségén költözködik. A 4 évnél idősebb gyermekek 10 éves korukig a díjszabás értelmében bármikor 50 %-os mérsékléssel utazhatnak. Ugyanezt a kedvezményt élvezik a tanárok vezetésével rendezett tanulmányi kirándulások.

Halálozás. Mint utólag értesültünk, megszállt területen, a csehek által elfoglalva tartott Léván, 1927 május 27.-én 79 éves korában meghalt a tanítóképzői tanárság egyik nestora, *Holló Sándor* nyug. áll. tanítóképző-int. tanár. Hült tetemeit a lévai temetőben helyezték örök nyugalomra. — November 6.-án életének 54., tanári szolgálatának 25. évében rövid szenvedés után elhunyt *Wohlmuth István*, a bajai áll. tanítóképző-intézet közszeretben álló tanára. Koporsóját az intézet zenetermében ravatalozták föl s nov. 8.-án temették el nagy részvét mellett. Emléke szerető kartársai és hálás tanítványai szívében örökké élni fog! — Munkában gazdag életének 48.-ik, köznevelői szolgálatának 27. évében nov. 19.-én Kecskeméten elhalt kupai *Kovács Gyula*, a ref. tanítónőképző-intézet gyakorló iskolájának tanítója. Kötelességteljesítésben, növendékei iránti szeretetben mindig példaadó volt. Emlékét tanítványai áldva őrzik! — *Petrovác József*, a kalocsai érseki tanítóképző-int. nyug. igazgatója, c. főigazgató, a pápai Szent Gergely-rend s a Ferenc József-rend lovagkeresztese 83 éves korában dec. 31.-én hirtelen meghalt. Temetése jan. 2.-án Kalocsán, az apácák templomából nagy részvéttel történt.

Nyugtázás. Tagsági díjat fizettek az 1926/27. évre: Gerbery S. (4), Pimper E. (8), Lacher E. (8), Horváth I. (8), dr. Papp F. (8), Tóth Árpádné (8), Rácz E. (8), Tóth L. (8), Vargyas M. (8), Quint J. (6:24), Geöcze S. (3:20).

Az 1927/28. évre: Kalocsa róm. kath. tnőkp. (8), Bartal A. (8), Homor J. (8), Hidegh B. (8), Nemesszeghy I. (8), Milakovszky L. (8), Rosta J. (8), Szalka L. (8), Sántha K. (8), Bárdos B. (8).

Befizetések a Tanárok Háza alapjára: Kőszeg áll. tkp. (6), Kiskunfélegyháza áll. tkp. (310), Nagykőrös ref. tkp. (361:20), Sárospatak áll. tkp. (1:85), Jászberény áll. tkp. (4), Budapest VII. ker. áll. tnőkp. (14), Budapest VII. ker. áll. óvónőkp. (2), Budapest I. áll. tkp. (8).

Folyóiratunk mostani számát mindazon tagtársaknak, akiknek pontos lakáscíme rendelkezésünkre áll. címszalagozva lakáscímre küldtük. Akik a folyóiratot nem a lakáscímre, hanem az intézetet át kapták, azok lakáscímét nem ismerjük. Felkérjük tehát ezen tagtársainkat, hogy amennyiben a lap expedíálását lakásukra óhajtják, közöljék pontos lakáscímüket a pénztárossal. (Bpest V. Hold u. 16. IV.)

Az Egyesület választmányának 1927. évi december hó 12.-én tartott ülésének határozatából kifolyólag tisztelettel felkérjük mindazon intézetek igazgatóságát, ahol a növendékektől a Tanárok Háza díjait beszedték, de még ezeideig az Egyesületnek meg nem küldték, hogy a kamatvesztesség elkerülése végett sziveskedjenek az egybegyűjtött díjakat a pénztáros címére megküldeni.

Bpest, 1927 dec. 15.

Pócza József, pénztáros.